

G. POPA-LISSEANU
MEMBRU CORRESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

ORIGINEA SECUIILOR

§ I

SECUIZAREA ROMÂNILOR

fff

EDITURA SOCIETĂȚII „TRANSILVANIA”
STR. DIONISIE No. 68 — BUCUREȘTI

G. POPA-LISSEANU

**Originea secuilor și
secuizarea românilor**

EDITURA SOCIETĂȚII “TRANSILVANIA”

STR. DIONISIE No. 65

București

1941

Prefață la prima ediție

În timpul când se imprima această carte a noastră, apărea la Sibiu, în limba germană și tratând un subiect aproape identic, lucrarea *Die Szekler* de Sabin Opreanu, autorul mai multor studii asupra secuilor. Cititorul dornic să aprofundeze și să-și completeze cunoștințele în această privință, va putea să găsească multe informații în noua lucrare a profesorului Sahin Opreanu¹. Aceste informații îi vor fi cu atât mai bine venite și mai necesare, cu cât materialul strâns cu atâta trudă asupra secuizării românilor, mai ales a celor din județul Ciuc, de un alt asiduu cercetător, T. Chindea, s-a pierdut, odată cu evacuarea sa de la Gheorgheni, iar materialul nostru, foarte bogat în această chestiune, nefiind complet și nici egal pentru toate comunele din regiunea secuizată, n-a putut vedea lumina zilei.

Din cele ce vom arăta în această lucrare a noastră, pe bază de date precise ce nu se pot nega, sperăm că se va putea câștiga convingerea că sud-estul Transilvaniei, odinioară cea mai românească regiune, partea centrală a lumii românești și cea mai ferită de invazii, fiind apărată de păduri dese și de munți înalți, a fost cu toate acestea, în urma unor vitrege fatalități istorice, și cea mai primejduită dintre toate regiunile țării.

O bună parte din materialul din această carte l-am publicat și în *Secuii și secuizarea românilor*, în *Sicules et roumains*, în *Date privitoare la maghiarizarea românilor* și în *A szekelyek es a ronuinok skekelyesitese*.

G. Popa-Lisseanu

1941

¹ Concluzia la care noi am ajuns că adică secuii sunt în cea mai mare parte români secuizați și concluzia lui Sabin Opreanu, "Der unaunsbleibliche Schluss zu den man nach der Analyse aller geschichtlichen, statischen, psihologischen, korperlichen und ethnologischen Beweise gelangt, ist, dass die Mehrheit der heutigen Szekler entnationalisierte Rumanen sind. *Die Szekler*, p.188

Introducere

În urma războiului mondial, au fost înglobați în regatul României întregite, prin tratatul de pace de la Trianon, în afară de populațiile românești ale Ardealului, ale Banatului și ale părții de răsărit ale Ungariei, mai mulți alogeni. Printre aceștia, pe lângă șvabii din Banat și sașii din Transilvania, și unii și alții germani de origine, se găseau și unguri, care, în urma unor colonizări sistematice din ultimele veacuri, și favorizați de un aparat administrativ format aproape exclusiv din maghiari, au reușit să se infiltreze aproape în tot teritoriul ocupat de poporul român și s-au stabilit mai ales în orașe.

La acești unguri, împrăștiați în grupe mai mult sau mai puțin însemnate, trebuie să îi adăugăm și pe secui, populație de rasă turanică². Cât despre originea acestora, mai dăinuiește până și astăzi discuția, dacă ei sunt unguri adevărați, de origine ugro-finică sau sunt descendenți direcți ai hunilor.

Secuii, al căror număr se ridică cam la 500.000 de suflete, vorbesc limba maghiară, întocmai ca toți ceilalți unguri. Cu toate acestea, ei se deosebesc între ei prin firea lor și prin felul lor de trai.

Secuii sunt stabiliți în mijlocul românilor, în sud-estul Ardealului și numai printr-o mistificare a adevărului ne sunt prezentați ca formând un bloc compact.

În realitate, un atare bloc nu există. Căci, după cum nu se găsește în întreg Ardealul un singur sat populat exclusiv de sași, de asemenea nu se află un sat curat secuiesc. Iar dacă totuși statistica ungurească "oficială" ne arată anumite sate locuite exclusiv de secui, aceasta se datorează unor concepții stranii, caracteristică statisticilor ungurești.

De altfel, trebuie așisderea socotită de domeniul închipuirii și așa numita *Terra Siculorum* de odinioară, în care românii lipsiți de orice drepturi politice, erau reduși în stare de sclavie și puși în slujba secuilor ce se bucurau de toate drepturile și de tot felul de privilegii.

Când noi susținem neexistența unui bloc secuiesc, ne bazăm pe realitatea faptelor și pe datele sigure ale statisticilor.

După statistica maghiară din 1910, ultima statistică oficială făcută de unguri în Transilvania, în județele secuiești Ciuc, Odorheiu și Trei Scaune, precum și în județul Mureș (pe care ungurii l-au adăugat pe lângă cele trei "pentru rotunjire", deși numai o parte a acestui județ completează ținutul istoric secuiesc) se găsesc 637.562 locuitori. Printre aceștia, 502.030 sunt unguri sau mai exact locuitori de limbă maghiară, și 115.744, mai mult de o cincime, sunt români.

Acești locuitori, trăiesc în 509 comune, deși așa numita "Regiune secuiască" cuprinde numai 426 comune. În aceste 509 comune, chiar după statistica ungurească, românii sunt în majoritate absolută în 90 de comune și anume în 3 sate în județul Odorheiu, în 6 sate în județul Ciuc, în 9 sate în județul Trei Scaune și în 72 în județul Mureș.

Și chiar dacă socotim numai regiunea istorică secuiască, fără adaosul ce s-a introdus în urmă, în cele 426 sate, întâlnim 40 cu majoritate românească.

Această statistică ungurească este făcută după o concepție cu totul bizară. Căci, în loc ca ea să constate originea etnică a locuitorilor, ea constată limba ce ei o vorbesc. Și cum în Ardeal, în afară de câteva regiuni, în care n-a putut să pătrundă elementul maghiar, românii, după introducerea dualismului austro-ungar din 1867, peste tot locul au început a grăi în limba lui Arpad ei au fost înscrși în statistică, ei și copii lor din leagăn, ca unguri. Simpla declarație că vorbesc ungurește era deci o probă suficientă a naționalității lor. Și cu toate acestea, în multe localități, secuii de origine română, care nu știau o vorbă românește, declarau: "en olah vagzok", "eu sunt român".

Așa numai se explică fenomenul curios că în aceeași statistică întâlnim comune secuiești lipsite cu totul sau aproape cu totul de români, dar ai căror locuitori sunt de confesiune ortodoxă sau greco-catolică, ca toți

² Treceam aici cu vederea pe evreii din Transilvania care, uitându-și limba, au adoptat sub dominația ungară, pe cea a ungarilor.

românii, în vreme ce ungurii sunt numai catolici³, calvini sau unitari⁴.

În toate satele secuiești au fost altădată sau sunt încă și acum populații românești. Acestea însă au fost în cea mai mare parte deznaționalizate de secui.

În prezenta broșură ne propunem să arătăm, bazându-ne pe actele și cifrele ce ni le procură în mare număr chiar statisticile maghiare, calea și mijloacele prin care s-a făcut această deznaționalizare.

³ Vezi Tabloul statistic de la finalul acestei broșuri. Tipice sunt în această privință comunele Bătâni Mici, Vârghiș, Porumbeni jud. Odorhei, Belin, Aita Mare, Aita Mijlocie, Micfalău, Bicsad, jud. Trei Scaune; Sândominic, Tomești și Joseni, jud. Ciuc.

⁴ Secuii luterani din comuna Jimbor, jud. Odorhei, sunt sași maghiarizati.

Originea secuilor

Cine va fi vizitat vreodată promuntoriul de la Caliacra din Cadrilaterul Dobrogei și va fi văzut acolo mormanele de pietroaie cioplite, îngrămădite unele peste altele, își va da seama, desigur, de ce înseamnă o invazie de barbari și ce cumplită distrugere lăsau ei în urma lor. Când toate hoardele de stepă invadau o regiune deschisă, o regiune de câmp, nimiceau totul și nu lăsau nimic după ei. Când însă, invazia se făcea prin regiuni greu de străbătut de caii lor, prin regiuni cu munți și cu păduri, populațiile localnice erau mai scutite de dezastre prea înspăimântătoare. Căci, după sistemul de apărare, cunoscut încă din lumea veche și pe care noi, cei de astăzi nu-l apreciem îndeajuns, observatori, *speculatores* care spionau drumurile și intrările peste frontierele țării, dădeau semnale, prin focuri, prin sunete sau alte mijloace, de apropierea puhoiului. Localnicii se retrăgeau pentru câțiva timp în adăposturile lor ferite, în anumite locuri știute, și nu se întorceau pe la sălașurile lor decât odată cu primejdia trecută.

Până acum, nu de mult, în lumea cărturarilor se formase convingerea că invaziile de barbari din Evul Mediu s-ar fi făcut întotdeauna de popoare întregi care năvăleau împreună cu femeii și cu copii și cu tot avutul și cuprinsul lor și că se stabileau în țara în care ajungeau, gonind pe vechii ei locuitori. Astăzi, însă, se știe că barbarii erau organizați în echipe volante – aceasta a fost, o știm precis, și cazul ungarilor pe când se aflau în Atelcuz – echipe care dădeau raită prin țările asupra cărora își puneau ochiul lor prădalnic și că, având în vedere numai jaful, n-aveau nici un interes să nimicească cu totul neamurile asupra cărora cădeau.

Populațiile vechi ale Daciei, obișnuite cu sărăcia lor tihnită și cu traiul lor greu, nu vor fi făcut excepție și, după cum, toate țările, masa cea mare a poporului, fie în Galia, Germania sau din alte părți, a rămas pe loc, cu toate secuilor secuizarea românilor vicisitudinile vremurilor, tot astfel și neamurile antice din Dacia, stratul trac și stratul daco-roman, vor fi rămas pe loc, înfruntând urgia năvălirilor, cultivându-și pământurile și, mai ales, crescându-și vitele, principala lor ocupație. Rodul muncii lor era, de altfel, și spre folosul cuceritorilor vremelnici. Dintre toate popoarele barbare, care s-au abătut asupra Daciei, numai ungurii au avut norocul să fie favorizați de soartă. Căci, după înfrângerile de la Merseburg (933), de la Lech (955) și de la Adrianopol (970), pustiirile și jafurile ungarilor au încetat cu desăvârșire, sub influența germanilor, afirmată în special prin căsătoria fiului lui Geiza, Ștefan cel Sfânt cu Gizela din Bavaria. Și, în loc de a continua cu distrugerea operei civilizatoare a lui Carol cel Mare; maghiarii se fac, tocmai din contră, propa-gandiștii civilizației apusene, în Evul Mediu, prin puterea lumească a Papilor. Din acest moment, contactul ungarilor cu poporul român a devenit inevitabil și simbioza maghiaro-română a trecut astăzi de un mileniu ca vechime.

Simbioza aceasta va fi fost, poate, câteodată fatală elementului unguresc; ea însă, și aceasta este sigur, a fost fatală românilor din răsăritul Ardealului, unde, deși pare a fi fost mai natural ca secuii, vecinii noștri, să fi fost românizați, au fost totuși, din cauza unor împrejurări speciale, deznaționalizatorii românilor.

Problema românească din ținutul ocupat de secui este o problemă foarte complicată. Ea este complicată, mai ales, fiindcă este strâns legată de alte două probleme și ele tot nedezlegate: de problema persistenței elementului daco-roman în Dacia și de problema originii înseși a secuilor. În ce privește prima problemă, a dăinuirii elementului daco-roman în Dacia, istoricii maghiari nu se pot împăca cu ideea că românii ar fi autohtoni în regiunile de la Nordul Dunării. Lor le-ar plăcea, mai degrabă, ca românii să fie niște venetici pe aceste plaiuri, sosiți din regiuni le balcanice, după venirea ungarilor.

Chestiunea aceasta a persistenței elementului daco-roman la nordul Dunării a fost susținută, de altfel, cu mult succes încă din secolul trecut de istoricii români, ca răspuns la teoria contrară, reprezentată prin Roesler-Hunfalvy și alții.

Dar, iată că, în timpurile mai recente, scriitorii maghiari caută să aducă noi argumente împotriva acestei stăruințe a românilor în Dacia, răstălmăcind adevărul prin dovezi care, spre nenorocul lor, sunt tot atât de subrede, ca și cele aduse mai înainte.

Căci, cercetând mai cu deamănuntul și cu mai mult simț critic documentele și cronicile vechi, istoricii noștri au ajuns la constatarea că la sosirea ungarilor în Pannonia se găsea o masă vastă și întinsă de români

nu numai în regiunile de astăzi ale Ardealului, dar și în nordul Ungariei, prin județele Ung, Bereg și altele și chiar dincolo de Tisa și Dunăre, români care s-au menținut numai dincoace de Tisa; iar aceia care trăiau prin Pannonia, la venirea ungurilor, s-au împrăștiat, unii apucând calea pribegiei, alții maghiarizându-se și îngroșând masa cuceritorilor.

Nu putem aduce aici toate probele. Vom da numai rezultatele cercetărilor noastre și cele ale istoricilor români. Căci, nu este locul de a expune aici în detaliu dovezile despre existența populațiilor și organizațiilor teritoriale românești, de pe la sfârșitul veacului al IX-lea.

Problema românilor din ținutul secuiesc este complicată în al doilea rând, după cum am spus, de problema originii înseși a secuilor, problemă ce a rămas, și ea, până astăzi, încă tot nedezlegată.

Pornind de la ideea preconcepută că secuii trebuie să fie considerați ca poporul care, prin vechimea sa, are cele mai multe drepturi istorice asupra Ardealului, după principiul *prior tempore, potior iure* – venirea secuilor în Ardeal se cunoaște aproape precis – scriitorii maghiari nu pot admite în ruptul capului, că românii ar putea fi mai vechi, că ar putea fi ei băștinași, în țara aceasta, și de aceea se găsesc chiar câteodată într-o mare încurcătură.

Pe de o parte, ei ar vrea ca secuii să fie cel mai vechi popor din Ardeal, iar pe de altă parte, nu le prea convine ca aceștia să fie o nație deosebită de unguri, și care să se fi maghiarizat numai în decursul vremurilor. Căci, dacă secuii ar fi huni, după cum susțin cronicarii sau ar fi rămășițele gepizilor, cum susține preotul Karácsonyi, ori resturile avarilor, după părerea lui Sebestyen, unde ar mai fi atunci unitatea sufletească maghiară și cum ar putea ungurii pretinde omogenitatea rasei lor.

În timpul din urmă, un istoric ungur, secuul Sândor Imre din Sânmihaiul Ciucului (Mihăileni) caută să apropie cele două teze, a descendenței secuilor din huni și a colonizării lor cu elemente aduse din Ungaria, într-o scriere mai recentă, publicată sub auspiciile Ministerului de culte din Budapesta, deci o scriere care poartă oarecum pecetea oficialității maghiare.

Pornind de la informațiile care ni le dă cronicarul ungur Simon de Keza, că trei mii de huni au scăpat cu fuga în urma războiului ce s-a dat între fiii lui Atila, și că s-au stabilit în câmpia de la Csigla, istoricul secu ajunge la concluzia că secuii sunt într-adevăr urmașii hunilor, dar că rolul lor în Ardeal începe abia după anul 1210, ca și cum ar fi cu puțință ca trei mii de oameni, barbari, fără nici o profesie și trăind numai din jaf, să fi putut viețui, timp de 450 de ani, ca națiune, până la venirea cetelor lui Arpad.

Teoria descendenței hunice a secuilor

Iată în ce constă ea:

În afară de Notarul anonim al regelui Bela, cel mai de seamă cronicar ungur este Simon de Keza. El a fost un preot la curtea regelui Ladislau al IV-lea (1278-1290) și este autorul unui extras din Gesta Ungarorum care, extras ni s-a păstrat în întregime. Atât în timpul lui Anonymus care a trăit sub regele Bela II (1131-1141), cât și în timpul lui Simon de Keza, își făcuse cursul ideea că ungurii ar fi urmași ai hunilor, deși știința modernă a stabilit că ungurii sunt cu totul alt popor decât hunii, măcar că sunt de aceeași rasă.

După Simon de Keza, care admite și el tradiția medievală a pogorării popoarelor din fiii lui Noe, ungurii se trag din Menrot, un urmaș al lui Iaphet care, după amestecul limbilor, a avut cu Eneth, soția sa, doi fii, pe Hunor și Magar, primogeniți, din care se trag hunii și maghiarii. Același Menrot a avut și cu alte soții mai mulți fii, care au rămas în patria primitivă, Persia.

Întocmai ca și legendarul nostru Dragoș-Vodă, luându-se, într-o zi, Hunor și Magar, după o cerboaică, au ajuns la malurile Meotide și găsind țara frumoasă și roditoare, cu învoirea tatălui lor, s-au stabilit aici. Căsătorindu-se cu cele două fiice ale regelui alanilor, au dat naștere generațiilor de huni și unguri.

Cu timpul, înmulțindu-se și ne mai ajungându-le țara, au trecut în Sciția pe care au cucerit-o și s-a întemeiat astfel o mare împărăție care se întindea în toate direcțiile, și având ca vecini dinspre apus pe besii (traci) și pe cumanii albi. În total, neamul lor număra 108 generații de oameni.

În urmă, alegându-și șapte căpitani au pornit spre apus și au ajuns până la Tisa, cuprinzând în drumul lor, țările bessilor, ruthenilor, cumanilor albi și cumanilor negri.

Macrinus, de națiune longobard, continuă cronică, stăpânind Pannonia, Pamfilia, Frigia, Macedonia și Dalmația, a cerut ajutor de la Ditricus, de neam alaman. Cu o armată de romani și de germani, Macrin și Diritic ies în calea hunilor, conduși de Attila, dar sunt bătuți, fiind loviți pe neașteptate. De aici, Attila, după ce în lupte Macrin moare, iar Diritic rănit se supune, pleacă spre apus, și nu e oprit decât în câmpiile cataluanne, Marna de astăzi, de generalul Aetius, născut la Silistra și, după o luptă nedecisă, se întoarce în Pannonia. În urmă, pustiește Italia și renunțând la cucerirea Romei, revine în tabăra de lângă Dunăre, unde moare pe neașteptate.

Între numeroșii fii ai lui Attila încep lupte pentru succesiune. Prin violența lui Diriticus, unii se grupează în jurul lui Chaba, fiul lui Attila, născut cu Honoria, fiica împăratului din Bizanț, ceilalți în jurul lui Aladarius, fiul Crimhildei, principesă germană. După o luptă grozavă, Chaba este bătut. Și cronică – reproducem pasajul textual – continuă:

"Chaba fugi deci cu 15.000 de huni, în Grecia, la Honoriu și deși acesta voia să-l rețină și să-l facă cetățean grec, el totuși n-a rămas, ci s-a întors în Sciția, la neamurile și rudele părintești.

După ce a intrat în Sciția a început să facă planuri să se întoarcă din nou în Pannonia, să se răzbune împotriva germanilor". "Mai rămăseseră din huni, încă trei mii de bărbați, scăpând cu fuga din războiul Crimil din care, temându-se de popoarele din Occident, rămaseră în câmpia de la Csigla, până în timpul lui Arpad și care s-au numit aici, nu huni ci zaculi. Căci, acești zaculi sunt rămășițe ale hunilor care, după ce aflară că ungurii s-au întors din nou în Pannonia, au alergat întru întâmpinarea celor ce se întorceau, în hotarele Ruteniei, și după cucerirea împreună a Panoniei, au primit o parte din țară, totuși nu în Câmpia Pannoniei, ci au trăit aceeași soartă, vecini în munți, cu blackii. De aceea, amestecându-se cu blackii, se spune că se folosesc de alfabetul lor. Căci, zaculii aceștia crezură că a pierit Chaba în Grecia. Din cauza aceasta poporul până astăzi are vorba: atunci să te întorci, spun celui care pleacă, când se va întoarce Chaba din Grecia..."

"După ce însă, fiii lui Attila au pierit toți în bătălia Crumhelt, împreună cu neamul sciților, Pannonia a stat zece ani fără rege, rămânând pe loc numai grecii, teutonii, mesianii și vlachii ca străini, care în timpul vieții lui Attila făceau serviciu popular." "S-a ridicat în urmă Zuataplug, fiul lui Morot, un prinț oarecare, care, subjugând Bracta, stăpânea peste bulgari și messaini, începând de asemenea să stăpânească și în Panno-

nia, după nimicirea hunilor."

Tradiția aceasta hunică este admisă, aproape textual, de mai toate cronicile ungurești și chiar de cele străine. Dovadă că ea a fost luată dintr-un izvor comun. Acest izvor, după studiile amănunțite ale istoricilor unguri moderni, în frunte cu Val. Haman, ar fi Gesta Ungarorum din timpul regelui Ladislau cel Sfânt din 1092 și Gesta Hungarorum, din timpul regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, din 1282-1285.

"Acest Zuataplug, despre care unii spun că a fost găsit dormind în Pannonia, la a doua venire a ungarilor, a fost bătut lângă fluviul Racus, din apropiere de Banhida și toate popoarele amintite mai sus au fost supuse."

Din lectura lui Simon de Keza nu putem să nu relevăm trei pasaje care ne privesc îndeaproape și pe noi, românii:

1) După întoarcerea sa din expediția din apus, Attila rămânând în Sicambria – Buda de astăzi – timp de cinci ani și, mai înainte de a-și reface armata, a încuviințat cererea cetăților din Pannonia, Pamfilia, Dalmația, Frigia și Macedonia, istovite de atâtea prădăciuni și asedii să se ducă în Apulia, rămânând pe loc numai vlachii care fuseseră păstori și colonii (adică agricultorii) lor (ai hunilor). Pentru un cercetător imparțial și lipsit de prejudecăți reiese clar din citirea acestui pasaj că dintre toate popoarele lui Attila, numai vlachii au rămas pe loc, fiindcă numai ei singuri erau localnici, păstori și agricultori, și au rămas de bunăvoie, sponte, fiindcă rămâneau în țara lor proprie. Numai această interpretare o putem da vorbelor: Blackis qui ipsorum (Hunorum) fuere pastores et coloni remanentibus sponte în Pannonia.

2) După ce secuii care au rămas în câmpia de la Csigla, localitate încă neidentificată până acum, până la venirea de a doua oară a hunilor, adică a ungarilor lui Arpad, și după ce i-au ajutat pe aceștia la cucerirea țării, au primit ca recompensă o parte din țară, dar nu în Pannonia, ci în munți, unde au trăit amestecați cu blackii, al căror alfabet l-au întrebuințat și ei.

Din acest pasaj rezultă că, în timpul compunerii cronicei – sub Ladislau al III-lea, cum rezultă din dedicație⁵, sub Ladislau al IV-lea Cumanul, după istoricii unguri, românii trăiau în munții Ardealului, că erau cunoscători de carte și că alfabetul lor – cel cirilic cum credea profesorul N. Iorga – a fost întrebuințat și de secuii care trăiau amestecați cu ei, Blackis commixti.

3) După ce s-a sfârșit războiul dintre urmașii lui Attila, au rămas în Pannonia numai străinii, slavii, grecii, germanii, messianii și valchii care, în timpul lui Attila făceau serviciul poporului de jos, al robilor⁶.

⁵ Invictissimo et potentissimo domino Ladislao tertio, gloriosissimo regi Hungarie, Magister Simon de Keza fidelis clericus eius... Acest Ladislau este unul și același.

⁶ Postquam autem filii in prelio Crumhelt cum gente Scythica fere quasi deperissent, Pannonia extitit X annis sine rege, Sclavis tantummodo, Grecis, Teutonicis, Messianis et Ulahis advenis remanentibus in eadem, qui vivente Ethela populari servicio sibi serviebant.

Diferite păreri asupra originii secuilor

În privința originii acestor secui, numiți în cronici zaculi sau siculi, s-au produs în decursul timpului, în afară de teoria hunică de mai sus, o mulțime de alte teorii, tot atât de șubrede ca și teoria hunică, scriitorii unguri orbecăind prin întuneric pentru a da de o scânteie de lumină în această chestiune socotită de ei de un mare interes politic. Căci, chestiunea secuiască a fost considerată în istoriografia maghiară ca o problemă încă nedelegată și secuii trecând după marele război, sub dominația română, cercetarea asupra originii acestui popor s-a făcut cu o ardoare mult mai mare decât înainte, punctul de vedere politic atârând mai mult în cumpăna istoricului. Istoricii unguri, însă, se găsesc împărțiți, în chestiunea originii secuilor, în două tabere, ambele cu partizani numeroși și, în timpul din urmă, aceeași nedumerire în aprecieri o observăm și la scriitorii noștri. Dar, pe lângă istorici, s-au adăugat de curând și lingviștii care țin să-și spună și ei cuvântul. Toți conchid asupra Ardealului unguresc și toți caută cu precauție să se ferească de orice argument care ar fi în favoarea românilor.

Vom rezuma, principalele păreri ale scriitorilor unguri privitor la originea poporului secuiesc, înainte de a expune teoria colonizării, singura teorie bazată pe date precise și pe izvoare istorice indiscutabile.

1. Marele istoric ungur, *Iuliu Pauler*, îi socotește pe secui ca unguri de baștină – *torzsoko magyarok*, care sub Tuhutum sau urmașii acestuia vor fi pornit din pădurile de la Mureș spre cele de la Târnava Mare și de acolo mai departe spre răsărit. Faptele se vor fi întâmplat, poate în secolul al X-lea. Pauler nu crede posibilă colonizarea secuilor sub regele Ladislau cel Sfânt (1077-1095), cum susținuse mai înainte Hunfalvy.

2. *Carol Szabo*, autorul unei mari colecții de documente secuiești, el și adepții săi, susțin tradiția hunică, intrată în conștiința poporului și consemnată în cronici și crede că secuii s-au dezvoltat ca națiune de sine stătătoare, ca o seminție aparte, înrudită însă cu ungurii. Ei, coborând din Bihor, au ajuns în câmpia Ardealului și de aici în ținutul de sud-est al acestei țări. În secui el vede niște urmași ai kabarilor, adică ai *bulgarilor eszegeli*. Faptul s-ar fi petrecut în secolul al XI-lea.

3. *Henric Marczali*, mare istoric ungur, urmează teoria lui Hunfalvy că secuii ar fi unguri adevărați, dar nu admite părerea acestuia în ce privește etimologia numelui. El crede că regele Ladislau cel Sfânt a trimis pe pământul secuiesc locuitori distinși din ținuturile de dincolo de Dunăre. În alcătuirea nației secuiești ar fi luat parte, într-o mică proporție, și elemente pecegene.

4. *Geza Nagy*, după o cercetare amănunțită asupra secuilor și a ungurilor, constată că secuii au venit din limbii regiunea Dunării, că au ajuns în valea Someșului și de aici în Ardeal. Secuii au trăit deci mai întâi în Pannonia, unde s-au asimilat complet cu ungurii, au trecut de aici în Ardeal înainte de a se forma regalitatea ungară, deci în veacul al X-lea și încetul cu încetul s-au fixat în partea de răsărit a țării.

5. *Ladislau Rethy* îi socotește pe secui o ramură de pecenegi sau o ceată de unguri care, despărțită în Atelkuz de restul ungurilor, au intrat în Ardeal împreună cu pecenegii prin pasurile Ghimeș, Oituz și Timiș și au trăit acolo multă vreme necunoscuți.

6. *Iosif Huszka* îi socotește urmași ai cabarilor, *Armin Vambéry* de avari, iar *Iosif Thury* de huno-avari, al căror nume este turcesc, din Asia de mijloc, *szikil* sau *szekil* și înseamnă om nobil. În Ardeal ar fi venit în secolul al X-lea.

7. Secuiul *Iuliu Sebestyen* crede că *szekely* înseamnă păzitor de fruntarii, *hotárör* și că acest popor se trage din kozarii-kabari orientali. Ei, din pădurile de la Someș, au coborât spre Mureș și Târnava în veacul al XII-lea. În urmă au fost socotiți huno-avari.

8. *I. Karácsonyi*, înainte de a expune teoria sa gepidă, a crezut că poate vedea în secui niște păstori și niște croitori de drumuri – *útvágó* – pentru armatele ungurești și că ar fi venit în Ardeal sub regele Ladislau cel Sfânt. Mai târziu, Karácsonyi a admis-o și Ladislau Erdely care, în urmă, a recunoscut în secui pe urmașii bulgarilor.

9. *Carol Tagányi*, mare istoric ungur, îi consideră pe secui apărători ai așa numitelor *gyepü*, – *indagines* – prisăci, fortificații la fruntariile țării pentru împiedicarea dușmanilor din afară.

10. *Akos Timon*, studiind situația secuilor din punctul de vedere al instituțiilor de drept, ajunge la concluzia că există o înrudire de aproape între secui și unguri, dar că problema va rămâne mai mult nedelegată.

11. *Ștefan Kiss*, găsește, de asemenea, o mare înrudire între secui și unguri. Secuii ar fi unguri care au fost trimiși la hotarele de răsărit ale țării spre a le apăra. Argumentul principal, pentru originea ungurească a secuilor, îl găsește de asemenea în limbă.

12. *Alexandru Domanovsky* îi consideră pe secui veniți din apus care, coborând de la izvoarele Mureșului, au ocupat tot teritoriul până la Brașov, având sarcina de a apăra hotarele țării dinspre răsărit. De aceeași părere sunt și distinșii istorici *Iuliu Szekfű* și *Francisc Ekhardt*.

13. Dar, iată că un nou istoric se ridică deodată să tulbure aproape unanimul acord al istoricilor mai noi în privința originii panonice a secuilor ardeleni. Este *Valentin Hóman* care, ce e drept, susține înrudirea secuilor cu ungurii, însă nu crede în colonizarea lor de dincolo de Dunăre. După el, secuii sunt o frântură de unguri rămași de pe vremea când aceștia se găseau în Atelkuz, adică în Moldova. De aici, secuii au trecut peste Carpați și din regiunea Mureșului au coborât în pădurile Târnavelor și în localitățile pe care le-au ocupat în urmă. Confuzia și zăpăceala ce s-au produs în chestiunea originii acestor secui s-ar datora lui Hunfalvy care, pe de o parte, a dat o prea mare importanță lingvisticii în dezlegarea problemelor de istorie, iar, pe de altă parte, a fost influențat de hipercritica istoricilor germani, potrivit istoriografiei ungare. După Hóman, secuii sunt autohtoni în Ardeal și sunt un popor deosebit și de unguri și de pecenegi, dar înrudiți cu ei, un popor de neam hunic care a învățat limba maghiară. Iar chestiunile de istorie, observă cu drept cuvânt Valentin Hóman, trebuie rezolvate de istorie, nu de lingvistică.

14. Scriitorul secuilor, *Benedict Jancso*, vede în secui o ramură a ungurilor, veniți de dincolo de Dunăre, iar *Ludovic Szádeczky*, în cartea sa apărută nu de mult, crede că secuii sunt urmași ai cabarilor.

15. În sfârșit, *Geza Fehér*, într-un articol din "Ungarische Jahrbücher" din 1937, caută să dovedească originea avară a secuilor.

În rezumat, secuii, a căror existență se constată întreaga Ungarie de odinioară, nu sunt un popor care să se fi prăștiat din colțul de sud-est al Ardealului, ci au venit de peste Dunăre, de la apus spre răsărit. Iar limba, despre care profesorul *Ludovic Erdélyi* spune așa de frumos că "ea nu știe să mintă și nu poate să vrea să înșele", ne dă dovezi neîndoielnice (în cartea sa în care reia cercetarea asupra originii secuilor, bazându-se pe documentele de limbă), și ne confirmă concluzia că secuii sunt unguri curați și că ei s-au separat de conaționalii lor de peste Tisa și de peste Dunăre, după ce naționalitatea maghiară a fost acolo bine încheagată. Iar timpul colonizării lor în Ardeal a fost în epoca lui Ladislau cel Sfânt și a urmașilor acestuia și, mai ales, după invazia cea mare a tătarilor din 1241.

Teoria istoricului Hunfalvy asupra originii secuilor

În afară de ideea sa preconcepută de a călca, de aproape, pe unele înaintașului său Roesler și de a nega, dintr-un spirit pe care nu-l mai caracterizăm aici, existența oricărei dovezi privitoare la continuitatea românilor în Dacia, mărturisim că Paul Hunfalvy discută cele mai multe probleme de istorie cu metodă și mult simț critic. Astfel, în chestiunea originii secuilor, ni se pare că acest istoric ungar, mai mult decât oricare altul, se apropie de adevăr, mai mult chiar decât istoricii de astăzi care au la îndemână mai numeroase mijloace de investigație și mai multe probleme deja lămurite în ultimele decenii, de când a apărut cartea lui Hunfalvy asupra românilor⁷. Problema originii secuilor o pune în legătură cu apărarea țării, și anume iată în ce fel:

Regele Ștefan care, pentru meritele sale puse în serviciul catolicismului, a fost consacrat în urmă de Sfânt, precum și urmașii săi, se gândesc să consolideze noul stat papal și mai ales să-l ferească de atacurile ce i-ar fi venit dinspre miazănoapte și răsărit.

Apărarea unei țări, într-o vreme, nu se făcea nici prin tunuri sau tancuri, nici prin flote aeriene. Ea se făcea prin fortificații la frontiere. China își ridicase la marginea țării niște ziduri chinezești. Romanii ridicaseră *limes*-uri, pe care le împingeau cu atât mai departe, cu cât țara lor se mărea. Popoarele germane se apărau prin așa numitele *deserta*. Caesar, în comentariile sale asupra războiului galic ne vorbește despre *deserta* dintre diferitele popoare, ca cel mai bun mijloc pentru o apărare vremelnică.

Ungurii au recurs la același sistem de apărare, ca și germanii, la așa numitele cu un termen latin *indagines*, ung. *gyepű*, prisăci. Ca să oprească pe dușman de a pătrunde în țară, se făceau la frontiere un fel de baricade de lemne tăiate, se opreau apele, se deschideau canale pentru inundații, se făceau la trecători întărituri de lemn și uneori de piatră și se stabileau acolo gărzi de apărare; iar locul dinapoia acestor baricade se lăsa gol, părăsit de locuitori și uneori chiar de așezări omenești.

Când se apropiau dușmanii, se dădea de veste prin aprinderea de focuri enorme, întocmai ca și la grecii de odinioară, și se împiedica pătrunderea lor în țară, înainte de a se fi făcut ceea ce se numește astăzi mobilizare. Se înțelege de la sine că fruntariile Ungariei la început au fost reduse. În secolul întâi, bunăoară, după sosirea în noua lor patrie, maghiarii s-au mărginit la teritoriul de dincolo de Tisa. În Ardeal însă, deși vor fi făcut expediții de pradă, n-au pătruns, probabil, decât în secolul al doilea, după sosirea lor.

În regiunea la răsărit de Tisa, precum și în Ardealul propriu zis, locuiau, după mărturia cronicilor, slavii (sclavii) și românii (blachii); iar în părțile dinspre miazăzi și anume între Dunăre și Tisa și în Banat, bulgarii. La sudul și estul Carpaților stăpânirea o aveau cumanii și pecenegii, două popoare războinice înrudite cu ungurii, deși nu vorbeau aceeași limbă.

Împotriva acestora din urmă, regii unguri s-au gândit să ia măsuri de apărare și mijlocul cel mai nimerit l-au găsit în aducerea de coloniști. Astfel au fost colonizați secuii și germanii la frontiera de sud-est a regatului ungar.

Numele de "secui", ung. *székely* îl explică Hunfalvy în următor: "Szék" înseamnă propriu zis, interiorul sau sâmburele unui lucru sau obiect. "A tojás szék", înseamnă gălbenușul oului, "a szem széke", sâmburele bobului, "a virág széke", inima florii. În sens impropriu și figurat, "szék" înseamnă locuință, cămin, scaun. *El* din Szék-ely înseamnă dincolo, de pildă, a unui fluviu, a unui ținut, a unei păduri, Szék-el ar însemna partea de dincolo a unui loc de ședere, întocmai ca *erdő-el* (ung. *erdő*, pădure), Ultra sau Trans-Silvania. Szék-el ar corespunde deci așa numitei Marchia, adică Marcă (*margo-ginis*) margine Szék-el ar fi urmare Markland. Iar dacă pe lângă Szék-el mai adăugăm și sufixul "y", dobândim însemnarea de om de marcă, un locuitor al mărcii, ca și Haromszeky, Fogarasy, Kisfaludy etc.

Limba latină a actelor și diplomelor a format din Székely pe Siculus, deschizând drumul spre tot felul de combinații și ipoteze. De la Siculus până la Scythulus, adică de proveniență din Scythia sau Chasaria,

⁷ Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche

drumul n-a fost prea lung. Și n-au lipsit nici aceia care să facă apropiere între Siculus și Sicilia, din Sudul Italiei. Toate aceste combinații ne dau dovadă de ignoranța istoriei și mai ales a limbii.

Secuiul, fiind păzitor de fruntarii, de marcă, însemnată printr-o *meta*, așezată la marginea țării, se găsește la început nu numai în Ardeal, ci și în alte părți. Și, în vreme ce secuul este constatat pe cale documentară în Ardeal numai în anul 1210, îl găsim în alte părți cu mult mai înainte. Astfel, îi găsim pe secui la frontiera de vest a Ungariei, la Oedenburg și la Pressburg, iar în sec. XVI și XVII întâlnim secui chiar ca păzitori ai proprietăților private din nordul Ungariei. Acești secui, în calitatea lor de păzitori de hotare, *hátarör*, au dispărut din alte părți și s-au menținut numai în Ardeal, fiind aici într-o masă mai compactă și dobândind oarecare importanță politică.

Cine va fi adus aici, în marca de răsărit a Ardealului, pe acești coloniști, nu o putem ști. Este sigur însă că ei au fost colonizați aici înaintea sașilor. Dar, pentru asigurarea fruntariilor de sud ale țării, s-au găsit că ei nu sunt de ajuns și atunci, cu toate că îi întâlnim în burgurile ce s-au ridicat pe malurile Oltului, pe dealurile de la Hălmeag, Galați, Feldioara și Găinari, din județul Făgăraș, totuși regii unguri s-au văzut nevoiți să recurgă și la sprijinul altor coloniști. S-au adus astfel cavaleri germani care au fost, în această parte a Ardealului, adevăratul sprijin al regelui și au fost stabiliți în regiunea Satmarului, Sibiului, Brașovului și în alte părți, germani de la Rin, din Luxemburg, din Flandra și din alte ținuturi germane cu populație deasă și cu mijloace de existență reduse. Și s-a făcut sub regele Bela al III-lea chiar o prepozitură pentru sași, cu centrul la Sibiu. Există chiar din anul 1192 o bulă, dată de Papa Celestin, prin care se scutesc de dijmele datorate episcopului ardealului Flandrensi, în afară de sașii colonizați mai înainte de Geisa, în așa numitele *Loca deserta et inhabitata*.

Hunfalvy caută să ne arate cum s-a născut teoria despre originea hunică a secuilor. În epoca în care s-a început să se cerceteze obârșia diferitelor popoare, era natural să se cerceteze și originea secuilor. Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât acești secui, după despărțirea Ardealului de Ungaria, în urma catastrofei de la Mohaci, din 1526, și-au câștigat o situație deosebită printre celelalte popoare din fosta Ungarie. În afară de aceasta, secuii din Ardeal, trăind izolați de ceilalți maghiari, și-au păstrat oarecare arhaisme în limbă, pe de o parte, iar pe de alta, oarecare deosebiri în relațiile lor politice și sociale. Toate aceste considerații i-au făcut pe unii să creadă că în colțul de sud-est al țării s-au păstrat, neobservați de nimeni, adevărații urmași ai hunilor, care, la venirea ungarilor ar fi ieșit din ascunzătorile lor și le-ar fi venit în ajutor împotriva principelui de Bihor (ducem Byhoriensem) Menumorut, luptând în fruntea trupelor ungurești, lângă fluviul Kouroug (*Kórógy*), în regiunea de la Szentes.

În această credință au fost întăriți partizanii acestei teorii și de faptul că multă vreme s-a socotit că limba hunilor ar fi limbă maghiară, că înșiși hunii ar fi din aceeași familie cu ungurii. S-a trecut însă cu vederea împrăjurarea că de la 450 până la 1050 sunt nu mai puțin de șase veacuri.

Dar, observă mai departe Hunfalvy, nu se ține seama de această chestiune a originii hunice a secuilor, de faptul că limba ce o vorbesc secuii este o limbă ungurească curată, că nu există nici o urmă documentară despre așezarea lor aici și apoi, în unire cu popoarele de rit grecesc, cum se face că nici măcar câțiva secui să nu țină de legea ortodoxă? Și conchide:

"Secuii sunt tot așa de unguri ca toți ceilalți unguri și nu nici mai aproape de hunii dispăruți, dar nici mai departe de ceilalți unguri, a căror legătură cu hunii este în general nehotărâtă, fiindcă de la aceștia nu ne-a rămas nimic din ce să se poată cerceta însușirile lor etnografice. În limba secuilor, nu găsim nici un singur arhaism care să nu se poată găsi, în același timp, într-una sau în alta din regiunile Ungariei; ea conține toate expresiile turcești, slave și germane care se întâlnesc în limba ungară comună; într-un cuvânt ea nu are altă istorie decât aceasta. Căci secuii au fost transplantați din țara mumă ca păzitori ai frontierelor de răsărit"⁸.

Hunfalvy însă, previne o obiecție care i s-ar fi putut face și care, de altfel, este exploatată astăzi, într-

⁸ Hunfalvy, Op. cit. p. 44.

un chip cu totul exagerat, de partizanii teoriei hunice, în frunte cu Valentin Höman⁹.

E vorba de organizarea socială a secuilor. Multă vreme, până în secolul al XVI-lea, secuii și-au păstrat organizația lor primitivă, care n-a fost înlăturată decât atunci, când s-au introdus în Ungaria aristocrația religioasă și în urmă aristocrația politică.

Ungurii, la venirea lor în Europa Centrală, erau organizați în triburi. Aveau, după cum ne spune Porfirogenitul, opt seminții sau triburi, fiecare în frunte cu câte un șef, numit de împăratul scriitor "*voevod*". Semințiile locuiau de-a lungul apelor, după numirea cărora se chemau și semințiile; de altfel, în această privință, nu se deosebeau de români care, de asemenea, se numeau după apele în jurul cărora trăiau: Moldoveni, Olteni, Timoceni etc. Hrana primitivă a ungarilor fiind peștele, era natural ca ei să se fi așezat în apropierea apelor. Când se întâmpla ca o seminție – semințiile trăiau independent unele de altele – să fie atacată, toate celelalte aveau obligația să-i sară într-ajutor. Un șef comun și ereditar, ungurii n-au avut înainte de Arpad, sub a cărui conducere au venit în Ungaria.

Semințiile se subîmpărțeau în familii și fiecare familie își avea proprietatea sa particulară. Șefii familiilor erau ereditari, nu aleși. În genere, în toate relațiile lor, ungurii se conduceau după dreptul de ereditate, nu după dreptul de alegere. Exista, prin urmare, atât în chestiunile religioase, cât și în cele sociale, o aristocrație de naștere.

Concepția aceasta a familiei ereditare o întâlnim și la secui chiar în vremea când la ungurii din Ungaria ea dispăruse de mult și a fost înlocuită cu concepția mai modernă a alegerii. Aceasta este o dovadă, zice Hunfalvy, că secuii s-au despărțit de masa cea mare a neamului lor înainte de a se fi pierdut vechiul obicei primitiv al organizației familiale.

Timpu când au fost aduși secuii ca păzitori de graniță, la frontierele unde îi găsim mai târziu, nu se poate preciza și nici Hunfalvy nu-l precizează. Se știe însă în mod cert că ei au fost aduși înainte de colonizarea germanilor. Aceștia au fost chemați de Geiza al II-lea între anii 1141–1161 și au fost stabiliți în regiunea Oltului, Atland-regio Aluta. Iar dacă sașii au fost stabiliți într-un *desertum*, desigur, tot într-un *desertum* vor fi trimiși și secuii să-l apere. Și, după toată probabilitatea, secuii nefiind în stare să apere toată granița sudică și estică, au fost aduși nemții, ca să îndeplinească același rol ca și secuii și să le completeze forțele întru apărarea țării.

Desigur, însă aceste ținuturi, aceste *deserta*, erau cu totul lipsite de populație – deși documentele ne spun că ele au fost *inhabitata*, totuși nu putem crede, după cum n-a crezut-o nici Hunfalvy. Populația va fi fost, fără îndoială, rară în alte regiuni, dar ea a existat. Ce fel de populație va fi fost în ținutul secuiesc de mai târziu, nu se știe. Maghiarii admit orice fel de populație: slavi, bulgari, ruși etc., numai descendenți ai daco-romanilor, nu.

Hunfalvy ne citează o sumedenie de numiri slave și mai vechi și mai noi, românești însă, nu se găsește nici una; fără să-și dea seama că numirile slave, ungurii le-au împrumutat nu direct de la slavi, ci indirect de la români, căci slavii, la venirea ungarilor în Ardeal, erau cu totul deznaționalizați de români, care, la rândul lor, au fost, în mare parte, deznaționalizați de secui.

⁹ Val. Höman, Ursprung der Siebenbürger Der, în Ung. Jahrb, II, p. 9

Originea nemțească a secuilor

Mai mult, pentru a stabili o punte de legătură între maghiarism și germanism, preotul I. Karácsony, renegându-și vechile păreri, a venit, în urma războiului mondial, cu o nouă teorie asupra originii secuilor, cu teoria descendenței acestui popor din gepizi.

Secuii fiind de origine germană, teoria lui Karácsony a fost cu simpatie primită de istoriografia nemțească și studiul istoricului ungar a apărut și în nemțește, în marea colecție de studii asupra germanilor de pretutindeni, în *Volk unter Völkern* din Breslau¹⁰.

Teoria aceasta gepidă pe care, de altfel, a susținut-o și profesorul Diculescu, în ce privește însă pe români, a fost combătută cu succes de către istoricii unguri și străini și ea pare a fi înlăturată astăzi cu desăvârșire. Dacă totuși noi ținem să o expunem aici, o facem, pe de o parte, spre a arăta felul în care ungurii caută să pună totdeauna știința în serviciul politicii și pe de altă parte, pentru că argumentele istorice ale lui Karácsony se împletesc în mare parte cu date importante din istoria românilor din Ardeal dintr-o epocă în care Principatele române încă nu erau constituite.

Iată argumentele pentru dovedirea obârșiei nemțești a secuilor. Numai din enunțarea lor se va putea vedea, cât de șubrede sunt ele.

1. Secuii ar fi un popor deosebit de unguri:

Constatarea aceasta istoricul maghiar crede că o poate scoate din documentele anilor 1116 și 1146, documente în care ni se vorbește despre secuii cei netrebnici – *Syculi vilissimi* – numindu-i astfel fiindcă în luptele împotriva moravilor și austriacilor, trupele maghiare având în frunte pe secui – e vorba de secuii ce la Waag, din nord-vestul Ungariei – au fost înfrânți. Dacă secuii ar fi fost același neam de oameni ca și ungurii, dacă ar fi fost același popor, ar fi putut oare, se întreabă Karácsony, să fie caracterizați așa de puțin măgulitor de consângenii lor? În sentimentele lor patriotice – ca și când ar fi vorba de secolul al XX-lea – ungurii n-ar fi putut numi netrebnici o parte din nația lor.

De asemenea, în faimosul document din 1213, în care episcopul Ardealului vorbește despre drepturile acordate cavalerilor teutoni din țara Bârsei – document a cărui autenticitate a fost contestată, în timpul din urmă, Ios. Șchiopul – precum și în cel din 1250 al cancelariei regelui Bela al IV-lea și în care se amintește de expediția împotriva Vidinului, din anul 1210, a armatelor formate din sași, români, secui și pecenegi, – *associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis* – secuii sunt amintiți deosebit de unguri.

Tot astfel, în izvoarele externe, bunăoară în actele cancelariei regelui Ottocar al Boemiei, din anul 1260, în care se vorbește despre diferitele popoare care au luptat împotriva acestui rege în armata lui Bela al IV-lea, o nenumărată mulțime de unguri, slavi, secui, români și pecenegi – *innumeram multitudinem Ungarorum, Sclavorum, Siculorum, Vlachorum et Bissenorum* – precum și în diferitele cântece germane medievale, în care se amintește despre unguri, cumani, secui și valachi, crede istoricul ungar că poate constata existența secuilor ca fiind o nație deosebită de nația maghiară, și având chiar o limbă deosebită de limba maghiară. Probele aduse de istoricul ungar sunt departe de a fi convingătoare.

În primele secole ale stăpânirii maghiare în Pannonia și în Dacia, numele de secui însemnând o profesiune, iar nu un popor, și, mai târziu, secuii dobândind libertăți și privilegii și constituindu-se într-o organizație închisă, cu drepturi separate, era firesc să fie considerați ca o națiune deosebită.

2. Secuii ar fi grăit o limbă nemțească până la cucerirea Ardealului de unguri.

Karácsony caută să aducă și diferite dovezi scoase din studiul limbii, dovezi care, și ele, n-au nici o dovadă documentară, chiar după filologii unguri.

Și, mai întâi de toate, însuși cuvântul de secui ar fi, după el, de origine gepidă, fiind derivat din *sichel*,

¹⁰ I. Karácsony, *Die Volfahren der Szekler und der Szekler Madjaren in Volk unter Völkern*, p.285. [Breslau, azi Wrocław-Polonia].

secere, cuțit încovoiat. "Secui", ar însemna purtător de cuțit, după cum "lancier" înseamnă purtător de lance.

Istoricul ungar ne citează și câteva numiri de localități din regiunea secuiască, localități ca Arvațeni, Cobatești, Tibodu, Ojudla, Bățani, Moșuni, Rigmani și alte câteva, ca fiind de proveniență gepidă.

Admițând că aceste denumiri ar fi de proveniență germană (gotă sau gepidă), totuși de aici nu rezultă că secuii ar fi de obârșie nemțească.

E adevărat că, după părăsirea Daciei de legiunile romane, țara s-a numit *Gothia* și mai târziu, după retragerea hunilor, *Gepidia* și că aici, în regiunea secuiască sau în apropiere de ea, a fost odinioară *Kaukalandul*, de care ne vorbește Ammian Mercellin; nu vedem însă cum un popor de stepă, ca cel al gepizilor și pe care îl găsim stabilit la Dunăre și Tisa, a putut să se mențină până la venirea ungarilor, deși a fost zdrobit, precum se știe, de longobarzi și de avari. Și apoi, dacă gepizii și presupușii lor urmași, secuii, au fost creștini, după cum susține Karácsonyi, nu înțelegem de ce n-ar fi fost ei ortodocși și de ce documentele ni-i arată de la început chiar ca fiind catolici și plătind zeciuială episopului din Ultransilvania.

Iar părăsirea limbii germane strămoșești și înlocuirea ei cu cea maghiară s-ar datora, după istoricul ungar, pe de o parte faptului că secuii, bărbați, erau duși în neconținute războaie și astfel erau siliți să învețe limba ungurească, iar pe de altă parte, împrejurării că pentru lucrarea pământului au fost duși coloniști unguri, mai ales din Pannonia și aceștia stabilindu-se în mijlocul populațiilor rurale secuiești, le-au influențat până într-atâta, încât acestea și-au uitat cu totul limba părintească și n-au mai păstrat nici o urmă din ea.

Scopul urmărit de istoricul Karácsony apare evident, după cum am mai spus: o nouă punte de legătură între maghiarism și germanism.

Teoria descendenței secuilor din avari

Problema, atât de mult discutată și totuși rămasă până acum încă tot nesoluționată, a fost pusă în discuție în timpul din urmă de Geza Fehér, de la Dobrișin, într-un studiu asupra lui Irnik, fiul lui Attila¹¹. Istoricul Fehér pornește de la constatarea că în lista domnilor bulgari, compusă în secolul al VII-lea, se găsește amintit pe lângă legendarul Avitohol și fiul acestuia Irnik care, prin anul 466, câțiva ani după moartea lui Attila, se afla în Dobrogea, ca supus al împăratului din Bizanț și că, în urmă, a trecut în răsărit, unde, împreună cu hunii, uniți cu bulgarii, a înființat un mare imperiu, de la Don până la gurile Dunării.

Împinși de Chazari, o parte din acești huno-bulgari au ocupat ținuturile de la nordul fluviului Volga, iar altă parte au trecut Dunărea în Imperiul Bizantin. Astfel se stabilește identitatea dintre Ernas (Ernak), fiul lui Attila și între Irnak, chanul legendar al bulgarilor și, în același timp, se constată tradiția bunică la vecinii noștri bulgari.

Plecând de la constatările istoricului Valentin Hóman că pe la sfârșitul veacului al XI-lea exista în Ungaria conștiința, pe de o parte, că secuii sunt urmași ai hunilor, iar, pe de altă parte, că regii din dinastia lui Arpad se trăgeau din aceiași huni, Fehér crede că tradiția bunică n-a putut veni în Ungaria decât prin mijlocirea avarilor, care nu sunt alții decât părinții secuilor de mai târziu.

Teoria despre obârșia secuilor din avari nu este nouă: ea a existat și mai înainte. Noi sunt doar argumentele ce se aduc în sprijinul ei.

După istoricul Geza Fehér, Irnik sau Irnak nu este altcineva decât Csaba din tradiția ungurească și despre care am vorbit mai sus. Căci, ne spun cronicile, după moartea lui Attila, fiul cel mai mic al lui acestuia, a plecat la bunicii săi din Grecia – el fusese născut cu o principesă greacă – de unde nu s-a mai întors. De aceea s-a și născut la secui proverbul: "Atunci să te întorci, când se va întoarce Csaba".

După distrugerea imperiului hunilor și după plecarea acestora, au mai rămas după cum am văzut că ne spun cronicile, trei mii de huni care însă, temându-se de dușmănia popoarelor din Occident, nu s-au mai numit huni, ci secui și care s-au retras în câmpia de la Csigla – localitate neidentificată până astăzi, dar care se găsea în orice caz dincoace de Tisa – unde au trăit izolați până la venirea ungurilor, cărora, ieșindu-le înainte, i-au ajutat să cucerească Pannonia.

Acești secui, retrași în câmpia de la Csigla – vorba înseamnă ținut înconjurat de prisăci (ung. gyepű) – nu ar fi, după Fehér, decât avarii care, și ei, aveau tradiția bunică, socotindu-se urmași ai hunilor. Acești avari, descendenți ai hunilor, s-au numit secui. Așa s-a explicat faptul că numirea de avari a dispărut cu totul și așa s-ar explica și împrejurarea că pe cei dintâi secui nu-i întâlnim în Ardeal, ci în nordul Ungariei, luând parte ca avangardă în luptele maghiarilor împotriva cehilor.

Spre a dovedi identitatea dintre avari și huni, Fehér ne citează un pasaj din scriitorul-împărat Constantin Porfirogenitul care a trăit în timpul sosirii ungurilor și care îl numește pe Attila rege al avarilor. Același împărat îi numește pe unguri peste tot locul turci. De asemenea, ne mai amintește Fehér și de faptul că popoarele din apus i-au considerat întotdeauna pe avari drept huni.

Și, după cum ungurii și-au primit numele lor de la cei doi eroi eponimi, Hunor și Mogor, chemându-se huni și avari – numirea de ungur provine de al cetatea Ung pe care Arpad a cucerit-o mai întâi – tot astfel au purtat două numiri, cea de huni și cea de avari, după cei doi regi legendari: Hun și Avar. Nu numai atât, dar chiar și organizația avarilor ar fi fost la fel ca cea a secuilor. Deci, a existat o identitate între huni și avari și între avari și secui. Istoricul de la Dobrișin nu trece cu vederea nici împrumutul ce ar fi făcut secuii în alfabetul lor runic, adoptând din alfabetul bulgarilor pe care i-ar fi asimilat, mai multe litere.

Geza Fehér a uitat însă să ne mai amintească un lucru, că, după aceleași tradiții ungurești, secuii au trăit în mijlocul românilor, împărțându-și cu ei aceeași soartă – cum his montibus confinii sortem habuerunt – și că au împrumutat scrisul de la ei – unde blackis comixti litteris ipsorum uti perhibentur.

¹¹ Ungarische Jahrbücher, a. 1936, Aprilie.

Noi însă, precum se va vedea din cele următoare, fără a ne pronunța asupra originii secui lor, rămânem pe lângă părerea noastră, admisă și de istoriografia maghiară antebelică, anume că secuii sunt coloniști aduși târziu în Ardeal de regii unguri pentru paza hotarelor și că șirurile lor au fost îngroșate de românii secuizați, în epoca regalității și Principatului Ardelean, prin înnobilirea lor și prin religie, iar în secolul din urmă prin maghiarizarea forțată.

Colonizarea secuilor

Dacă acum cercetăm, lăsând la o parte scrierile cronicarilor, cele mai vechi documente ce le avem despre secui, nu putem să nu constatăm că ei se întâlnesc la început nu în Ardeal, ci în restul țării, peste tot locul pe unde erau castre sau burguri de apărare. Nu numai atât, dar îi găsim în Bihor ca păzitori liberi ai orașului și îi găsim în Baranya ca servitori ai regelui – *servientes regis*. Și, pe oriunde se întâlnesc secui, se constată că ei nu sunt un trib aparte, cum susțin cei mai mulți scriitori unguri, ci o profesiune.

Iată câteva localități unde se găsesc secui înainte de a veni în Ardeal:

Prima amintire o găsim, în anul 1086, despre un oarecare Szököly, într-un registru de proprietate de la Bakony, dincolo de Dunăre, nu departe de Veszprém.

Apoi, în ordine cronologică sunt amintiți secuii de la Vaag, din nordul Ungariei, luptând în anul 1118 alături de pecenegi împotriva cehilor, apoi în anul 1146 războindu-se împotriva austriecilor, fiind așezați în fruntea armatelor maghiare.

Îi întâlnim apoi în 1211 în Bihor, în 1250 în județul Baranya, în urmă la 1256 lângă Nagy-Szombat, la Szakcsa, Pojon, Szerem, Bacs, Hont, Szabolcs, Torontal, Caraș, Lipova, etc.

Secuii nu fac parte din cele opt triburi care au venit împreună cu Arpad, triburi care nu formau o unitate, deși poate vorbeau aceeași limbă, ci ei făceau parte din toate triburile, fără ca să fie dintr-un trib anume.

În Ardeal n-au putut veni, decât după cucerirea Ardealului, ceea ce s-a întâmplat, probabil sub Ladislau cel Sfânt, la sfârșitul veacului al XI-lea.

Iată cum s-au petrecut aceste evenimente istorice:

După cei mai mulți istorici unguri, Ardealul ar fi fost cucerit în timpul regelui Ștefan cel Sfânt, câțiva ani numai după anul 1000, deși după scrierile cronicilor, meritul acestei cuceriri se atribuie lui Arpad și tovarășilor săi, deci înainte cu un secol.

Faptele s-au întâmplat în chipul următor:

În timpul când domnea Sfântul Ștefan, cel mai mare rege al ungarilor care a distrus tradiția triburilor și a familiilor și a introdus unitate în viața socială maghiară, prin organizarea comitetelor și a episcopatelor și a altor instituții publice, Imperiul Bizantin se afla în lupte cu bulgarii. Aceștia fiind înfrânți, s-au refugiat; unii dintre ei, peste Dunăre și sub conducerea lui Kean (chagan) au încercat să întemeieze un principat în părțile de nord ale Ardealului.

Împotriva acestui Kean, despre care ne vorbesc toate cronicile, unele fixându-l într-o epocă mai înainte, altele într-una de mai târziu, pornește cu război Ștefan cel Sfânt și învingându-l, în anul 1020, îi ia toate tezaurele. Din acestea a zidit faimoasa catedrală din Alba-Regală, Székes Fehérvár, capitala de atunci a regatului maghiar. Cu acest prilej, ungurii ocupă, poate numai temporar, partea din nord-vestul Ardealului unde mai târziu întâlnim castrul Gyulavár, adică cetatea lui Gelu, din cronica lui Anonymus, și întărește toată regiunea prin castre sau burguri.

Nu știm cine vor fi fost pe acea vreme stăpânii Ardealului și nici cine vor fi fost locuitorii lui. Documentele nu ne spun nimic. Judecând însă după atacul din 1030, dat în contra burgurilor ungurești de către pecenegi, credem că acești pecenegi vor fi fost, fără îndoială stăpânii de atunci ai Ardealului, ca și ai țărilor de dincoace de Carpați, iar poporul de jos, *colonii* vor fi fost slavii și românii.

În curând însă se ridică, în părțile noastre, un alt popor de rasă turco-mongolă. Sunt cumanii – mai corect comanii – care în anul 1066 dau năvală peste pecenegi, îi înving și-i fac să se risipească în toate părțile.

Unii dintre aceștia se aciuiază prin Dobrogea și ținuturile Brăilei, lăsând urme numirile Pecenegi din județele Tulcea, Brăila și Buzău; alții trec munții și se stabilesc printre populațiile de aici și din restul țării, întâlnindu-i, sub numirea de "bisseni" ung. "besenyő", în județele Făgăraș, Năsăud, iar, în Ungaria în județele Szabolcs, Lipto, Heves, Szolnok și altele. De aici înainte, acest popor dispare cu totul, deznaționalizându-se și îngroșând numărul popoarelor în mijlocul cărora în urmă au trăit. Unii istorici unguri susțin chiar

că acești pecenegi ar fi strămoșii secuilor de mai târziu.

Dar, nici cumanii nu sunt mai astâmpărați. Căci, după ce îi distruseseră pe temuții pecenegi și după ce le-au luat locul, intră și ei în Ardeal în anul 1070 și înaintează spre întăriturile ungurești, trec prin poarta Mezesina și se îndreaptă spre fortăreața Byhor și spre fluviul Tisa, pustiind totul în calea lor.

Tânărul rege Ladislau, viitorul rege Ladislau cel Sfânt, ieșindu-le înaintea, îi biruie și ia în același timp mai multe măsuri de apărare împotriva acestui dușman atât de primejdios.

Se fac, cu acest prilej, castre și întărituri în toate părțile Ardealului, se fortifică regiunea de la Hunedoara până la Sebeș și de aici spre Blaj. Se zidește, tot cu această ocazie, Cetatea de Baltă de pe Târnave.

Luptele pe care Ladislau le-a purtat împotriva cumanilor au rămas memorabile și ele trec în legendă, creând o aureolă de sfânt acestui mare rege ungur, considerat pe viitor protectorul Transilvaniei.

Acesta este momentul în care credem noi că au fost aduși, pentru prima dată, secuii în părțile centrale și de sud ale Ardealului. În orice caz, acesta socotim că este termenul, înainte de care secuii n-au putut să fie în Transilvania.

a) Colonizarea cu secui a județului Odorhei

Spre sfârșitul secolului acesta, al XI-lea, și în secolul următor, hotarele țării fiind din ce în ce mai amenințate, dinspre sud și răsărit, regii unguri din dinastia lui Arpad se gândesc să le apere, făcând noi burguri și închizând drumurile prin întărituri sistematice pe care, în parte, le vor fi găsit formate de la natură, în parte, rămase din epoca romană.

Și, fiindcă partea de miazăzi a Ardealului avea o apărare firească prin munții Carpați, trecătorile de la Bran, Turnu Roșu și Lainici fiind ușor de închis, regii unguri s-au gândit să facă fortificații, mai ales, în părțile dinspre răsărit. Și astfel, constatăm aproape prin mijlocul Transilvaniei o întreagă serie de prisăci – *indagines* – ung. *gyepü*, începând de la Crisbav, prin Ormeniș, până în munții Harghitei și de aici înainte spre munții Carpații Orientali.

Așa se face că întâlnim în această regiune atâtea întărituri, *gyepü*. Deasupra satului Doboșani, Saldabuș-Szekely-Száldobos, județul Odorhei, avem un Gyepüfeje, lângă Vlahița-Oláhfalu, pâraul Gyepü, spre răsărit de Vlahița, al doilea pârau Gyepü și între ör-hegy (Munte de pază) și Kapushegy, un al treilea pârau Gyepü. Apoi, într-un document destul de vechi, din anul 1349 se vorbește în hotarul comunei Jimbor-Szekelyzsombor, județul Odorhei, de un Zoltángyepü. Tot în acest județ, nu departe de Homorod avem și comuna Ghipeș-Gypes.

Deși, în această regiune, se găsea și *limes*-ul, adică linia de fortificații romane, constatată de epigrafistul Téglas, *limes* pe care, foarte probabil, l-au folosit și ungurii pentru apărarea țării, nu e mai puțin adevărat că aceste numiri de *gyepü-ri*, întărituri, și *ör-hegy* (*ör-pază* și *hegy-munte*) pot fi o dovadă că ne găsim aici în linia unor fortificații făcute împotriva atacurilor ce ar fi venit dinspre răsărit.

De altfel, chiar numirea de *brazdă* și *hotar* dată liniei de întărituri din acest ținut, sunt o dovadă că aici era frontiera țării dinspre est în epoca în care Ardealul nu era deplin cucerit de unguri. Și observăm că în vechile documente nu se spune "barazda", cu pronunțarea ungurească, ci *brazda*, ca în românește. Din slavicul "*hotar*", ungurii au făcut *határ*, românii păstrând forma primitivă de "*hotar*".

Tot cam din această epocă socotim noi că datează și cetățile ridicate pe dealurile din dreapta Oltului, din regiunea Făgărașului și păzite în mare parte de secui: Hălmeag (Halmágy), Galați, Feldioara (Földvár), Găinari și Săcădate. Coloniile de secui ce vor fi fost aduse aici s-au menținut însă numai la Hălmeag și Noul Român, de lângă Găinari.

Județul Trei Scaune, ca și județul Ciuc, cădea în aceste vremuri în *gyepü*-elve, adică dincolo de linia fortificațiilor. Aceste două județe, ca și județul Făgăraș și Brașov, erau socotite ca nelocuite, *terra deserta et inhabitata*, în care nu se găseau decât țărani, mai mult sau mai puțin migranți, numiți în documente, uneori, *Brodnici*, de origine slavă, spun scriitorii maghiari, de origine română, dovediți de istoricii români.

Iar, dacă de la Crisbav, până la munții Harghitei se găsește o linie întreagă de întărituri, ce rost pot să

aibă ele în ipoteza că secuii ar fi locuit, din timpul hunilor, la marginea de răsărit a Ardealului? S-ar fi făcut aceste întărituri, lăsându-se în afară de ele, populația secuiască, de aceeași limbă, după cum se constată a fi fost secui și în secolul al XII-lea?

Desigur că nu.

Nu se poate admite că dincolo de linia fortificațiilor să fi fost un popor secuiesc, iar, înapoia liniei de fortificații să se fi adăpostit tot secui, după cum rezultă din numeroasele localități ce poartă numele de Székely.

b) Colonizarea cu secui a județelor Trei Scaune, Ciuc și Mureș

Este însă cert, că în secolul al XII-lea într-o epocă ce deocamdată nu se poate determina, ungurii au ajuns cu stăpânirea lor până în mijlocul județului Odorheiu și că prin anul 1150, ceva mai înainte sau câțiva ani mai târziu, au fost colonizați secuii până la poalele Carpaților, cuprinzând înăuntrul regatului arpadian și actualele județe Trei Scaune și Ciuc. Căci, în afară de primejdia ce amenința din partea cumanilor, ungurii puteau să fie loviți atât de ruși, care se găseau la Halici, adică în Galiția, cât și de împărații bizantini care, îngenunchindu-i pe bulgari, se găseau cu hotarele lor la Dunăre. Și, de fapt, în 1151, regii unguri au luptat cu rușii, iar în 1166 Ardealul este jefuit de trupele împăratului din Bizanț, Manuel, care intră în țară pe la Bran.

Dar, pentru apărarea Ardealului nefiind îndestulătoare forțele maghiare, regii care, de altfel, își luaseră asupra lor și misiunea de a fi reprezentanții Sfântului Scaun al Papilor de la Roma și de a răspândi catolicismul în Orient, se hotărăsc să colonizeze și cu germani țara. Colonizările aveau în vedere, pe de o parte apărarea granițelor, iar, pe de altă parte, ridicarea țării din punct de vedere economic. Nu știm când vor fi început aceste colonizări. În Ungaria propriu-zisă, germanii erau foarte numeroși, încă din timpul regelui Ștefan cel Sfânt, a cărui soție era, precum se știe, o germană și la curtea căruia erau mai toți funcționarii cavaleri nemți.

Documentele cele mai vechi care ne vorbesc despre germanii din Ardeal, datează abia din anul 1191, iar cele despre secui din 1210. În documentul din 1191, papa Celestin al III-lea confirmă înființarea Prepozitiei din Ultra-silvania către arhiepiscopul din Strigoniu-Gran, pentru germani, iar documentul din 1210 ne vorbește despre expediția ce comitele sas din Sibiu, Ioachim, o întreprinde asupra Vidinului, împreună cu sași, valachi, secui și pecenegi – associatis sibi saxonibus, olacis, sicularis et bisenis.

De la aceste două date înainte, informațiile ce le găsim în documente sunt din ce în ce mai numeroase. Dar, dacă în documentele citate se face mențiunea de sași și de secui, nu urmează că Ardealul a fost la această dată colonizat cu sași și cu secui, ci se constată, neîndoit, în acești ani, existența sigură a lor. Stabilirea acestor popoare în Transilvania, fără îndoială, s-a petrecut cu mult înainte, după cum, pe de altă parte, ca să ia secuii parte într-o expediție războinică, alături de români, sași și pecenegi, aceasta presupune o constituire a masei acestei populații, ceea ce n-ar fi de admis că s-a făcut în primul an al colonizării lor. De asemenea, pentru ca Gregorius, cardinal delegat, să dezlege o ceartă între Prepozitură și Episcopatul Ardealului, între anii 1192–1196, aceasta presupune existența coloniei săsești în Ardeal, ca fiind stabilită de mai de mult. Dar, deoarece punctele cele mai primejdiate ale țării erau pasurile Bran, Buzău, Oituz, Bicăz și Tulgheș, regii arpadieni s-au gândit să întărească mai ales aceste trecători. Și, în primul rând, trecătoarea Bran, pe unde intrau de obicei cumanii și pe unde a intrat și împăratul bizantin, Manuel, în expediția sa de jaf, avea să fie punctul asupra căruia trebuia să se fixeze grija regală. Și, fiindcă epoca aceasta este, în același timp, și epoca Cruciadelor, mișcarea popoarelor dinspre apus spre răsărit a ocazionat cunoașterea țărilor din sud-estul european și regele Ungariei, Andrei al II-lea, el însuși conducător de cruciadă, a chemat coloniști în țara sa nu numai pe germanii din țările apusului, dar chiar și pe germanii ce se întorceau din Orient, rugându-i să se stabilească în Ungaria. Și astfel, din 7 mai 1211 avem cel mai important document, prin care Andrei al II-lea cedează Țara Bârsei unui ordin german. În acest moment, sașii erau deja stabiliți în regiunea Sibiului.

Documentul dat de Andrei al II-lea este cu atât mai interesant, cu cât ne vorbește despre *terra deserta*

et inhabitata, țară pustie și nelocuită, cu toate că se vorbește despre veniturile acestei țări, despre târgurile ei, despre aurul și argintul ce se va fi găsit aici. Dintr-o țară pustie și nelocuită? Este evident că este vorba aici numai despre o țară neorganizată, lipsită de stăpânire, lipsită de armată, o țară care era o *gyepű-elve*, adică dincolo de prisăci, o țară în care teritoriul forma un loc de apărare prin închiderea drumurilor, prin zăgăzuirea apelor, prin desfundarea iazurilor și prin tăierea copacilor pentru baricadarea căilor.

Este momentul istoric când frontierele țării stabilite prin prisăci-gyepű-uri care duceau de la Crizbav până la Harghita și de aici, probabil, spre munții Călimanului, se mută la întorsătura Buzăului, la Oituz, la Ghimeș, la Bicaz și poate și la Tulgheș; iar, în sud, aceste gyepű-uri se mută de pe Olt în Carpați. Ca dovadă că faptele s-au petrecut astfel, rezultă și din diploma regală din 1222 a lui Andrei al II-lea prin care se mărește posesiunea acordată ordinului german, cu teritoriul numit Cruceburg-Teliu¹².

Din document se vede că hotarul dinspre răsărit al Țării Bârsei nu-l formau secuii, ci brodnicii, populație română sau, poate slava-română, care a lăsat o sumedenie de cuvinte de origine slavă, ca, Boroșinău, Sacsva, Zagon, Osdola, Cernat, Răchitiș ș.a. care numai ungurești nu pot să fie.

Secuii din acest ținut al Trei Scaunelor sunt colonizați, firește, relativ mai târziu. Ei provin din coloniile stabilite mai întâi în regiunea din stânga Mureșului, între apele Secaș și Strii, adică între Orăștie și Sebeș¹³.

Traiul coloniștilor secuii, de la Orăștie și Sebeș, nu va fi fost tocmai ușor, căci ei aveau să înfrunte concurența românilor, pe care îi găsim constituiți ca popor aparte în anul 1210 și a sașilor care erau protejați de autoritatea regală.

Regele, în anul 1225, cu prilejul alungării din Țara Bârsei a ordinului teuton, a fost sprijinit, se pare, de sașii de la Sibiu și în certurile dintre sași și secuii, dreptatea o câștigau, mai întotdeauna, sașii. Secuii, fiind puși sub ordinele comitelui sas din Sibiu, pe de o parte, situație care nu le prea convenea, iar, pe de altă parte, găsind condiții economice mai avantajoase în alte ținuturi, au emigrat spre răsărit și s-au stabilit în regiunea Sebus Sepsi, din județul Trei Scaune de astăzi.

Ungurii care nu vor fi emigrat se vor fi germanizat, desigur, căci în această regiune de la Orăștie-Sebeș, în care, prin anul 1280 găsim o puternică masă de români, secuii au dispărut, aproape cu totul; iar ungurii care îi întâlnim astăzi în aceste ținuturi sunt colonii ungurești, din veacul trecut, din epoca maghiarizării forțate, și foarte puțini din epoca medievală.

Amintirea secuilor o întâlnim însă în numiri ca Székelysuly, un pârau, apoi Vârful Zekului, din comuna Luncani și câteva reminiscențe în satele Hăsdar și Zăicani. De asemenea Binținți, satul natal al lui Aurel Vlaicu, pare a-și trage numele de la Benczencz-Vincentius, fiul secuului Acadas, care, precum ne spune un document, a emigrat într-un teritoriu mai spre răsărit.

Din diploma andreiană, din 1224, rezultă că secuii, în scaunul numit mai târziu Sepsi, s-au stabilit numai după acest an. De asemenea, în celelalte două scaune, în Kizdi și Orbai, există documente care ne fac dovada că secuii s-au stabilit aici numai după 1224. În aceste regiuni, întâlnim *ius regium*, dreptul regelui de a dispune, deși istoricii unguri contestă că ar fi existat acest drept în ținutul secuiesc.

Mai îndepărtată de centrul ungurimii și mai apărată prin înalții munți ai Carpaților Răsăriteni, Câmpia Ciucului a fost ceva mai puțin expusă atacurilor lor din afară, și deci, întrucâtva mai scutită de invaziile dușmanilor. Năvălirile de barbari s-ar fi putut face asupra Ciucului numai pe la pasul Ghimeș și pe la pasul Bicaz, dar trecerea prin amândouă aceste pasuri este împreună cu mari greutăți, mai ales pentru popoarele barbare care veneau călare. Ceva mai lesnicios este drumul pe Valea Oltului și, de fapt istoria înregistrează mai multe războaie făcute în inima Ciucului pe această poartă a Oltului.

¹² În timpul din urmă, autenticitatea documentelor privitoare la stabilirea cavalerilor teutoni în Țara Bârsei a fost contestată de Jos. Schiopul și de alți istorici.

¹³ Numirea de Orăștie păstrează, de altfel, în sine, însuși cuvântul văr. cetate, castru. Acest văr este o vorbă slavă împrumutată de unguri și probabil de la unguri îl avem și noi. Faptul că ungurii, împrumutând cuvântul văr de la slavi, au păstrat pe "v" inițial ar fi o dovadă că împrumutul s-a făcut relativ târziu, căci popoarele mongole nu pot pronunța pe "v" de la începutul vorbelor. Vlach ne dă ungurește oláh; popular varos se va fi spus aroș, oraș. Și Sebeș este o vorbă slavă și înseamnă "repede".

Colonizarea secuilor în această regiune s-a făcut ceva mai târziu și, poate, tocmai din această pricină, nu sunt prea mulți secui în partea locului; ba din contră, întâlnim aici sate întregi numai de români. Că vor fi trecut munții Carpați mulți moldoveni, aceasta este sigur; dar nu este mai puțin adevărată constatarea că județul Ciuc este mai puțin populat de secui.

Tot faptului că secuii sunt aici mai îndepărtați decât ceilalți unguri din capitala țării, trebuie să atribuim și împrejurarea că acești secui din Ciuc au păstrat mai mult timp organizarea lor veche, bazată pe familie și instituțiile lor de drept. Într-adevăr, instituția judecătorului, *iudex terrestris* și a sublocotenentului, adică a reprezentantului puterii armate, *maior exercitus* o găsim aici fiind, timp mai îndelungat, chiar și după ce s-au format, în veacul al XV-lea, scaunele secuiești.

Când vor fi fost aduse aici, în județul Ciuc, coloniile secuiești, nu putem ști precis. Desigur însă, că și în Ciuc avem de-a face cu o colonie a regilor arpadieni și că așezarea secuilor aici a fost făcută din aceleași preocupări militare ca și aiurea.

Însăși numirea de Ciuc, ung. *csik*, ung. vechi *Csuk*, pare a fi sinonimă cu cuvântul prisacă, gyepü. Cuvântul se regăsește în turcescul *csig*, care înseamnă zăgaz, gard de nuiele, prisacă.

Noi însă suntem înclinați să credem că numirea de Csik, rom. Ciuc nu este de origine turca-maghiară, ci mai degrabă slava-română. Căci *csik*, vechiul *csuk* se întâlnește în limbile slave, în sârbă, bulgară și cehă, sub forma de *culca*, însemnând vârf de munte, *cacumen* sau *vertex montis*. Cea mai tânără colonie din jud. Ciuc este Giurgeu!

*
* *

Tot o colonie relativ târzie sunt și secuii din Valea *Nirajului*, din județul Mureș, după cum ne dovedește un document din anul 1264 al regelui Ștefan al V-lea, *dux Transilvanensis*, de când domnea împreună cu tatăl său Bela al IV-lea. Pe această vreme, ținutul de la Teremia și Teremioara, făcute danie de regii arpadieni, precum și castrul de la Veța (Vecs), castrul regal, nu făceau parte din ținutul secuilor.

În general, localitățile secuiești din județul Mureș, fiind numite anume secuiești, ne dovedesc tocmai originea nesecuiască a regiunii. Prin faptul că Tg. Mureș se numea odată Székely Vársárhely este o dovadă indirectă că regiunea de acolo nu era secuiască, căci, altfel, nu s-ar explica epitetul de secuiesc.

În dicționarul geografic Martinovici și Istrati, întâlnim nu mai puțin de 48 localități care poartă numele de *secuiesc* și 81 care poartă numele de *unguresc*. Fără îndoială, un atribut se dă pentru a specifica, pentru a caracteriza o localitate. Ne-am putea oare închipui că un sat din județul Dolj, bunăoară, să se numească "românesc". Iar dacă Olahfalva s-a numit satul de astăzi Vlăhița, aceasta s-a făcut desigur fiindcă acest sat s-a format ca o colonie, sau că, spre deosebire de celelalte sate dimprejur, care erau secuiești, în acest sat se găseau, la un moment dat, mulți români. Și, fără îndoială, satele de la marginea județului Odorhei: Székelyfalva, Székelyszállás, Ujszékely s-au format mai târziu prin colonizare între români. Și, ținând seama, că aceste sate erau populate de iobagi, și că secuii n-au fost iobagi, colonizarea lor nu poate fi pusă la îndoială.

De asemenea, ținutul Telegd, unde, precum se știe, a fost odinioară un protopopiat și o episcopie care a dăinuit vreun secol și jumătate, și negăsindu-se în scaunul Odorheiului nici o localitate care să poarte numele de Telegd, se crede că numirea au adus-o coloniștii secui din Bihor, unde se întâlnește localitatea Telegdt, Mezotelegd, azi Tileagd.

În general, secuii au fost colonizați relativ mai târziu, după încreștinarea lor. Aceasta rezultă și din faptul că în regiunea secuiască întâlnim peste 57 de sate care poartă numele unui sfânt: Szent-András, Szent-György, Szent-László, Szent-Martón etc.

Românii din Ținutul Secuiesc.

Organizația lor primitivă

Existența românilor în Ardeal și în special în ținutul secuilor, la venirea ungarilor, ne este atestată, în scris, numai de cronici, nu și de documente. Acestea încep să apară într-o epocă relativ târzie. Dar, chiar și în documente, când îi întâlnim pentru întâia dată pe secui, îi întâlnim alături de români. Dăinuirea, însă, a elementului românesc, în Dacia, se constată printr-o serie întreagă de probe, pe care nu e locul să le expunem aici. Prin faptul, însă, că numirile antice din epoca greco-romană, de localități și de râuri, au fost primite în limba ungarilor și a sașilor, ele au trebuit să fie transmise de cineva, de niște intermediari. Acești intermediari nu puteau fi decât populațiile găsite în țară ca păstori, cultivatori de pământ, negustori, mineri etc.

Scriitorii unguri, neputând nega faptul existenței acestor populații, se încapățânează să creadă că ele n-au fost decât slave, nu și române. Noi nu contestăm că slavii n-ar fi locuit cândva în vechea Dacie și că n-ar fi lăsat urme vizibile asupra noastră. Nu numai atât, dar, după ce bulgarii s-au slavizat și s-au creștinat, au avut asupra populațiilor române o influență extraordinar de mare, iar limba slavă, ca limbă a bisericii, a fost considerată de români, o limbă sacră, prin care se putea mai ușor dobândi harul divin.

Și, astfel, limba slavilor a ajuns să fie izvorul de îmbogățire al limbii noastre și chiar instituții curat românești să fie botezate cu numiri slave.

Românii, plămădiți din fuziunea elementului roman cu cel dac, deși, în epoca lor primitivă, care coincide cu invaziile barbarilor, nu vor fi avut, în afară de viața lor de familie, o organizație de stat, totuși n-au putut fi lipsiți de anumite rudimente de instituții, fără care, traiul omului în societate nu e posibil. O conducere, *ducatus*, și o distribuie a dreptății, *iudicia*, n-au putut să le lipsească niciodată românilor, și, de fapt, în pragul istoriei noastre naționale, întâlnim aceste primitive instituții. Ele poartă nume străine de voievod, chinezat și boeronat, numiri de origine slavă, cu toate că la slavi aceste instituții s-au dezvoltat deosebit, decât s-au dezvoltat ele la români.

Acestea le-am impus și ungarilor, după ce am fost cucerii de ei, și, deși, organizația dată țării, mai târziu, de Ștefan cel Sfânt, după modelul împrumutat de la germani, a fost introdusă și în Ardeal, totuși, secole întregi s-au păstrat chinezatul, voievodatul și scaunele de judecată, și mai departe în Ardeal. Nici chinezatul, nici voievodatul, și nici, mai ales scaunele de judecată nu le găsim în partea de apus a Ungariei, iar acele scaune, *Stühle*, adoptate și de sași, nu sunt aduse nici din Germania, unde nu se întâlnesc, nici de la unguri¹⁴.

Cneazul, ca și voievodul, era conducător de oaste, dar, în același timp, și conducător de popor, care se cârmuiește după dreptatea ce se dă, de cele mai multe ori, în scaunele de judecată, adică în centrele unor unități teritoriale, numite județe, de la iudicia sau comitate, după un termen medieval din apus.

Boeronatul și boierii au fost înlocuiți cu numele unguresc de *nemeș*, adică de neam, din ung. *nem*, când maghiarii, sub influența catolicismului, s-au constituit în clasă provigeliată; numele de "boer" n-a rămas decât în țara Oltului care, fiind multă vreme domeniul feudal dat Munteniei, a păstrat acest nume, după cum s-a păstrat și la clasă privilegiată, a boierilor, de dincoace de Carpați.

În Ardeal întâlnim o sumedenie de *voievozi* și *cneji români*. În anul 1326 Negul, voievod din Hodoș, în 1335 Bogdan voievod, care e pe cale de a trece la catolicism, în 1345 sunt cinci voievozi : Ivan, Bag și Bale din Beiuș. Voievozi români întâlnim în județul Bereg, în Ung, apoi în Beiuș, Cluj, Caraș, Lugoj, Zarand și aproape în toată țara. Mai multe comune din Ardeal se numesc după voievozii care au stăpânit sau posedat acela comune: Voevodeni, j. Făgăraș, Vajdahâza, j. Cluj, Vajda Huniad, j. Hunedoara, Vajda Recea, j. Făgăraș, Vajda Camaraș, j. Cluj, Vajdacuta, j. Târnava Mică, Vajdaszeg, j. Turda, Vajda- Bihar, j. Bihor etc.

¹⁴ Numirea de secui provine, după părerea unora, de la vorba ungurească *szék*, scaun, scaun de judecată. Erau opt scaune secuiești, sedes, siculicales și anume: Sedes Sepsi, Kézdi și Orbai, formând cele Trei Scaune (Háromszék), cu un judecător suprem: sedes Miklosvár, dependent de Trei Scaune; sedes Udvarhely; sedes Csik; sedes Maurus și sedes Aurata (Arieș).

Toți voievozii și familiile lor au trecut la catolicism și la urmă au înmulțit numărul ungarilor. Tot așa de numeroși și poate și mai numeroși sunt și cnejii din Ardeal.

În ținutul secuiesc întâlnim două chinezate, unul la Vlăhița și al doilea la Brețcu.

Trecem sub tăcere chinezatul din Vlahița, fiindcă sunt unii unguri care pun la îndoială autenticitatea documentului care ne vorbește despre aceste chinezate. Chinezatul din Brețcu însă, este în afară de orice îndoială. El ni s-a păstrat într-o diplomă a regelui Sigismund din anul 1426. Din ea se vede caracterul milităresc ce-l aveau chinezii în general, și în special chinezii care se găseau la hotarele țării: Ioan-Chinezul, numit și Ungurul și Radul, fiul lui Țacu, din comuna românească Brețcu se prezintă înaintea regelui Sigismund și-l roagă să confirme privilegiile și libertățile comunei lor. Regele Sigismund admite ca românii din comuna Brețcu să fie și de acum înainte supuși numai jurisdicțiunii chinezului lor și să păzească și pe viitor frontiera Transilvaniei dinspre Moldova, precum au păzit-o și până acum.

Din analiza documentului dat de regele Sigismund rezultă că la Brețcu, în secuime, era o veche așezare românească, condusă de un chinez, care, în anul 1428 va fi fost, fie vreun ungur din naștere, fie vreun român poreclit "Ungurul", sau care va fi făcut pe ungurul, fie prin ținuta sa, fie că va fi cunoscut limba maghiară. Satul, fiind românesc, era condus de chinezi, care erau, după cum reiese din acest act, și judecători și șefi militari ai românilor din Brețcu. Judecata o dădeau jurații care, așa se pare, erau și unguri.

În acest timp, colonizarea regiunii cu secui era de multă vreme un fapt împlinit.

Deznaționalizarea nobilimii române de secui

Pe lângă voievozi și chineji mai exista o clasă privilegiată. Era clasa boierilor care alcătuiau așa numitul *boeronatus*. Cum ajungea cineva în această clasă?

Pământul țării, după concepția medievală, aparținea regelui. El era adevăratul proprietar și stăpân al țării. El dispunea, el avea dreptul, *ius regium*, de a dăruia pământ supuși lor săi, când aceștia se distingeau prin anumite merite. Aceste merite erau de obicei cele câștigate în timp de război. Daniile regale erau însoțite întotdeauna de privilegii, mai ales scutiri de dări și erau condiționate de prestarea serviciului militar.

Toți câți primeau de la rege, și, în urmă, de la principii ardeleni, acele donații, treceau în rangul nobililor, deveneau boieri sau nemeși.

Și, fiindcă statul unguresc n-a fost niciodată, în vremurile mai vechi, un stat național, ci un stat bisericesc, regele fiind reprezentantul Papei de la Roma, din mâinile căruia era obligat să primească coroana apostolică, orice nobil, prin însuși faptul înnobilării sale, devenea un adept al catolicismului. Toți voievozii, toți chinejii și toți nemeșii – numele de boier s-a păstrat numai la Făgăraș – s-au maghiarizat, primind religia catolică, până la reformă, și în urmă chiar și altă confesiune.

Numai boierii de la Făgăraș nu s-au maghiarizat, în totalitatea lor, pe de o parte, fiindcă se găseau în mijlocul unei mase compacte de români care stăteau în legături mai strânse cu cei de peste Carpați, iar, pe de altă parte, fiindcă erau mai săraci din cauza densității populației. Dar, și de aici s-au pierdut multe elemente în masa maghiară ca, bunăoară, familiile Majlat, Copacsanyi, Liszay, Fogarasy, Herszenyi și mulți alții.

Persecuțiile românilor în timpul Principatului Ardelean

De altfel, românii care au rămas *óhituek*, adică de religie veche, au fost socotiți schismatici și eretici și împotriva lor s-au îndreptat toate prigonirile catolicismului. Sinodul de la Buda din 1299 hotărăște referitor la preoții schismatici:

"Acestora nu le este iertat să țină cult dumnezeiesc, să-și zidească biserici sau alte case de închinăciune, iar credincioșilor nu le este îngăduit să ia parte la cultul dumnezeiesc și să intre într-o astfel de biserică. În caz de nevoie să se întrebuițeze acestor preoți forța brachială".

În anul 1428, regele Sigismund dă ordin: "să se despoaie de avere toți nobilii și cnejii care țin pe moșiile lor preoți ortodocși ce duc poporul în rătăcire. Preoților români să li se confişte averea și să se expulzeze din țară. Căsătorii între ortodocși și cei de legea latină este oprit să se încheie, până ce ortodocșii nu se botează de preotul catolic. Preoților care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă să li se confişte averea"¹⁵.

Consecința acestor persecutări a fost că mulți români au trecut la religia apuseană, iar alții, mai dârji în credința lor, au luat calea pribegiei, trecând munții în Principatele române.

Persecuțiile îndreptate împotriva ortodocșilor "eretici" s-au întetit în *epoca principilor calvini*. Iată ce hotărăște Dieta ardeleană de la Sibiu, din 1566:

"Eresul (adică legea ortodoxă) să se lepede, mai vârtos între români ai căror păstori fiind orbi povățuiesc pe orbi și așa pe sine poporul îl duc spre pierire. Acelora care nu ar vrea să asculte adevărul să poruncească principele ca împreună cu episcopul și superintendentul Gheorghe să se dispute din Biblie și dacă tot nu ar vrea să treacă de la religia ortodoxă la calvinism, unii ca aceia, fie episcopi români, fie preoți sau călugări, să fie scoși din țară"¹⁶.

A treia fază de persecuții religioase a fost după *unirea cu biserica din Roma*.

Rămăși fără conducătorii lor firești, care erau clasa nobilă și înstărită, românii au trebuit să îndure, neajutorați de nimeni, vitregia vremurilor. Căci, după o perioadă relativ liniștită și destul de prosperă, sub dinastia arpadiană și angevină și în urmă, a corvineștilor de origine română, au urmat timpuri din ce în ce mai grele pentru ei. În special, aceste timpuri au fost un dezastru pentru românii din secuime.

Dar, se va face obiecția: secuii, cum dovedesc documentele, au avut o situație privilegiată, de la început, căci aveau vechea organizare familiară și de trib. Ei nu erau iobagi, ci cetățeni liberi, scutiți până și de dări către fisc.

Prin faptul că secuii au fost colonizați în locurile cele mai expuse ale Ungariei, era firesc ca ei să fi obținut privilegii pe care nu le aveau ceilalți cetățeni ai Ungariei. Și, fiindcă ei au fost colonizați în secolul al XII-lea și al XIII-lea, deci în timpul când nu se pierduse cu totul vechea organizație ungurească a triburilor și a familiilor, și-au păstrat mai mult decât ceilalți unguri amintirea acestor vechi instituții și drepturi și au căutat cu îndârjire să le mențină neatinse.

Nu știm ce anume drepturi și privilegii le vor fi acordat secuilor regii colonizatori. Pentru ei nu ni s-a păstrat, așa cum s-a păstrat pentru sași, un "Andreanum", adică o diplomă care să le fixeze drepturile. Desigur, însă, că vor fi obținut și ei cam aceleași drepturi și libertăți, și în special stăpânirea nestingherită a proprietăților, în care s-au așezat. Dar, tocmai aceste drepturi și privilegii au fost mărul ademenitor, au fost ca o capcană în care au căzut românii din partea locului, românii din sud-estul Ungariei. Nicăieri, ca în actualele județe secuiești, unde masa românească era mai compactă din cauza poziției locului, câmpii de cultivat și pășuni de păscut, iar în caz de invazie, munți păduroși de adăpost, elementul românesc n-a avut să îndure atâta, tocmai din cauza privilegiilor și drepturilor speciale ale secuilor.

¹⁵ St. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, p. 41

¹⁶ St. Meteș, *ibidem*

Deznaționalizarea românilor de către secui sub habsburgi și în timpul dualismului

Nu putem avea documente pentru toate vremurile din trecutul românilor. Când însă ne lipsesc dovezile istorice, vine logica să înlocuiască această lipsă. Și e logic ca ceea ce vom constata pentru ultimele două secole, din anul 1700 și până astăzi, să presupunem că se va fi întâmplat și pentru penultimele două veacuri, de la dezastrul de la Mohaci, din 1526, până la diploma leopoldină din 1691.

Nu știm ce pierderi de populație românească vom fi avut, nici în primele secole ale formării statului ungar, nici în epoca principatului ardelean. Cunoaștem însă, într-o mai mare măsură, pierderile suferite de români în ultimele două secole.

Din acest timp începând, secuizarea românilor poate fi urmărită cu dovezi istorice ce nu pot fi negate.

Vom da numai câteva:

Din statisticile ce le avem la îndemână rezultă că numai în ultimele două secole, numărul românilor care în regiunea secuiască se ridică la 30% din întreaga populație, a scăzut astăzi la 5%. Restul de 25% s-a pierdut în masa secuiască, ceea ce reprezintă la o populație totală de aproximativ 500.000 de suflete. o pierdere de 125.000 la 130.000 români.

Pe statisticile ungurești nu putem să punem nici un temel.

Ele sunt făcute după limba ce o găsesc locuitorii. Ori, se știe că în ținutul secuiesc, toată lumea vorbește ungurește și chiar acei români, care se recunosc ca atare, graiul lor comun și obișnuit este limba maghiară. Dăm o singură dovadă: în județul Odorhei, statistica oficială din 1910 ne dă numai 2.840 de români, deși numărul credincioșilor greco-catolici și greco-orientali este de 5.528. Iată ce bază se poate pune pe o astfel de statistică.

Comune întregi, în care statisticile de azi nu mai înregistrează nici un român, au fost secuizate într-un timp de mai puțin de 170 de ani. Astfel, în județul Odorhei, care numără aproximativ 133 sate, statistica bisericească din 1733 sau cea din 1750, 1760 și 1805 constată români în 121 comune. În 72 dintre ele nu se mai găsesc deloc români; în alte 41, populația românească este mult mai scăzută și numai în 8 comune creșterea populației este normală.

În județul Trei Scaune sunt vreo 100 comune. Statisticile confesionale constată, în 1733, 1750, 1760 și 1805, români în 94 de comune. Astăzi, în 26 de comune nu mai este nici un român, în 46 de comune populația românească este mult scăzută și numai în 22 de comune creșterea ei este normală.

În județul Ciuc, statistica ne arată o stare ceva mai bună.

Statisticile bisericești din 1733, 1760 și 1805, din 64 de comune găsesc pe români în 59. Din acestea, nu se mai găsesc români decât în 20 comune; în 17 comune populația este scăzută, iar în 22 comune creșterea este normală.

În județul Mureș – numai partea sudică a acestui județ se ținea istoricește de ținutul secuilor – din 129 de comune, statisticile confesionale din 1733, 1750, 1760 și 1805 constată români în 121. În 26 din acestea, românii au fost secuizați cu desăvârșire, în 40, populația românească este scăzută, și numai în 55, sporul de populație românească este normal.

Peste tot, s-au pierdut în ținutul secuiesc 144 de sate, alte 144 aproape pierdute și numai în 107, creșterea populației române este normală.

a) Deznaționalizarea prin biserică

Deznaționalizarea românilor s-a făcut pe diferite căi și cu diferite metode. Lovitura s-a dat mai ales celor două bastioane ale românismului din Ardeal, biserica și școala. Dar, secuizarea s-a intensificat – când maghiarizarea s-a prefăcut la Budapesta în dogmă de guvernământ – prin toate mijloacele: prin armată, prin administrație, prin justiție, și mai ales, prin mijloace economice.

Vom da numai câteva exemple:

În sud-estul județului Odorhei, în regiunea Vârghișului, avem astăzi parohia din Bățanii Mari. Înainte

de războiul mondial, parohia era la Vârghiș și de ea se ținea filiile din Herculan, Bățanii Mici, Biborțeni, Bodoș, Baraolt, Aita Seacă și Valea Zălanului, numită și Glăjeria. În toate aceste sate se găsesc, pe lângă românii ortodocși sau greco-catolici și familii ungurești romano-catolice sau reformate. Greco-catolicii din Aita Seacă și Valea Zălanului au fost ortodocși până în 1866. Însă reformații și romanii-catolicii sunt în mare parte de origine română. În timpul marelui război, ortodocșii din Aita Seacă au fost trecuți cu forța la calvinism – câțiva au fost în urmă reduși – iar în alte părți, au trecut la aceeași confesiune în timpul campaniei române la Budapesta.

Căci s-au dat anume ordine, ca să nu fie înrolați din Ardeal, în acest război, decât numai românii de naștere, nu și minoritarii. Și, cum limba nu putea fi un criteriu de recunoaștere a naționalității române, ci numai religia, foarte mulți români, ca să scape de riscurile unei campanii, s-au declarat de-a dreptul reformați. Iar, după război, la instigațiunea preoților, n-au mai revenit la legea strămoșească.

Maghiarizarea românilor s-a făcut, în mare parte, din pricina sărăciei. Neavând confesiunile românești să plătească preoți, în fiecare comună, iar, în același timp, celelalte confesiuni, favorizate de cârmuire, putând să lucreze prin diferite metode, nestânjeniți de nimeni, s-a făcut ca mulți români să-și părăsească legea strămoșească. Pentru o înmormântare, în loc să fie adus preotul român, de la mari depărtări, fără ca să primească ceva în schimb de la sărăcia românilor, se dădea aprobare ca înmormântarea să o facă preotul reformat sau romano-catolic. Pe calea aceasta, preotul ungar își îndeplinea, indirect, propaganda sa.

În viața omului sunt anumite momente de reculegere. Sunt zile în care creștinul simte nevoia de comunicare cu divinitatea.

O naștere, o căsătorie, o boală, o moarte în familie, ne silește să alergăm la intermediul dintre noi și Dumnezeu. Acest intermediar nu este decât preotul; în lipsa preotului român, creștinul alerge la un preot, de orice confesiune ar fi fost. Și astfel, și astăzi, ca și altă dată, trebuințele sufletești au făcut ca românii, săraci și lipsiți de preot, să treacă la confesiuni străine.

Trecerile la confesiunile ungurești, din lipsă de documente, le putem vedea din numele românești ce le poartă secuii:

- În Herculan: Bogdan, Florea-Virag, Codrea, Apra, Roman, Muntean etc.
- În Bățanii Mici: Roșu-Vereș, Bogdan, Ticușan-Tigosi, Șerban, Ciorba, Sasu, Olar-Fazekas, Galiță.
- În Bățanii Mari : Roșu-Vereș, Verzea-Zold, Seceta-Szecedusete, Roman-Olah, Bărdut-Bardocz.
- În Bodoș: Galița, Bogdan, Roșu-Vereș.
- În Aita Seacă: Bârsan-Berszány, Grozea, Suci-Szocs.
- În Biborțeni: Roșu-Vereș, Roman, Tăut-Thot, Afra, Agya.
- În Baraolt: Radu-Raduly, Ciorba, Bogdan, Tomșa, Coroian, Rusu-Rusz, Roman, Parati, care se recunosc de români.

Trecerile la secuii s-au făcut pe două căi : individual sau în masă. Individual s-au făcut în toate timpurile și, mai ales, prin căsătoriile mixte. Ele erau totdeauna în defavoarea românilor, fie că bărbatul, fie că soția era de origine ungară. Trecerile în masă s-au făcut mai ales în ultimele decenii de stăpânire maghiară.

Astfel acum vreo 40 de ani, din comuna Joseni, jud. Ciuc, au trecut la confesiunea ungurească treizeci de familii.

Din comuna Frumoasa, jud. Ciuc, au trecut 35 de familii; în 1912 au părăsit pe români 12 familii din comuna Șoimeni, filială a Frumoasei; în 1912 au trecut la confesiunile ungurești vreo 450 de suflete din parohia Lăzărești și filialele sale; vreo 20 de familii din Aita Mare jud. Trei Scaune: 5 familii din Aita Medie; 48 de familii din Micșoara; 15 familii din Chepeți.

Din 700 de credincioși de confesiunea ortodoxă n-au mai rămas în comuna Poian decât 140 și la Turia din 650 de suflete n-au mai rămas astăzi decât 200.

Bisericile ungurești erau patronate de magnații unguri și sprijinite de stat, cele românești erau avizate numai la contribuția credincioșilor.

În comuna Bicsad, bunăoară, până la anul 1859 n-a fost nici un secu: astăzi ei sunt numeroși. În matri-

cole se găsesc numiri ca Schiopul-Santa, Suciul-Szocs, Niță-Niczuy, Mocan-Mokany, Neagu-Nyaguly, Orzea-Orza, Dogariu-Kadar.

În com. Lăzărești, jud. Ciuc, biserica este părăsită, iar credincioșii trecuți la biserica romano-catolică.

În comunele Călușeri și Săbed, din jud. Mureș, au existat biserici ortodoxe; astăzi toți locuitorii sunt unitari.

Neputând expune situația fiecărei comune – deși posedăm un material documentar extrem de bogat – ne mulțumim să arătăm ceea ce s-a petrecut numai într-una din ele. Comuna Bodogaia, din jud. Odorhei, odinioară comună curat românească, avea, înainte vreme, două parohii, una ortodoxă și alta greco-catolică, ceea ce se dovedește prin cele două biserici, care există și astăzi, așezate amândouă una lângă alta, pe o coastă la marginea satului, ca două surori orfane.

Aceste două biserici sunt singurele amintiri ale trecutului românesc în această comună; satul acesta este astăzi pierdut cu desăvârșire pentru neamul nostru.

Până la anul 1919, parohiile românești din Bodogaia aveau și preot cu locuință în parohie și credincioși români, care, deși nu vorbeau românește, mărturiseau totuși că erau români.

Murind în 1919 ultimul preot, nu s-a mai îngrijit nimeni, de atunci încolo să se completeze posturile cu preoți care să stea în comună și să țină contactul sufleteș cu românii desnaționalizați. De atunci, toți credincioșii și necredincioșii, au trecut la confesiunea reformată.

Multe treceri la confesiunile maghiare s-au făcut în decursul războiului mondial, la intrarea în Ardeal a armatelor române. Din cauza terorizărilor maghiare, mulți români s-au lepădat de credința strămoșească.

b) Deznaționalizarea prin școală

Pe o scară mai întinsă s-a făcut secuizarea românilor prin școală. Căci școala, fiind servitoarea bisericii, *ancilla ecclesiae*, cum se spunea odinioară, preoții aveau mână liberă de a dispune în școlile lor, care toate erau confesionale. Școlile de stat s-au înființat mai târziu, în urmă, după epoca absolutismului și mai ales de ministrii Trefort și apoi de Apponyi.

În regiunea secuiască, noi aveam puține școli confesionale, căci confesiunile noastre, sărace și neajutorate de stat, nu aveau mijloace îndestulătoare ca să susțină și școlile. De aceea elevii, fii de români, erau obligați să frecventeze școlile confesionale ungurești, unde nu auzeau nici un cuvânt românesc, decât doar de la catichet, două ore pe săptămână, dacă se afla cumva preot ca să caticheze. De cele mai multe ori lipsea cu totul și catichetul, nu numai în filii, dar și în parohiile centrale, și astfel întâlneam anomalia că cercuri parohiale, de câte 15-20 sate; erau lipsite, de multe ori, cu totul de preot, nu numai de la biserică, ci și de la catehizare. Și atunci catehizarea era firesc să fie lăsată, în regiunile secuiești, în sarcina învățătorului ungur care nu știa, foarte adeseori, nici o boabă românească.

Nu numai atât, dar dacă un tânăr dorea să treacă în școli mai înalte, nu o putea face decât dacă era de confesiune ungurească. Și nu trebuie să ne mirăm de aceasta, când însuși marele dascăl Gheorghe Lazăr de la Făgăraș, a fost înscris în clasa I-a a gimnaziului, ca fiind de confesiune romano-catolică.

Apoi, este îndeobște cunoscut, că în statul maghiar învățătorul român nu era admis, la școala comună sau la școala de stat, înainte de a fi dat dovadă despre sentimentele sale pronunțat ungurești. Iar, spre a dovedi aceste sentimente, era trimis în ținuturi cu populație curat ungurească și numai după ce dădea probă de atitudinea sa, era trimis, ca agent al maghiarismului, în localitățile cu populație românească.

Pentru desnaționalizarea românilor, prin școală, ungurii urmau anumite planuri sistematice și politica școlară maghiară avea ca prim obiectiv realizarea ideii de stat unitar unguresc.

Orașul Cristur, jud. Odorhei, era între altele un centru însemnat pentru maghiarizare. Cunoaștem un caz de la liceul din Cristur, un caz tipic, și ca el vor fi fost multe altele nenumărate. Înainte de marele război, locuitorul Gheorghe Sibiceanu, astăzi Szebeni, din Aita Mare, avea doi fii la liceul din Cristur, unul în clasa a V-a și altul într-a VIII-a. În preajma examenelor, directorul liceului îl cheamă pe părintele elevilor în biroul său și-i amenință că, în caz că în timp de 30 de zile nu va produce act că și-a părăsit religia, îi va lăsa

repetenți și îi va elimina pe ambii lui copii. Și tatăl, necăjit, s-a executat.

Iată care era situația școlilor românești din secuime sub regimul maghiar.

În cele 3 județe, zise secuiești, Trei Scaune, Ciuc și Odorhei, precum și în județul Mureș, partea secuiască, rotunjire" la județele secuiești, românii " n-aveau nici o școală secundară sau profesională, pe când ungurii aveau 10 licee, 15 școli civile, 4 școli normale, 2 școli profesionale, 20 de ucenici, 2 de agricultură și 2 conservatoare, în total 55.

Școli primare, noi românii, aveam, în afară de cele câteva din județul Mureș, 9 în Trei Scaune, 13 în Ciuc, 5 în Odorhei, în total 27, față de 430 de școli primare ungurești de toate categoriile. În total ungurii aveau 485 de școli secundare și primare, față de 27 de școli românești, și acestea funcționând în satele de la periferia județelor.

Și fiindcă această cercetare a noastră asupra problemei secuiești, o bazăm, precum am spus de la început, numai pe fapte, vom da câteva fapte precise așa precum ele rezultă din acte oficiale sau din date care se pot controla.

O anchetă a Ministerului Instrucțiunii, făcută de inspectorul școlar G. Șerban, trimis să cerceteze cererea locuitorilor din Micfalău, jud. Trei Scaune, de a se înființa, pe lângă școala primară de stat, o secție maghiară, constată o surprinzătoare stare de lucruri. Procesul-verbal încheiat cu această ocazie ne spune textual : "Subsemnații declarăm că am fost prezenți, toți deodată, în cancelaria comunei Micfalău, jud. Trei Scaune, în ziua de 16 Octombrie 1929 și împreună am discutat numele și originea celor înșirați mai sus, pe cele două foi aici cusute, pe șapte pagini prevăzute cu sigiliul comunei Micfalău, județul Trei Scaune și am spus despre fiecare nume înșirat mai sus, tot ce-am știut, în privința originii lui. Această declarație a noastră o susținem și întărim cu iscăliturile noastre, precum că cele cuprinse în aceste două școli sunt deplin adevărate. Acestea le-am iscălit, după ce ni s-a citit cele cuprinse în ele de d. Inspector Școlar G. Șerban și ni s-au tradus în ungurește, în fața noastră a tuturor de către d. Părinte romano-catolic, Peter Emeric, din Micafalău.

Micfalău, 16 Octombrie 1929. Semnați G. Șerban, L.S. Peter Emeric preot român-catolic, Ștefan Ciutak, preot român-ortodox, Nicolae Ursu, primar, indescifrabil, notar comunal, D. Morariu, subrevizor școlar și încă 14 notabili din comună printre care Nyegrea Gyorgy, Șorban Iános etc."

Iată acum, pe nume, românii secuizați în Micfalău, în timpul unei singure generații:

1. Karácsonyi Ferenc, născut din tată român ortodox; el însuși câțiva ani român ortodox; are doi copii romano-catolici;
2. Karácsonyi Iános, din tată român ortodox; el însuși câțiva ani român ortodox; azi secui romano catolic;
3. Karácsonyi Istvan, din tată român ortodox; el însuși câțiva ani român ortodox; azi secui romano catolic;
4. Gabor Miklos, din tată român ortodox; el însuși ortodox până la 23 de ani; are 2 copii romano-catolici;
5. Gabor Géza, din tată român ortodox; acum secui romano catolic;
6. Kicsi Albert, din tată român ortodox; ortodox până la căsătorie;
7. Kicsi László, din tată român ortodox; ortodox câțiva ani; are 2 copii romano catolici;
8. Kicsi Iosif, din tată român ortodox; el s-a născut reformat;
9. Kicsi Mihalyi, din tată român ortodox; el a trecut la secui;
10. Kicsi Gyula, din tată român ortodox; el a trecut la secui;
11. Keresztes Iános, din tată român ortodox; el a trecut la secui; are 2 copii romano catolici;
12. Keresztes Ferenc, frate, din tată român ortodox; el a trecut la secui; este romano catolic;
13. Keresztes Karolyné, are bărbat român ortodox; ea este catolică.
14. Văduva Bartos Györgyné a avut bărbat ortodox; are copii romano catolici;
15. Boer Lajos, din tată român ortodox; el a trecut la secui, este romano catolici;
17. Miska Lajos, din tată romano catolic; secui, este romano catolici; moșul său a fost român ortodox;

18. Miska Albert, frate, din tată romano catolic; moșul său a fost român ortodox;
19. Ilyes Lajos, din tată român ortodox; el însuși în tinerețe ortodox; acum reformat;
20. Varga Lajos, din tată român ortodox; romano catolic din 1928;
21. Varga Albert, din sus, din tată român ortodox; el însuși ortodox până la căsătorie;
22. Varga Albert, din sus, din tată român ortodox; acum secui romano catolic;
23. Tamás Mihaly, din tată român ortodox; el însuși ortodox până la căsătorie;
24. Ferenc Mihaly, din tată român ortodox; tatăl său a trecut la romano catolici; el e secui romano catolic;
25. Ferenc Istvan, frate, din tată român ortodox; tatăl său a trecut la romano catolici; el e secui romano catolic;
26. Ferenc Lajos, din moș român ortodox; tatăl său a trecut la romano catolici; el e secui romano catolici;
27. Nedelea Ferenc, din moș și mamă români ortodocși; acum e secui romano catolic;
- 28-42. Se mai enumeră încă 14 familii mixte secuizate.

Iată deci o întreagă listă de secuizări făcute în timpul unei singure generații și numai într-o singură comună. Lista ar fi fost, fără îndoială, și mai completă, dacă s-ar fi putut face după matricolele bisericești.

De altfel, numiri ca Nyegrea și Șorban, date unor secui preținși secui de baștină – secuii n-au fost nici odată șerbi sau iobagi – ne vorbesc chiar mai lămurit decât declarațiile notabilităților din Micfalău.

c) Deznaționalizarea prin armată

Pe când românii din celelalte județe românești erau trecuți în regimentele lor, în care limba de instrucție era limba germană, tinerii recruți din ținutul secuiesc erau vărsați în regimentele ungurești de honvezi.

Dar, chiar și după serviciul militar, foștii soldați care doreau să se reangajeze – în timpul dominației ungare – fie în armată, fie în jandarmerie, erau obligați să-și schimbe religia; altfel nu erau primiți.

Iată câteva cazuri destul de recente:

În Aita Seacă, jud. Trei Scaune, Bârsan Petru și Bârsan Nicolae n-au fost primiți ca plutonieri de jandarmi până ce n-au trecut la religia reformată, primind numele de Berszány Péter și Berszány Miklos.

În Valea Zălanului, Mihail Suci, numai trecând la religia romano catolică a fost admis ca plutonier-jandarm, sub numele de Szöcs Mihály.

În Bodos, Ion Galița n-a ajuns plutonier la trupă decât trecând la reformați.

În Bățanii Mari, Ioan Simion a ajuns plutonier jandarm după trecerea la romano catolici, iar Achim Suci, Ioan Olah și Ioan Verzea n-au fost primiți plutonieri, decât după ce au trecut la reformați.

Nu mai amintim că în timpul războiului, în locurile cele expuse erau trimiși tinerii români, tocmai fiindcă erau români.

Secuizarea românilor prin armată s-a făcut în timpurile vechi, pentru ca românii să beneficieze de privilegiile secuilor, iar mai târziu ea s-a făcut în timpul funcționării regimentelor grănicerești – românii din județul Făgăraș erau recrutați în regimentul de cavalerie din secuime – și s-a făcut, mai ales, prin înființarea honvezimii.

Unii dintre românii secuizați au ajuns la grade înalte și au chiar să fie reprezentanții cei mai de seamă ai ungurilor. Este tipic în această privință cazul generalului Czeck Iános, șeful armatelor lui Kossuth, la anul 1848. Fiu al maiorului Czeck din Ghidfalău, jud. Trei Scaune, a avut o activitate deosebită în timpul revoluției, iar, după înfrângerea de la Șiria-Villágos s-a refugiat în republica Argentina, unde de asemenea îl găsim ca șef al marelui stat major al armatei din Buenos Aires.

Acest Czeck nu era secui; el era fiul unui grănicer din satul Săsciori, jud. Făgăraș, care, deși nu știa românește, a avut grijă ca, trecând în timpul revoluției din 1848 prin Țara Oltului, să nu se atingă de satul părinților săi, din Săsciori. Din graiul părintesc nu știa decât să spună “Nu știi românește”.

Printr-o scrisoare semnată ce o posedăm își recunoaște originea.

d) Deznaționalizarea prin administrație

Secuizarea românilor s-a făcut, mai ales, prin administrație. Căci, de când ideea de stat unitar maghiar a devenit o dogmă pentru guvernele de la Budapesta, maghiarizarea românilor, în genere, și secuizarea lor, în special, n-a mai întâlnit nici o jenă, iar puterea administrativă și-a manifestat în acest sens toată energia.

Unirea principatului ardelean cu Ungaria, înfăptuită la 1848, pentru mulți cârmuitori ai țării, nu părea prea sigură și, de aceea, în epoca aceasta de maghiarizare forțată, s-a căutat se întărească elementul secuiesc din Ardeal; iar, pentru favorizarea acestuia, împotriva celorlalte naționalități, ungurii nu s-au dat înapoi de la nici o samavolnicie. Trebuia creată, pentru secuii, o situație privilegiată, după cum au avut și în trecut, spre a rezista concurenței, mai ales a românilor.

De aceea, s-a făcut în secuime proprietatea posesorală. Composesorate erau și mai înainte, însă numai de păduri, înființate în urma introducerii regimentelor grănicerești ale împărătesei Maria Tereza. Alături de composesoratele de pădure, s-au creat acum, după încheierea dualismului din 1867, și composesoratele de câmp. Prin introducerea cadastrului, adică a cărților funduare, dintre anii 1870–1880, composesoratele de pădure au fost decretate ca proprietate particulară, deși foștii grăniceri au avut numai dreptul de a se folosi, *ius fruendi*, nu și dreptul de a dispune, *ius abutendi*.

Printr-o măsurire a dreptului, cum se exprimă un judecător, magistrații unguri, care ar fi avut obligația să apere averea statului, nu să o înstrăineze, au introdus, desigur în urma unui ordin tainic al cârmuirii, în cărțile funduare, ca proprietari ai pădurilor, aceste composesorate secuiești, în loc de a fi introdus statul, care singur era proprietar de drept. Prin aceasta a fost păgubit, pe de o parte statul, iar, pe de altă parte, s-a creat o situație privilegiată secuilor. S-au format, în urmă, și composesoratele de câmp, în care nu puteau să intre românii, decât dacă își lepădau legea și naționalitatea.

Iată cum s-au petrecut lucrurile:

În anul 1901, Ministerul de Agricultură din Budapesta a fost înștiințat că o mulțime de secuii au început să-și părăsească căminurile și să emigreze în alte țări; că, drept urmare a acestui fapt, populația secuiască slăbește, iar proprietățile lor ajung în mâini străine. În urma acestei reclamații, Ministerul înființează în Tg. Mureș o comisie care să studieze problema și să propună mijloace de ajutorare.

În baza raportului acestei Comisii, Ministerul aprobă creditul de 300.000 coroane pentru înființare de izlazuri comunale, iar pentru reproducerea vitelor, 30.000 de coroane.

Aceste sume erau numai pentru județele secuiești. Dar, fiind informat că românii din secuime, în majoritatea lor, se ocupă cu oieritul și creșterea de vite, pe care le pasc în izlazurile comunale, deci că avantajele acordate sunt folosite de români, și nu de unguri, Ministerul, în anul 1902, aprobă noi fonduri pentru înființare de composesorate comunale, din care puteau face parte numai secuii.

În anul 1903, Ministerul aprobă 940 de oi pentru locuitorii din județul Odorhei, 998 de oi pentru cei din județul Trei Scaune și 508 oi pentru cei din județul Ciuc. Evident, beneficiari au fost numai secuii.

Se iau apoi măsuri ca lucrătorii manuali secuii să fie primiți în întreprinderile industriale. Românii nu erau primiți decât dacă erau înscrși ca membri într-o confesiune ungurească. S-au format, apoi, cooperative de tot felul, pentru valorificarea produselor; acestora li se dădeau bani cu împrumut, cu o dobândă minimă. Institutul "Székely Kirendelcség" a avut apoi menirea să acapareze averile românilor pe seama secuilor. Dăm un singur caz:

Pe hotarul comunei curat românești Laurenii, proprietarul Gegő Carol și-a scos la vânzare, în anul 1911, moșia sa de aproximativ 280-300 iugere. Comuna Laurenii a vrut să o cumpere. Aflând despre acest lucru conducerea "Székely Kirendelcség", în timp ce delegația comunală pertracta cauza, a cumpărat telegrafic întreaga avere pe seama ungurilor din satul vecin Maiad, constituiți în composesorat (obștie).

Urmarea a fost că un sfert din locuitorii români din satul Laurenii au fost nevoiți să-și ia lumea în cap, pentru a-și câștiga în altă parte pâinea de toate zilele. Ca și composesoratele, a avut o influență dezastruoasă asupra românilor comasarea pământurilor. Locurile cele mai bune au fost atribuite secuilor, cele mai îndepărtate, pe râpe sau pe coaste, au fost date românilor, chiar și dacă, înainte de această comasare, pământurile

românești ar fi fost în apropierea satelor. În unele părți li s-a interzis chiar românilor de a-și cumpăra pământuri, înainte de a produce un certificat de la oficiul parohial maghiar că și-au părăsit confesiunea românească. Locuitorul Ion Negrea din Aita Mare, ca să dau un singur exemplu, cumpărându-și o casă n-a putut, la intervenția avocatului dr. Ferenczi Géza să facă transcrierea pe numele său, până nu și-a lepădat religia și nu și-a schimbat numele în Fekete János.

Secuizarea se făcea, după cum am mai spus, prin diferite metode și între acestea cea care a dat mai prompte și mai evidente rezultate a fost constrângerea pe cale economică. În comuna Biborțeni, din jud. Trei Scaune, era pe la anul 1600 un mare proprietar, nemeșul Tibor, a cărui curte se numea Tibor-udvar, după care se crede că s-a numit și comuna Tiborcz, apoi Biborcz, azi Biborțeni. Acest Tibor a adus la curtea sa o sumedenie de robi și lucrători singuri. Împrăștiati prin satele vecine, aceștia au format un puternic nucleu de deznaționalizare românească.

Familia contelui Mikes din jud. Trei Scaune favoriza trecerile românilor în sânul secuimii prin tot felul de înlesniri și danii, ca lemne de construcție, unelte etc. Astfel, s-a secuizat între multe altele, familia Dogariu-Kádár. Conții Zethál și Bernath, din comuna Miklosoara, au interzis românilor să lucreze pe moșia lor, dacă nu-și vor schimba religia. Urmarea a fost că 48 de familii s-au secuizat. În anul 1855, românul G. Sibianu a cumpărat, cu toate formele legale, o moșie de 10 iugere de la Ștefan Maurer și a intrat în folosință. Care însă nu i-a fost mirarea, când, la anul 1891, în urma unui ordin de la Budapesta și în temeiul unei reclamații a moștenitorilor lui Maurer, a fost depozat. În chipul acesta, puterea de stat a lucrat pe toate căile, legale și ilegale, în detrimentul românilor care și-au părăsit încetul cu încetul și limba și legea strămoșească, îngroșând numărul secuilor. Și astfel, la fiecare pas, întâlnim azi, în toate orașele și în toate satele, români secuizați, conducători ai vieții publice maghiare: aici, ca fruntași ai baroului, dincoace ca distinși membri ai învățământului, în altă parte ca șefi ai organizațiilor politice ungurești etc, nevoind să mai știe de obârșia din care se trag.

Dovezi despre deznaționalizarea românilor de secui

a) Datini, obiceiuri și cântece secuiești

Pentru dovedirea românității secuilor, ieșiți din neamul nostru, un criteriu sigur este, între altele, constatarea obiceiurilor, a datinelor și a cântecelor românești păstrate cu sfințenie de secui.

Iată câteva datini și obiceiuri românești culese de la secui:

Secuii țin posturile, în special Postul Paresimilor și cel de ziua Sfintei Cruci; cunosc zilele de harți și zilele în care se mănâncă pește în post; se spovedesc și se cuminecă regulat. Păzesc sărbătorile bisericii ortodoxe, Sf. Petru, Sf. Ilie, Sf. Foca, Boboteaza, înălțarea și altele, în special cred în trăsnetul Sfântului Ilie; vin în aceste zile de sărbătoare, în multe părți, la bisericile românești; cred în Maica Domnului chiar și reformării care, ca biserică, au exclus-o dintre Sfinți, rugându-i-se cu vorbele traduse din românește: "Drága Szüz Maria, segits meg"; vin la bobotează la râu și iau aghiasmă; vin la preotul român să le ție zi de liturghie și-l cheamă să citească la capul bolnavului sau să le facă sfeștanie în caz de nenorocire sau boală în vite, socotind că har dumnezeiesc are numai preotul român; îl cheamă pe acesta să le binecuvânteze o casă nouă; cer să se tragă clopotele bisericii românești, când se adună norii vara, spre a nu bate grindina. La înmormântare aco-peră oglinda în casa mortului; duc la mormânt mărul împodobit și dau preotului o lumânare și un ștergar; merg la priveghi "menyek a privégybe" și se bocesc după mort, făcând în urmă ospățul funerar. La nuntă, țin orații; duc rodină, ungurește *radina*, lehuzei; femeile se mulg când pleacă din casa unui sugaci; când dă laptele în foc, pun sare spre a nu veni strigoii să ia laptele vacilor; la arminden pun mestecăn la poarta fetelor și flăcăilor; fetele pun pe pragul peste care trece preotul ace pe care în urmă, așezându-le sub pernă, fac ca să-și viseze ursitul; au șezători de fete și feciori și fac clacă "kalaka"; cunosc zilele babelor "babazile"; au tradiția ierbii fiarelor; cred în crai nou, când iese luna nouă "uj mond, uj király"; au colinde și irozi, întocmai ca românii, iar melodia cântecelor, ca în genere a cântecelor populare, este aceeași ca și a noastră.

La irozi numele pastorilor este întotdeauna românesc: Tudore, Bucure, Barbule, Moșule, Nyekulay.

*"Sculați, sculați, boieri mari
Că vă vin colindători,
Nu vă vin cu nici un rău,
Ci vă vin cu Dumnezeu."*

În varianta secuiască se aude:

*"Keljetek fel, förtatok,
Furcsa szot halottam
Iezuska született,
En azt álmodtam."¹⁷*

Baladele secuiești au subiectele lor cunsocute din literatura română, și sunt redată într-o traducere aproape fidelă.

Balada șarpelui, bunăoară, este aceeași cu balada românească Pinte Viteazul¹⁸.

„Amărâtă turturică”, pe care o cunoaștem dintr-o variantă a poetului Văcărescu, o întâlnim și în poezia secuiască, iar meșterul Manole din legenda mănăstirii de la Argeș este redat prin Kalemén din legenda ungurească:

*"Dă Doamne, pe lume
O ploaie cu spume
Apele să crească
Mândra să-mi oprească."*

este tradusă în ungurește:

"Istenem, Istenem

¹⁷ Vezi studiul nostru: "limba românească în Vicleimul secuiesc", în "Graiul românesc" VII, 2 a 1933

¹⁸ Vezi amănunte la I. Soricu: "Influențe românești în poezia și folclorul unguresc".

Tamasz eleibe

Apr6 koves esot

Talan visszaterik.

Nu mai vorbim de cântece populare ca:

„Stăi ploaie călătoare etc.”

redate prin

"Esik az eső – Arik a mező",

ori

„Zice floare cătră floare”

redate prin

"Mondja virág a virágnak etc.”

Versurile din cântecul nostru popular:

"Jale mi-e măicuță, jale

De vorbele dumitale

Pe cari mi le-ai cuvântat

Dar nu ți le-am ascultat.”

sunt redată prin

"Édes, anyám, sok szép szava

Ki nem fogadék meg soha

Mos ha élne, megfogadnám

Kezet, labát megcsokolnám.”

Dar mai ales strigăturilor care sunt un gen literar specific român ilor, le întâlnim și la românii secuizați:

De asemenea, basmele și snoavele din regiunea secuiască, nu sunt decât basmele noastre românești.

N-am avea decât să cităm: "Țiganul la stână" ca să ne dăm seama de împrumuturile făcute.

Dar se va zice: toate aceste elemente culturale secuiei le-au împrumutat de la români, fiindcă au trăit împreună și ar fi fost o imposibilitate să nu se influențeze unii pe alții, dar că aceasta n-ar constitui o dovadă despre secuizarea românilor. Așa ar fi, dacă și românii ar fi primit aceleași influențe culturale, de la secui, fapt care nu se poate proba și, în al doilea rând, alături de români au trăit, tot atât de mult timp și în același contact imediat, o altă națiune, deosebită, de asemenea, ca limbă, de români, națiunea săsească care, deși se resimte de influența românească, n-a primit aceleași elemente culturale, ca secuiei.

b) Graiul românesc la secui

Secuizarea românilor se poate constata și din multele împrumuturi ce le găsim în graiul secuiesc.

O sumedenie de numiri de localități, de văi, dealuri, lunci, coaste, câmpii și arături păstrează, până astăzi, pecetea românismului, deși ele sunt întrebuințate de secui. Uneori, în urma procesului de deznaționalizare, aceste numiri au fost traduse, sau schimbate ori chiar schimonosite. Ele însă se găsesc în gura populației secuiești, așa precum erau din vechime și se constată ușor din cadastrale vechi, ori din cărțile funduare.

Câteodată aceste numiri topografice se întâlnesc chiar și în cărțile vechi de pe timpul când nu erau traduse. Hărțile întocmite pe vremuri de statul major austriac ne indică uneori numirile originale românești. Din când în când traduceri schimonosite dovedesc obârșia românească a numelui. Un exemplu dintre alte multe: în județul Odorhei există un deal numit astăzi "Ször havas", adică Dealul perilor. Înțelegem că pe acest deal se găseau odinioară niște peri care vor fi făcut pere și după care și-a luat și dealul numele de "al perilor". Ször însemnează în ungurește păr din cap, iar traducerea "Dealul perilor din cap" n-are nici un sens. Evident, avem de-a face cu o traducere greșită; ea ar fi trebuit să fie Körte havas, căci pară se zice ungurește körte și păr körtefa.

Limba, despre care istoricul ungar Ludovic Erdélyi spune că nu știe să mintă, ne dă și următoarea dova-

dă despre secuizarea românilor:

În ungurește superlativul absolut al adjectivelor și adverbilor se formează prin adverbul *nagyon*, de la *nagy*, mare. De exemplu, foarte sau tare departe se spune în ungurește *nagyon messze*. Secuii însă, mulți dintre ei, formează acest superlativ, ca în românește, nu prin *nagyon*, mare, ci prin *erős*, tare, foarte (lat. *fortis*), zicând *erős messze*, iar nu *nagyon messze*. Este, desigur, și aceasta o dovadă că secuii au păstrat expresia gramaticală, pe care au avut-o în limba românească.

Ar fi o imposibilitate să cităm sumedenia de numiri topice ce întâlnim în ținutul secuiesc. De aceea, cităm numai câteva: Desiș, Dosuri, Coastă, Frumoasa, Fântâna, Zăpada, Flămânda, Laz, Mal, Moșie, Pleș, Gulușa, Izvor, Setea, Mocirla, Lunea, Vadu, Secătura, Cocovia, Murgu, Tablă și multe altele, care sunt tot atâtea dovezi că pe acele plaiuri a răsunat odinioară cântecul românesc. Dar, chiar cuvinte de primă necesitate, adoptate din graiul românesc le întâlnim în limba secuilor. Cităm numai câteva din ele, cele mai multe fiind împrumutate și de români din limba slavă, limbă care, la venirea secuilor în Ardeal, desigur va fi fost asimilată de elementul românesc: bărbat, fârtat, batjocură, colindă, afină, aer, cerașe, ardei, cer, linte, amestec, descântec, berbece, baraboi (loviz-barba), crăciun, păgân.

Apoi, prin români au împrumutat din graiul traco-dac sau de la slavi: baei, stână, jintiță, brânză, urdă, crintă, grindă, grindei, iesle, brazdă, hotar, vrabie, cușmă, colibă, borat-brat-frate, busuioc, gheorghină, lobodă, mușcată, morcov, borș, bujor, bubou, bai, bălan, balmoș, borangic, bârlog, greblă, ciupercă, ciocan, clacă etc.

A îndrăgi, a necăji, a afurisi etc.

Dovezi scoase din analiza sângelui

Cercetările făcute în timpul din urmă asupra originii etnice a populațiilor din Sud-Estul Transilvaniei, pe baza compoziției serologice a sângelui, cercetări inițiate mai înainte de doctorul G. Popovici și continuate apoi, mai ales, de doctorul Râmneanțu, au dus la rezultate de o însemnătate extraordinară și au ajuns la aceleași concluzii la care ajunseseră și studiile noastre asupra secuilor.

Cercetările făcute în vremea din urmă au pornit mai ales din îndemnul profesorului Iuliu Moldovan, de la Cluj, președintele Astrei, care, în adunarea generală ținută în 1934 la Tg. Mureș a spus: "Suntem la marginea secuimii, mormântul atâtor conștiințe românești unde, într-o conștiință acțiune de deznaționalizare, dușmanii noștri și-au creat o fortăreață pentru atacarea drepturilor noastre asupra acestui pământ."

Bun cunoscător în ale biologiei, profesorul Iuliu Moldovan și-a dat seama că, față de complicata problemă a originii secuilor, analiza de sânge poate să fie de o reală importanță în determinarea originii etnice a secuilor și una din cele mai sigure dovezi în această însemnată chestiune, iar studiile minuțioase ce s-au făcut în urmă, la impulsul său, de către doctorii P. Râmneanțu și P. David, au dus la constatarea obârșiei românești a secuilor¹⁹.

Așa numita reacție de isohemaglutinare s-a făcut la un număr neobișnuit de mare de persoane. A fost analizat sângele la 20.092 de inși (5.086 români, 13.748 secui, 708 germani, 443 țigani, 107 evrei și la alți câțiva inși de alte naționalități). Și anume au fost cercetați:

1. Din județul Ciuc 3.705 inși, din comunele Voșlabeni, Lăzarea, Siculeni, Gherciu, și Sânsimon (574 români, 3.026 secui, restul de alte naționalități).

2. Din județul Mureș 3.090 de inși, din comunele Săbed, Panet, Subcetate, Magherani, Idecuile de Jos și cel de Sus, Deleni, Mercurea Nirajși Cozma (1.240 de români, 1.444 de secui, 292 de germani din comuna săsească Idecu).

3. Din județul Odorheiu 5.774 de inși, din comunele Feleag, Filiași, Lupeni, Corund, Jimbor – altădată comună săsească, azi secuizată – Merești, Ocland, Lueta, Zetea, Cușmed și Siclod (516 români, 5.074 secui, restul de alte naționalități).

4. Din județul Trei Scaune, 5.866 de inși din comunele Arcuș, Haghigh, Aita Mare și Dalnic – aceste trei din urmă altă dată comune săsești – Reci, Brețcu, Estelnic, Turia, Brateș, Micfalău și Zagon (1.527 români, 4.187 secui, restul de alte naționalități).

Cercetările celor doi doctori învățați au dus la unele încheieri pe care le rezumăm în cele următoare:

În Transilvania, în afară de români, avem ca populații mai mult sau mai puțin compacte, pe unguri, pe secui și pe sași, iar în Banat pe șvabi.

Sașii din Ardeal și șvabi din Banat au aceeași structură sangvină ca și frații lor din Germania, de unde au venit, deși s-au despărțit unii de alții de mai multe veacuri. Sașii au un indice sangvin mai ridicat 4,098, ca și al nemților din Germania.

Ungurii reprezintă aceeași proporție din fiecare grupă sangvină, ca și trunchiul neamului lor, din care s-au desfăcut. În general indicele lor biologic este mai scăzut decât al românilor.

La români media indicelui sangvin este între 2,20 și 2,00. În temeiul acestui indice sangvin s-a ajuns la constatarea că originea etnică a românilor din sud-estul Transilvaniei este identică cu a românilor-moți, cu a românilor din Transilvania în general și cu a românilor din vechiul regat. Micile variații sunt datorate ușoarelor influențe ce s-au exercitat asupra trunchiului daco-roman.

S-a constatat mai departe că indicele biologic, în 22 comune, astăzi secuiești, împrăștiate în întreaga regiune, variază între 3,07 și 1,56. Această variație mai mare decât la români se datorește în parte analizelor puține în unele comune, influențelor străine mai accentuate în unele regiuni și faptului că nu toți cei analizați

¹⁹ P. Râmneanțu și P. David, Cercetări asupra originii etnice a populației din sud-estul Transilvaniei pe baza compoziției serologice a sângelui, în Buletinul Eugenie și Biopolitic, V, 7 a, 1 934, p. 36.

au aceeași origine etnică.

Secuii din județul Ciuc, Odorheiu și Trei Scaune au între ei același indice biologic, și, neexistând diferențe însemnate între indicii lor, s-a conchis că ei au aceeași origine etnică. Indicele lor de 2,11 este identic cu al românilor din sud-estul Transilvaniei și ceva mai scăzut față de al românilor în general.

Măsurând matematic identitatea celor doi indici, al secuilor, bazat pe 10.600 analize și al românilor din sud-estul Ardealului obținut pe 3.856 de cercetări, observăm o suprapunere desăvârșită.

Această măsurare biologică și matematică, rezultanta unui număr de analize rară precedent de mare în întreaga literatură, ne dovedește fără putință de contestare că originea etnică a locuitorilor numiți astăzi secui este identică cu a românilor.

Ungurii din județul Mureș colonizați mai târziu au un indice biologic mai aproape de al ungarilor în general, fără însă să fie identic cu al lor. De altfel, ungurii din acest județ nici nu se declară ca secui. Ei nu au o origine identică cu cea a ungarilor, căci ei au absorbit multe elemente românești. Maghiarizarea românilor din acest județ nu s-a putut face complet.

Între indicele biologic al secuilor și cel al bulgarilor sau finnilor nu este nici o asemănare.

Analiza sângelui locuitorilor din comunele Jimbor (Sașii secuizați din Jimbor își mai păstrează religia lor luterană), Aita Mare, Dalnic și Haghig ne face dovada că Sașii din acele localități au fost secuizați în întregime.

Ușoara influență uralo-altaică în compoziția sangvină a românilor secuizați ne face dovada, din punct de vedere demografic, că secuii au venit în Transilvania într-un foarte mic număr și că, în cele mai multe localități, au venit probabil numai bărbați, care, de la primele generații, au fost absorbiți în masa românilor care le-au dat sângele, în schimbul limbii maghiare.

Doctorii Râmneanțu și David, ale căror concluzii le-am rezumat mai sus socotesc că secuizarea românilor – secuizare pentru care noi am adus dovezi pentru ultimele două secole – s-ar fi făcut chiar de la început, deodată cu colonizarea ungurească din veacul al XII-lea și al XIII-lea.

Dovezi scoase din domeniul artelor

Secuii, a căror colonizare în sud-estul Transilvaniei nu mai poate fi pusă la îndoială, oricare ar fi originea lor, fiind ei, la obârșie, un popor de stepă, felul primitiv de viață de odinioară se resimte și în manifestările lor artistice, căci oricât de multe elemente alogene vor fi absorbit și mistuit, chiar de la venirea lor în Ardeal, au trebuit să-și mai păstreze întrucâtva vechile lor concepții asupra artei și în primul rând asupra *artei și tehnicii arhitecturale*.

Secuiul, ca și ungurul, are o preferință pentru construcția în piatră și cărămidă, pe câtă vreme românul ține la casa și, în general, la construcția de lemn.

Ungurii din Ardeal, în marea lor majoritate, nu cunosc o arhitectură a lemnului. Ceea ce ei au în această privință o datorează numai vecinilor români și, în al doilea rând, sașilor. Și, pe câtă vreme arhitectura în lemn a românilor are ceva original, ceva crescut de la natură, la secui și la unguri ea este ceva învățat, ceva împrumutat (A se vedea lucrarea "Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Ardeal, de Coriolan Petraru – n.a.).

Constatarea aceasta făcută după studii aprofundate de profesorul Cor. Petranu este, de altfel, numai o confirmare a celor ce constataseră mai înainte scriitorii unguri.

"Secuii – spunea acum patruzeci și cinci de ani Jos. Huszka, în cartea sa Casa Secuiască – sunt un popor de șes ajuns la munți. El nu este un popor de munte care să caute colinele ori măcar coastele munților ca locuință. Secuiul se așează pe locurile cele mai joase, pe câmpie și, dacă se poate, pe malul vreunui râu.

A doua trăsătură caracteristică a casei de lemn secuiești este că ea nu vrea să fie de lemn. La obârșie poporul secuiesc nu din lemn și-a zidit casele, pentru că el așa tratează lemnul ca și când ar fi pământ ori cărămidă. La secui anume nu există o latură de casă pe care nu și-ar lipi-o cu lut pe dinafară și pe dinăuntru." Numai la grajd sau la șură se păstrează uneori lemnul nelipit, în fața lui naturală. În general, secuiul nu are simț pentru frumusețea lemnului pur, cum o are românul."

Faptul că arhitectura în lemn din Ungaria este inferioară față de cea din Transilvania și faptul că este cu totul neînsemnată contribuția ungurească în lucrarea lemnului, ne face să credem, zice Cor. Petranu, că influența artei arhitecturale românești asupra secuilor a fost hotărâtoare.

De altfel, era firesc ca primii coloniști secui veniți în Transilvania să-și fi clădit casele după modelul celor găsite la localnici.

Și într-adevăr, după cercetările făcute de profesorul Sabin Opreanu, asupra felului cum secuiul își construiește casa, s-a ajuns la convingerea că atât casa secuiască cât și materialul și uneltele de gospodărie sunt identice cu cele ale românilor. Până și numirile sunt românești: coteț, hambar, colibă, draniță, cuptor, casă (în loc de cameră), hid (pod, ca și cum ar fi vorba de podul de peste o apă)²⁰.

De așisderea, decorarea interioară a pereților casei cu țesături și covoare are aceeași origine românească.

Chiar și așa numita "poartă secuiască", de care se vorbește așa de mult, se găsește foarte răspândită printre români.

O întâlnim așa de des în județele Vâlcea și Gorj și în alte părți și ea este cu totul absentă la unguri, care nu o cunosc decât din auzite.

Capela lui Iisus de la Odorheiu, în stil bizantin, operă din secolul al XIII-lea, unică în felul ei în Transilvania, ar fi, după scriitorul ungur Orbán B., de origine română și tot românească este și soliva din Muzeul Național secuiesc de la Sf. Gheorghe, cu o inscripție, din 1735 în litere chirilice; alfabetul chirilic n-a fost întrebuințat de unguri.

În ce privește *sculptura*, în special sculptura în lemn, pentru români, este caracteristic desemnul geometric, pentru unguri desemnul de plante²¹, iar pentru sași desemnul de animale și oameni.

²⁰ Sabin Opreanu, Ținutul secuilor, 1927, p. 171

²¹ Cf. Huszka Jozs. Magyarische Omamentik, trad. Willibald Semayer, 1900

Și în vreme ce ungurii ia ca motiv de ornamentație plantele și în general grădina de flori și în vreme ce sasul din Transilvania are preferință pentru ornamentul animal și grădina zoologică, românului îi place podoaba geometrică, fie că această preferință o are ca o moștenire traco-dacă, după cum cred unii, fie că ea s-a născut deodată cu neamul românesc.

La secui însă, pe lângă ornamentul floare și în special laleaua, întâlnim și ornamentul geometric românesc și oricât de mult ar vrea scriitorii unguri să explice proveniența acestuia, ba de la ruteni, ba de la slavii meridionali, ba chiar de la oșeții din Rusia, el este după constatările profesorului Petranu, de origine românească. Căci românii, sub orice regim vor fi viețuit în trecut, fie sub stăpânirea ungurească, fie sub cea austriacă, fie sub cea rusească, ei și-au păstrat în decursul vremurilor stilistica lor omamentală.

Influența românească se manifestă mai ales în arta decorativă a secuilor. Astfel, covoarele, cu care ei își îmbracă pereții interiori ai casei, apoi broderiile și obiectele de gospodărie poartă mai întotdeauna motive geometrice românești.

Chiar ouăle de Paști încondeiate cuprind motive românești, iar crucea creștină de pe aceste ouă se numește și astăzi cruce românească (Oláh keresztes).

Dar, la secui, ca de altfel și la ceangăi, nu este vorba numai de o influență românească întâmplătoare, ci se poate spune că este vorba de un fond românesc, căruia i s-au adus numai modificări de detaliu.

Îmbrăcăminte a secuului nu se deosebește de cea a românului. De la acesta a împrumutat nu numai obiectul, dar și numirea. Și unul și altul are glugă, cușmă, traistă, ștergar, cojoc, opincă, catrință etc.

Jocul secuului este ca și al românului. Și secuul are bățuta și călușerul, iar în textul Irozilor de la Crăciun cuvintele ungurești sunt amestecate cu cele românești.

În arta muzicală, influența românească este și mai pronunțată. Iată cum se exprimă, în această privință, cunoscutul compozitor și folclorist, Sabin Drăgoi, directorul Conservatorului din Timișoara: "Nu există nici o relație, nici o notă comună între cântecele secuiești (așa numește cântecele vechi ungurești scriitorul Béla Bartók care neagă orice influență românească) și muzica populară din Pusta ungară (sau muzica modernă maghiară), pe câtă vreme melodiile românești cele mai vechi, din orice provincie a țării ar fi, au același caracter ca și melodiile noastre cele mai recente."

Cu alte cuvinte, trăsăturile comune din cântecele românilor și ale secuilor sunt mai degrabă de origine română decât maghiară.

Românii secuizați după recensământul din 1930

Recensământul general efectuat în 1930 a ajuns de abia acum, în timpul din urmă, să fie dat publicității. El este o lucrare grea și extrem de migăloasă, dar de o însemnătate deosebită pentru cunoașterea realităților etnografice și demografice ale țării.

Mărginind cercetarea noastră numai asupra regiunii secuizate din Transilvania, vom observa înainte de toate că, spre deosebire de procedeul urmat în alcătuirea statisticilor lor, maghiarii – ultima statistică oficială ungurească este cea din 1910 – luau limba ca singurul criteriu pentru determinarea naționalității. Recensământul efectuat de români în 1930 s-a făcut după neam, limbă și religie.

Dacă comparăm datele ce ni le procură rubrica "neam" cu cele ce ni le procură rubrica "limbă", constatăm că în regiunea secuizată din cele 68.423 de suflete ce se declară pe sine de români, față de cei 409.447 suflete ce se declară pe sine maghiari, din cifra totală de 496.184 suflete ale întregii populații – 11.402 declaranți români nu cunosc limba românească.

Acest număr de suflete de români ce și-au pierdut graiul strămoșesc este desigur considerabil, deși el nu este un număr impresionant.

Dacă însă examinăm cu de-amănuntul cifrele din fiecare comună în parte, constatăm că pierderea populației românești în folosul celei secuiești, este nu numai impresionantă, ci de-a dreptul dezastruoasă.

Dăm numai câteva cifre din fiecare județ:

În județul Odorheiu : Bezidul Nou 114 români, știu românește 21; Crăciunel 79 români, știu românește 4; Filia 116 români, știu românește 16; Merești 444 români, știu românește 42; Racoș 19 români, știu românește 1; Talișoara 89 români, știu românește 9; Varghis 263 români, știu românește 19; Porumbeni 139 români, știu românește 43; Roua 104 români, nu știe românește nici unul.

În județul Trei Scaune: Aita Medie 116 români, știu românește 7; Aita Seacă 267 români, știu românește 16; Belani 244 români, știu românește 71; Bicfalău 103 români, știu românește 17; Bicsad 735 români, știu românește 82; Doboș 72 români, știu românește 8; Chichiș 306 români, știu românește 112; Lisnău 435 români, știu românește 64; Micfalău 1013 români, știu românește 63; Zalan 16 români, știu românește 1; Sântion Lunea 91 români, știu românește 7; Saciova 10 români, nu știe românește nici unul.

În județul Ciuc: Armășeni 95 români, știu românește Imper 222 români, știu românește 22; Plăieșii de jos 73 români, știu românește 8; Plăieșii de sus 175 români, știu românește 37; Sângeorgiu 251 români, știu românește 73; Bancu 34 români, nu știe românește nici unul; Dănești 14 români, nu știe românește nici unul.

În județul Mureș: Acățari 176 români, știu românește 28, Budiul 63 români, știu românește 8; Crăciunești 220 români, știu românește 10; Ilieși 164 români, știu românește 7; Păsăreni 205 români, știu românește 23; Troița 163 români, știu românește 25; Sântandrei 245 români, știu românește 35; Oaia 170 români, știu românește 40; Foi 31 români, știe românește 1; Comești 20 români, știe românește 1; Mitrești 14 români, știe românește 1; Corbești 16 români, nu știe românește nici unul; Surda 4 români, nu știe românește nici unul.

*
* *

Dacă comparăm acum datele ce ni le procură statisticile bisericesti din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, cu datele recensământului unguresc din 1910 și cu cele din recensământul românesc din 1930, efectuat sub conducerea lui Sabin Mănuilă, constatăm că altă dată se găseau români în toate comunele din regiunea secuizată – în afară de două mici cătune – pe când în statistica ungurească din 1910 ei dispar în 175 comune, iar în statistica românească din 1930 ei nu se mai găsesc deloc în 72 comune.

Iată câteva date sugestive:

În județul Odorhei: Comuna Icfalău, în 1760 avea 90 de români, azi nici unul; Aluniș în 1760 avea 35 de români, azi nici unul; Bordoș în 1760 avea 60 de români, azi nici unul; Betești în 1803 avea 50 de români,

azi nici unul; Mujna, în 1750 avea 300 români, azi nici unul; Polonița, în 1760 avea 30 români, azi nici unul; Tăetura în 1868 avea 68 români, azi nici unul; Vasileni, în 1733, avea 85 români, azi nici unul.

În județul Trei Scaune: Alungeni, în 1835 avea 40 români, azi nici unul; Eresteghiu în 1868 avea 46 români, azi nici unul; Sâncrai în 1760 avea 55 români, azi nici unul.

În județul Ciuc: Bancu în 1760 avea 51 români, azi nici unul; Delnița în 1833 avea 45 români, azi nici unul; Pauleni în 1750 avea 24 români, azi nici unul; Șoimeni în 1750 avea 51 români, azi nici unul.

În județul Mureș: Bâra în 1760 avea 25 români, azi nici unul; Buza în 1850 avea 47 români, azi nici unul; Drojdiu în 1760 avea 35 români, azi nici unul; Ghinești în 1835 avea 39 români, azi nici unul; Mărculeni în 1835 avea 39 români, azi nici unul; Sântana Nirajîn 1750 avea 170 români, azi nici unul; Surda în 1835 avea 96 români, azi nici unul; Vădaș în 1760 avea 60 români, azi nici unul.

Unde au dispărut atâția români? Răspunsul nu poate fi decât unul: în masa secuiască.

Interpretarea datelor statistice și explicarea hărților

Din cele expuse până aci rezultă lămurit că deznaționalizarea românilor de către secui s-a produs sub influența evenimentelor ce caracterizează cele trei epoci principale ale istoriei ungare și anume regalitatea (1000–1526), principatul ardelean (1526–1691) și dominația habsburgică în cele două taze ale sale: dominația Vienei (1691–1867) și dualismul austro-maghiar (1867–1914).

În prima perioadă, deznaționalizarea s-a făcut prin înnobilarea românilor, sub influența bisericii catolice; în a doua, epoca principatului ardelean, pe lângă influența bisericii și în special a calvinismului, a intervenit și năzuința românilor de a scăpa de sclavia la care îi redusese "unio trium nationum" și legiurile neomenoase ale lui Verböczy; în perioada a treia, deznaționalizarea s-a făcut, în prima fază, cea a dominației Vienei, sub presiunea conversiunii obligatorii și în a doua, în epoca dualismului, prin deznaționalizarea conștientă și maghiarizarea forțată.

Nu putem avea pentru toate timpurile date statistice – statistica fiind o știință recentă, numai de vreo sută de ani. Totuși schematisme și recensăminte bisericești ne dau informații prețioase asupra trecutului neamului românesc din fosta Ungarie.

Începând cu secolul al XVIII-lea și anume cu anul 1733, ni s-au păstrat mai multe recensăminte. Cel dintâi este cel al episcopului Ioan Inocențiu Micu Klein, din 1733, recensământ care cuprinde, la cererea Cancelariei din Viena, numărul preoților și al credincioșilor greco-catolici²².

Urmează apoi cel al vicarului episcopesc, Petru Aron, cuprinzând de asemenea numărul greco-catolicilor uniți cu biserica din Roma²³.

Apoi recensământul din 1760 îmbrățișând pe toți românii, atât pe cei ortodocși cât și pe cei greco-catolici, recensământ oficial stabilit din ordinul Curții din Viena și pus sub direcția și supravegherea generalului von Bukkov, comandantul trupelor imperiale din Transilvania²⁴; în stârșit, recensământul românilor neuniți, făcut în 1805 și publicat sub titlul de *Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae* de Eugeniu Liagy de Etéd²⁵.

Din secolul din urmă posedăm mai multe registre ale parohiilor dintre care am citat patru, între cele mai vechi, două ale bisericii greco-catolice din anii 1835 și 1871 și două ale bisericii ortodoxe, mai recente, din anii 1903 și 1912²⁶.

Neavând la îndemână toate statisticile oficiale ale statului maghiar, am luat spre a compara cifrele, datele ce ni le procură, în 1868, pentru județele secuiești, scriitorul ungar, bine cunoscut, Orbán Balász, deși ideile sale șoviniste sunt de notorietate publică²⁷.

Am comparat cifrele cu cele ale statisticii oficiale maghiare din 1910 și cu datele din dicționarul statistic al lui C. Martinovici și N. Istrati, din 1921. Ambele acestea din urmă păcătuiesc prin aceea că, statistica maghiară din 1910 este făcută pe baza limbii vorbite de locuitori, iar nu după naționalitate, iar dicționarul statistic din 1921 a fost făcut prea în pripă.

Dintre cele patru conscrieri bisericești, mai multă încredere trebuie să dăm conscrierii din 1760, mai întâi fiindcă ea are un caracter oficial mai pronunțat și, în al doilea rând, fiindcă ea cuprinde pe credincioșii ambelor confesiuni românești. Dar, din faptul că celelalte trei recensăminte bisericești mai vechi ne indică numărul de familii ale unei singure confesiuni, nu urmează că n-au putut să existe chiar în aceleași comune și credincioși de cealaltă confesiune românească. Prin urmare și numărul ce-l găsim indicat în recensământul

²² Dr. Aug. Bunea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein, Blaj, 1909; G. Bogdan-Duică, Convorbiri Literare, no. 12 a. 1896: Statistica românilor Transilvaniei, în 1733

²³ Dr. Aug. Bunea, Transilvania No. 9, a. 1901: Statistica românilor din Transilvania în 1750

²⁴ Dr. Virgil Ciobanu, Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj. III. a. 1924–1925: Statistica românilor ardeleni în anii 1760–1762

²⁵ Eugeniu Liagy de Etéd. Transilvania. no. 1 a. 1911, Documente istorice.

²⁶ Acestea din urmă ne dau cifre globale pentru parohii și filiale.

²⁷ Orbán Balász. A Székelyföld leirása, Pesta 1868.

din 1750, bunăoară nu este numărul tuturor romanilor, ci numai numărul românilor de o singură confesiune.

Deoarece recensămintele bisericești – în afară de cel din 1750 al lui Petru Aron – ne dau numărul familiilor din fiecare sat spre a stabili termenii de comparare, am înmulțit numai cu cinci numărul familiilor spre a obține numărul de locuitori.

În regiunea numită ținutul secuilor avem aproximativ 426 comune; printre acestea recensămintele nu constată existența românilor numai în 31. Dar și în acestea erau locuitori români. Dovada o avem în faptul că în toate celelalte sate întâlnim mai târziu români, cu excepția a două cătune, trecute cu vederea din cauza numărului neînsemnat de locuitori: Nicoleni Székelyszentmiklos, jud. Odorhei, cu 159 locuitori și Sânsimon-Nyáradszentsimon, jud. Mureș cu 234 locuitori.

Statistica maghiară, din 1910, nu semnalează români, cum am spus, în 175 de comune. În realitate în aceste 175 comune, românii au fost deznaționalizați. Ei și-au uitat limba, nu însă și naționalitatea și au fost înscrși în numărul secuilor spre a face să se creadă în existența unui bloc secuiesc în mijlocul românilor. Statistica românească din 1930 nu semnalează români în 72 comune.

Se mai constată apoi că în numeroase comune în care statisticile nu găsesc români deloc sau într-un număr cu totul neînsemnat, aceștia se află într-un număr considerabil, fie ca greco-catolici, fie ca ortodocși.

În cele două hărți anexate am marcat cu un cerc roșu, în prima, toate satele în care au fost altădată români, singuri sau împreună cu secui și în a doua, toate satele din care românii au dispărut cu totul după statistica maghiară din 1910.

Scriitorul ungur Paul Balogh constată, în 1902, în cartea sa²⁸ publicată sub auspiciile Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor din Budapesta, dispariția, prin maghiarizare, și în mai puțin de cincizeci de ani a circa două sute de comune maghiaro-române și anume din județul Ciuc au fost deznaționalizate 18 sate, din județul Trei Scaune 60 sate, din județul Odorheiu 55 sate și din județul Mureș 59 sate.

Așa de mari și repezi progrese făcea deznaționalizarea românilor în mijlocul secuilor și în epoca maghiarizării forțate.

²⁸ Paul Balogh, *A népfajok Magyarországon*, Budapesta, 1902

Concluzii

Din cele expuse până aici – precum și din arătările izvoarelor istorice, ni se pare că se desprinde neîndoios concluzia că în dezvoltarea sa evolutivă statul maghiar a urmat două direcții, determinate de cele două influențe mai pronunțate, pe de o parte, de influența Occidentului catolic și în special a germanilor – catolici și ei până la reforma religioasă – și, pe de altă parte, de influența Orientului ortodox, în special a elementului latin de sub înrâurirea Bizanțului.

Căci, de fapt, în fosta Ungarie întâlnim, în trecutul ei, două state, unul de apus, adică regatul ungar propriu zis, cu o organizație imitată din Germania, pe bază de comitate, și al doilea stat, cel de răsărit, voievodatul ardelean, prefăcut cu timpul în Marele Principat al Ardealului, dependent de regatul din Apus. Voievodatul ardelean, constatat în documente înaintea voievodatelor din Țara românească și din Moldova și având o organizație identică cu cea a acestora, era o continuare a fostelor ducate găsite aici, după spusa lui Anonymus, la venirea ungarilor. Statul de răsărit care niciodată în decursul vremurilor nu s-a contopit pe deplin cu cel din apus, deși atârnând de el, a știut în anumite împrejurări grele să se afirme cu mai multă tărie chiar decât regatul din apus²⁹. Este cazul gloriosului voievod al Ardealului, Ioan Huniade.

De altfel, țara ungurească, cu cele două părți ale sale, n-a alcătuit niciodată un stat național care să se fi dezvoltat în mod organic prin forțele sale interne, ca o expresie a rasei maghiare. Ci a fost un stat compozit, polinațional, ca reprezentant al puterii bisericești de la Roma și susținut de elemente străine: germani, slavi, români, evrei etc. Străinii aceștia au format în toate timpurile pătura intelectuală și de conducere a ungarilor, iar nu elementele finoungrice, a căror descriere, ca fire, ne-a lăsat-o cronicarul Regina din veacul al X-lea³⁰ și, ca exterior, episcopul Otto din Freising, din secolul al XII-lea³¹.

Însuși regele Ștefan cel Sfânt, organizatorul țării, pare că era convins de caracterul statului său polietnic atunci când ne spune în "Instrucțiunile" ce i se atribuie a fi lăsat fiului său Emeric: *Uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecille et fragile est* – Țara de o singură limbă și de un singur caracter este slabă și șubredă.

Dovezi neîndoielnice despre constituirea statului unguresc din apus din elemente de conducere străine ne dau, în mare număr, cronicile și în special cronică lui Simon de Keza, în capitolele *De nobilibus advenis* și în *De udvornicis*, iar despre alcătuirea din elemente de conducere străine a voievodatului și mai târziu a principatului ardelean, precum și despre formarea chiar a unui popor întreg, poporul secuiesc, socotit astăzi ca unguri, ne procură dovezi din belșug capitolele precedente.

²⁹ Cf. I. Lupaș, Voievodatul Transilvaniei în sec. XII-lea și XIII-lea.

³⁰ Reginonis, Chronicon, a. 889, în Mon. Ger. Hist. SS. I, 599–600: Gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior... Vivunt non hominum sed beluarum more. Camibus si quidem, ut fama est, crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum, quos capiunt particulatim dividentes pro remedio devorant, nulla miseratione flectuntur, nullis pietatis visceribus commoventur.

³¹ Otto de Freising, Gesta Friderici, I, 32: Ungari sunt faci tetri, profundis oculis, statura humiles; iar Geograful anonim în Descriptio Europae Orientalis. din 1308, p.49: sunt etiam communiter parvi homines et nigri ac etiam sicci.

Date statistice privind populația românească din regiunea secuizată

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
	JUD. ODORHEIU					
1	Aldea-Abasfalva	30	—	35	—	38
2	Alexandrița-Sándortelke	10	—	—	—	—
3	Aluniș-Székelymagyaros	25	—	35	40	—
4	Andreeni-Magyarandrásfalva	25	—	—	15	3
5	Arvațeni-Arvátfalva	—	—	—	—	—
6	Atid-Etéd	45	—	65	—	9
7	Atia-Atyha	5	—	15	—	6
8	Avrămești-Szentábrahám	60	—	60	40	—
9	Bădeni-Bágy	—	—	—	—	—
10	Bățanii Mici-Kis Baczon	90	—	40	30	84
11	Beclean-Székelybethlenfalva	20	—	35	—	43
12	Bentid-Benczéd	—	—	10	—	—
13	Beta-Béta	—	—	5	—	—
14	Betești-Betfalva	35	—	60	50	65
15	Bezid-Bözöd	40	—	20	—	7
16	Bezidul Nou-Bözödújfalú	—	—	120	—	198
17	Biborțeni-Bibarczfalva	30	—	30	40	50
18	Bisericieni-Szentlélek	—	—	10	—	—
19	Bodogaia-Alsó-Boldogfalva	135	300	140	80	159
20	Bordoș-Bordos	—	—	60	—	—
21	Brădești-Fenyéd	25	112	20	—	2
22	Brăduț-Bardocz	35	—	40	20	22
23	Bulgăreni-Bogárfalva	—	—	5	—	—
24	Cădăciu-Kadács	—	—	25	—	—
25	Cădișeni-Kadicsfalva	—	—	25	—	—
26	Călugăreni-Homorodremete	—	—	—	—	7
27	Căpâlnița-Kápolnásfalu	—	—	—	—	15
28	Cechești-Csekefalva	15	—	10	—	—
29	Cehețel-Csehétfalva	—	—	5	—	—
30	Chedia Mare-Nagykede 1)	—	—	—	—	—
31	Chedia Mică-Kiskede	—	—	—	—	—
32	Chinușu-Kénos	30	—	20	—	—
33	Cibu-Csöb	—	—	10	—	—
34	Cireșeni-Körispatak	55	—	60	—	3
35	Cobătești-Kobátfalva	15	—	10	—	—
36	Comănești-(Hom) Keményfalva	15	—	25	—	72
37	Corund-Korond	25	—	30	—	17
38	Crăciunel-Karácsonfalva	40	—	50	20	140
39	Crișeni-Sükö	—	—	5	—	—

Statistica confesională				Statistica 1910		Dic- ționar statis- tic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
39	4	—	—	—	46	69	
13	—	—	—	—	—	—	
1	—	—	—	—	—	—	
2	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	1	—	
19	5	—	—	—	—	3	
—	—	—	—	2	5	—	
43	17	—	—	—	—	9	
—	—	—	—	—	1	—	
—	—	—	—	—	71	37	
21	30	16	16	6	9	—	
—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	1	—	
27	4	—	27	6	14	—	
33	2	—	—	—	3	7	
202	160	—	—	1	128	90	
—	—	—	—	—	3	—	
—	—	—	—	—	1	—	
48	—	31	25	1	14	11	
—	15	—	—	—	4	—	
6	—	—	—	—	1	4	
—	—	—	—	2	9	10	
—	—	—	—	—	—	—	
4	—	—	—	—	—	—	
9	6	—	—	—	—	—	
41	—	—	—	—	8	26	
17	4	—	—	—	—	—	
8	—	—	—	3	4	—	
6	—	—	—	—	—	—	
3	—	—	—	—	1	—	
15	32	—	—	—	—	—	
1	3	—	—	—	—	—	
2	—	—	—	1	—	—	
21	—	—	—	2	18	—	
9	—	—	—	—	—	4	
72	48	—	—	3	38	45	
3	—	—	—	1	24	3	
167	84	—	—	6	87	151	
2	—	—	—	—	—	—	

1) In 1760 erau 4 preoți gr.
cat. în comună

1) În 1760 erau 4 preoți gr.
cat. în comună

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stal.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
40	Cristur-Székely Keresztúr	105	—	110	60	43
41	Cușmed-Küsmöd	5	—	15	—	102
42	Dalia-Székelydalya	—	—	40	20	13
43	Dârjiu-Székelyderzes	35	—	55	45	—
44	Dealul-Oroszhegy	—	—	25	—	97
45	Dejuțiu-Décsfalva	—	—	5	—	—
46	Dobeni-Székelydóbó	—	—	20	—	4
47	Doboșeni-Székelyszáldobos	15	—	35	80	118
48	Dumitrești-Szentdemeter	—	—	35	—	7
49	Eliseni-Székelyerzsébet	75	—	40	190	170
50	Fancel-Székelyfancsal	—	—	5	—	—
51	Felicieni-Felsőboldogfalva	45	—	30	—	—
52	Feleag-Magyarfelek	95	300	—	—	—
53	Filia-Erdőfüle	20	—	45	70	42
54	Filiaș-Fiatfalva	100	—	85	90	129
55	Firtănuș-Firtosmártonos	5	—	10	—	7
56	Firtușeni-irtosváralja	—	—	5	—	—
57	Forteni-Farczád	—	—	5	—	—
58	Ghipeș-Gyepes	15	—	5	—	33
59	Goagiu-Gagy	95	—	110	15	15
60	Herculian-Magyarhermány	—	—	55	60	28
61	Hoghia-Hodgya	—	—	20	—	—
62	Ighiu-Ége	—	—	10	—	—
63	Inlăceni-Énlaka	10	—	10	—	10
64	Ionești-Homoródjánosfalva	—	—	10	—	8
65	Jacodul-Magyarzsákod	—	70	100	110	11
66	Jimbor-Székelyzsombor	20	70	350	265	—
67	Locodeni-Lókod ¹⁾	—	—	—	—	—
68	Lueta-Lövete	30	—	40	—	122
69	Lupeni-Farkaslaka	10	—	20	—	—
70	Lutița-Agyagfalva	15	—	30	25	1
71	Mărtinuș-Homoródszentmárt.	5	—	105	15	59
72	Mătișeni-Mátisfalva	10	—	20	—	—
73	Medișor-Medesér	—	—	5	—	12
74	Merești-Homoródmás	60	—	145	—	414
75	Mihăileni-Székelyszentmihály	—	—	15	—	12
76	Morăreni-Nyikómalomfalva	—	—	10	—	—
77	Mugeni-Bögöz	45	—	115	60	—
78	Mujna-Székelymuzsna	30	300	25	45	12
79	Mureni-Kisszederjes	20	—	—	—	—

Statistica confesională				Statistica 1910		Dic- ționar statist- ic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
115	8	—	—	25	53	45	1) Filială gr. cat. la Aldea
27	111	—	—	16	67	3	
3	1	—	—	5	12	—	
9	—	—	—	1	3	3	
66	95	—	—	—	2	7	
—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	
181	—	—	—	56	181	224	
3	—	—	—	8	8	—	
178	159	—	—	22	33	5	
—	—	—	—	—	—	—	
67	10	—	—	—	2	—	
—	—	—	—	543	546	531	
—	—	—	—	2	27	34	
97	46	8	6	1	9	—	
—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	
59	14	—	—	—	15	1	
101	18	—	—	1	3	4	
—	—	—	—	2	54	39	
17	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	
7	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	1	—	
—	6	—	—	6	17	5	
—	—	—	—	269	280	283	
6	—	—	—	1	1	—	
77	85	—	—	13	97	81	
—	—	—	—	—	—	11	
4	—	—	—	—	—	3	
133	64	—	—	—	46	4	
—	—	—	—	—	—	—	
15	12	—	—	—	4	—	
368	422	—	—	—	433	274	
14	—	—	—	—	1	—	
—	—	—	—	—	—	—	
24	5	—	—	1	7	3	
4	—	—	—	1	2	—	
—	—	—	—	14	26	9	

1) Filială gr. cat. la Aldea

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1804	1868
80	Nicoleni-Székelyszentmiklós	—	—	—	—	—
81	Nicolești-Miklósfalva	35	—	25	—	18
82	Obrănești-Abrânfalva	20	—	10	—	1
83	Ocland-Oklând	15	—	55	25	40
84	Ocna de jos-Alsósőfalva ¹⁾	—	—	—	—	—
85	Ocna de sus-Felsősőfalva	—	—	85	—	1
86	Orășeni-Városfalva	—	—	20	20	7
87	Oțeni-Oczfalva	10	—	5	—	—
8	Pauleni-Székelypálfalva	10	—	—	—	—
89	Petecu-Petek	80	—	—	80	—
90	Petreni-Homoródszentpéter	90	—	5	—	—
91	Polonița-Székelylengyelfalva	—	—	30	—	—
92	Porumbenii Mari-Nagygalambf	145	200	220	330	322
93	Porumbenii Mici-Kisgalambf	35	—	40	20	54
94	Praid-Parajd	25	—	75	—	34
95	Racoșul de Sus-Felsőrákos	45	—	—	30	72
96	Rareș-Recsenyéd	—	—	5	—	—
97	Roua-Rava	—	—	25	15	55
98	Rugănești-Rugonfalva	20	—	40	—	—
99	Sălașuri-Székelyszállás ²⁾	—	—	5	—	—
100	Sâmbăta-Szombatfalva ³⁾	5	—	15	—	6
101	Satu Mare-Máréfalva	30	—	40	—	70
102	Satul Mic-Kecsetkisfalud	15	—	5	—	—
103	Satul Nou-Homoródújfalú	60	300	35	—	21
104	Săcel-Székelyandrásfalú	100	400	—	170	—
105	Secueni-Ujszékely	50	—	85	56	13
106	Sâncraiu-Székelyszentkirály	—	—	10	—	12
107	Sâmpaul-Homoródszentpál	—	—	30	20	13
108	Șiclod-Siklód	5	—	25	—	—
109	Simonești-Siménfalva	—	—	50	—	14
110	Șoimușul Mare-Nagysolymos	40	—	105	110	6
111	Șoimușul Mic-Kissolymos	20	—	50	25	51
112	Solocma-Szolokma	5	—	35	—	—
113	Tăetura-Vágás	—	—	5	—	68
114	Talișoara-Olasztelek	—	—	50	15	27
115	Tămașul-Székelyszenttamás	—	—	5	—	—
116	Tărcești-Tarcsafalva ⁴⁾	—	—	—	—	1
117	Tăureni-Bikafalva	45	—	10	—	1
118	Târnăvița-Kükülökeménysf.	15	—	10	—	—
119	Teleac-Telekfalva	—	—	10	—	—

Statistica confesională				Statistica 1910		Dic- ționar statist tic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
—	—	—	—	—	—	—	1) Filială gr. cat. la parohia Odorheiu în 1839
38	8	—	—	—	2	—	
20	—	—	—	1	2	—	
35	38	—	—	3	28	8	
20	6	—	—	—	2	—	
28	5	—	—	—	—	2	
13	—	—	—	—	—	—	
6	3	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	6	5	—	
—	—	—	—	—	28	22	
10	1	—	—	—	—	—	2) Filiala gr. cat. la Jacodul ro- mân în 1839
7	—	—	—	—	—	—	
12	10	231	226	2	191	96	
14	—	20	18	—	5	7	
41	34	—	—	8	40	22	
—	—	—	—	—	72	29	
3	4	—	—	3	4	—	
—	—	12	17	25	25	—	
17	7	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	
11	7	—	—	—	—	—	3) Locuită în 1839 de Secui și Români, filiala din Odorhei câtun omia în statistice. În schimb Iașul (Jasfalva) în- scris în statistica, nu are de- cât 108 locuitori.
61	102	—	—	—	6	—	
3	—	—	—	—	—	—	
18	24	—	—	—	10	—	
—	—	444	421	317	359	—	
16	6	18	5	—	4	12	
3	—	—	—	—	7	—	
8	4	—	—	—	8	5	
—	—	—	—	—	4	3	
28	8	—	—	—	1	—	
6	15	—	192	—	3	1	4) Filiala gr. cat. la parohia din Cristur în 1839.
3	—	—	—	1	4	1	
6	—	—	—	1	2	—	
11	24	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	1	39	21	
—	—	—	—	—	1	—	
3	13	—	—	—	7	1	
18	6	—	—	1	7	1	
—	—	—	—	1	—	—	
9	—	—	—	—	—	—	

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
120	Tibodu-Tibód	—	—	15	—	2
121	Turdeni-Tordátfalva 1)	—	—	5	—	—
122	Ulcani-Ulke	—	—	5	—	—
123	Ulieșu-Kányád	40	—	35	60	10
124	Vasileni-Homoródszentlászló	85	—	5	—	1
125	Văleni-Patakfalva	—	—	25	—	5
126	Vărghiș-Várgyás	75	295	105	185	245
127	Vârșag-Székelyvárság	—	—	—	—	—
128	Vlăhița-Szentegyházásfalu	55	—	—	—	52
129	Vețca-Székelyvécze	—	—	90	60	38
130	Vidacul român-Székelyhidegk.	105	400	—	270	375
131	Vidacul secuesc-Magyarhidegkut	85	—	75	45	191
132	Zetea-Zetelaka	60	—	30	—	1
133	Odorheiu-Székelyudvarhely	45	700	45	—	—
JUD. TREISCAUNE						
1	Aita Mare-Nagyajta	100	—	170	110	—
2	Aita Mijlocie-Középajta	—	—	150	210	222
3	Aita Seacă-Szárazajta	110	—	60	100	—
4	Albis-Kezdialbis	30	—	15	40	10
5	Alungeni-Futásfalva 1)	—	—	—	—	13
6	Angheluș-Angyalos	30	—	20	15	14
7	Aninoasa-Egerpatak	20	—	40	25	18
8	Araci-Arapatak	150	140	355	250	—
9	Arcus-Arkos	70	204	225	—	163
10	Ariușd-Erösd	75	46	95	105	—
11	Baraolt-Barót	75	—	160	145	200
12	Bățanii Mari-Nagy Baczon	—	—	35	30	113
13	Belani-Béla falva	35	—	65	—	6
14	Belini-Bölön	170	320	395	435	700
15	Beșineu-Sepsibesenyő	35	—	50	—	21
16	Bicfalău-Bikfalva	130	—	160	225	156
17	Bicsad-Sepsibükszád	—	—	—	410	437
18	Bitá-Bita	15	—	10	—	11
19	Bodoc-Sepsibodok	115	130	75	—	19
20	Bodoș-Bodos	25	—	35	35	31
21	Boroșineul Mare-Nagy Borosnyó	40	110	90	10	—

Statistica confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
3	—	—	—	—	—	—	1) Filiala gr. cat. la parohia din Cristur în 1839.
3	20	—	—	—	1	—	
—	—	—	—	—	—	6	
—	—	—	—	—	1	—	
2	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	7	199	268	
—	—	—	—	—	4	1	
30	34	—	—	—	21	1	
—	52	—	—	—	14	—	
—	—	209	247	375	386	409	
8	—	—	192	170	170	150	
32	32	—	—	1	28	1	
26	32	6	10	115	257	211	
—	—	581	167	9	153	41	
15	—	15	207	1	180	112	
42	150	—	112	—	263	227	
—	—	—	—	—	3	—	
40	1	—	5	—	2	—	
12	—	—	—	2	7	1	
18	—	—	—	—	13	1	
—	—	—	—	824	830	717	
163	107	—	13	5	108	70	
5	—	—	209	239	239	244	
58	99	—	—	2	97	9	
—	—	—	—	24	263	196	
—	—	738	870 ²⁾	—	—	—	
—	—	—	—	12	759	667	
28	20	—	—	—	14	1	
32	12	—	134	1026	1151	1196	
—	—	—	710	9	684	370	
—	—	—	—	—	1	—	
45	2	—	—	—	4	3	
—	—	—	—	—	30	29	
114	44	—	—	5	38	14	

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
22	Boroșineul Mic-Kisborosnyó	70	—	180	190	570
23	Brateș-Baraátos	35	—	115	30	32
24	Brățcu-Bereczk	—	—	280	1130	1319
25	Câlnic-Kálnok	—	—	95	—	9
26	Caratnavolal-Karatnavolá(căt.)	—	—	—	—	74
27	Catalina-Szentkatolna	45	—	65	25	2
28	Cernatul de Jos- Alsócsernáton	160	230	205	170	250
29	Cernatul de Sus- Felsőcsernáton	70	—	85	30	207
30	Chepeș-Kőpecz	35	—	160	50	86
31	Chichiș-Kőkös	—	—	60	190	425
32	Chilieni-Kilyén	55	—	125	65	70
33	Chiuruș-Csomakőrös	—	—	5	—	—
34	Comalău-Komalló	35	—	65	65	118
35	Coșeni-Szotyor	25	—	30	—	10
36	Covasna-Kovászna	85	—	290	75	818
37	Dalnic-Dalnok	60	—	155	80	28
38	Dobârlău-Dobolló 2)	—	—	210	255	—
39	Doboli de Jos-Aldoboly	75	116	205	300	15
40	Doboli de Sus-Feldoboly	100	—	85	35	64
41	Eresteghiu-Eresztevény	—	—	20	—	46
42	Estelnic-Esztelnek	50	—	65	—	—
43	Fotos-Fotosmártonos	10	—	16	—	—
44	Ghelința-Gelencze	140	600	275	—	123
45	Ghidfalău-Gidófalva	30	—	80	—	52
46	Harale-Haraly	10	—	20	—	—
47	Hăghic-Hidvég	250	240	500	815 ²⁾	—
48	Hatuica-Hatolyka	15	—	—	—	7
49	Hilib-Hilib	10	—	40	—	35
50	Icafalău-Ikafalva	30	—	90	25	89
51	Ilieni-Illyefalva	65	116	186	—	180
52	Imeni-Imecsfalva	25	—	15	—	2
53	Lemnia-Lemhény	120	300	265	15	27
54	Lețfalău-Léczfalva	50	60	65	15	10
55	Lisnău-Lisznyó	75	—	200	210	495
56	Lunga-Nyuitód	30	—	5	—	15
57	Lutoasa-Csomortán	5	—	5	—	—
58	Malnaș-Málnás	40	—	65	20	36
59	Măgheruș-Sepsimagyaros	60	1—	60	55	133
60	Mărcușa-Markos	50	60	125	85	57
61	Mărtănuș-Kézdímártonos	0	—	130	235	450

Statistica confesională				Statistica 1910		Dic- ționar statis- tic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
4	—	945	712	993	1020	1059	1) N'a făcut niciodată parte din jud. Trei-Scaune. 2) Cuprinși aci și cei din Vâl- cele.
—	1	—	—	119	132	10	
—	2	1380	1513	1186	1234	999	
50	—	—	—	1	2	—	
—	—	—	—	2	90	—	
17	8	—	—	2	4	1	
38	40	265	139	9	174	92	
—	—	—	14	—	44	—	
—	—	—	—	7	100	69	
5	—	703	281	169	419	375	
14	3	—	14	9	30	27	
—	—	—	—	—	1	—	
7	—	—	134	2	123	79	
19	2	—	—	—	3	—	
6	8	1279	—	1105	1231	1008	
7	—	—	11	2	10	1	
—	—	—	—	1524	1543	1588	
14	—	590	623	585	931	1095	
3	—	—	—	3	4	—	
27	25	—	—	—	12	—	
215	29	—	—	4	25	—	
—	—	—	—	1	3	—	
50	40	—	—	93	389	148	
40	10	—	2	—	3	5	
7	6	—	—	—	—	—	
—	—	416	425	1100	1166	1272	
—	—	—	—	—	3	—	
123	127	—	20	15	24	18	
55	20	—	—	—	11	—	
179	120	—	60	8	130	49	
6	6	—	—	2	2	—	
142	180	—	—	50	325	43	
—	—	—	40	8	—	9	
201	200	423	271	19	473	399	
25	—	—	—	10	13	5	
—	—	—	—	—	1	727	
69	31	—	21	1	29	—	
29	—	—	70	29	72	62	
6	7	720	784	699	699	729	
—	9	601	424	358	366	380	

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
62	Mărtineni-Kezdimártonfalva	55	—	70	70	18
63	Mereni-Kézdialmás	10	1—	55	—	15
64	Micfalău-Mikóújfalu	—	20	120	—	800
65	Micloșoara-Miklosvár	35	—	60	55	37
66	Moacșa-Maksa	50	—	90	55	48
67	Ojdula-Ozsdola	55	—	200	95	195
68	Oituz-Poiana Sărată-Sósmező ¹⁾	—	—	—	—	1067
69	Olteni-Oltszem	50	1—	60	15	33
70	Ozun-Uzon	40	50	200	245	305
71	Pachia-Páké	40	—	25	15	13
72	Pava-Páva	75	—	110	85	42
73	Păpăuți-Papolcz	95	—	165	160	260
74	Peteni-Székelypetőfalva	—	—	20	—	—
75	Petriceni-Kézdikövar (Peselnek) ²⁾	—	—	30	—	—
76	Poiana-Kézdiszentkereszt	95	—	160	—	150
77	Reci-Rety	50	—	50	25	17
78	Ruşeni-Kézdioroszfalu	10	—	20	—	—
79	Saciova-Szacsova	20	—	40	35	28
80	Sâncrai-Sepsiszentkirály	—	—	55	25	25
81	Sântionlunca-Szentivánlaborf.	35	—	95	45	27
82	Sânzieni-Kezdiszentlélek	50	200	165	2—	1
83	Săsăuși-Kézdiszászfalu	—	—	20	—	—
84	Surcea-Szőrcse	25	—	20	—	—
85	Tamaşfalău-Székelytamásfal. ³⁾	—	—	—	—	6
86	Telechia-Orbaitelek	10	—	10	—	26
87	Tinoasa-Kézdisárfalva	20	—	20	—	4
88	Țufalău-Czófalva	30	—	25	25	12
89	Turia-Torja	155	216	175	—	149
90	Valea Crişului-Sepsiköröspatak	75	—	180	—	31
91	Valea Seacă-Kézdiszárzpa- tak ⁴⁾	—	—	—	—	25
92	Valea Scurtă-Kurtapatak	20	—	30	—	—
93	Vălcele-Ellőpatak ⁵⁾	—	—	—	—	—
94	Valea Zalanului-Zalánpatak ⁶⁾	—	—	—	—	240
95	Zagon-Zágon	200	500	525	420	647
96	Zabala-Zabola	65	—	125	115	186
97	Zoltan-Étfalvazoltán	10	—	55	—	15
98	Zalan-Zalán	35	—	105	—	44
99	Sf. Gheorghe-Sepsi Szent- györgy	120	100	245	160	536
100	Tg. Secuesc-Kézdivásárhely	35	—	—	—	54

Statistica confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
—	6	—	—	—	3	4	1) Nu făcea parte din acest jud.
11	4	—	—	—	3	—	
—	—	1418	898	6	918	1011	
—	—	—	—	8	14	4	
55	25	—	28	1	52	3	
74	75	—	219	191	218	198	
—	—	—	1458	1346	1359	1080	
7	3	—	—	1	4	—	
12	—	588	147	77	240	204	
—	—	—	1	2	3	—	
2	4	—	29	36	49	49	2) Filială gr. cat. la parohia Turia de jos în 1839.
—	—	—	319	544	676	371	
—	—	—	—	—	1	1	
—	—	—	—	—	4	—	
110	160	—	—	4	128	—	
13	—	—	—	—	11	2	
—	—	—	—	2	11	2	
33	5	—	15	19	34	3	
8	—	—	—	—	2	—	
9	6	—	65	2	131	32	
—	—	—	—	1	10	12	3) Filială gr. cat. la parohia Ghelinta în 1839.
7	5	—	—	—	2	257	
—	—	—	—	1	1	—	
—	—	—	—	1	1	—	
16	10	—	—	—	2	—	
3	2	—	—	—	1	—	
9	—	—	—	—	9	—	
250	200	—	—	3	167	19	
112	15	—	—	9	27	34	
19	20	—	—	3	8	—	
6	10	—	—	—	2	—	
4	—	633	732	553	600	593	
138	170	—	—	—	134	—	
—	—	1112	951	2108	2117	2493	
7	—	—	364	425	454	452	
7	5	—	—	—	1	—	
60	—	—	6	—	11	—	
12	5	534	347	108	568	1337	
—	—	—	13	50	136	74	

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
JUD. CIUC						
1	Armășeni-Csikménaság . . .	—	17	25	—	29
2	Bancu-Csikbánkfalva . . .	—	51	40	—	—
3	Bârzava-Csikborzsova . . .	—	8	10	—	—
4	Cașinul Nou-Kászónújfalú . . .	—	110	40	—	140
5	Cârța-Karczfalva . . .	—	26	25	—	—
6	Cetățuia-Csátószeg . . .	—	21	45	—	9
7	Chileni-Kilyénfalva . . .	—	—	—	—	6
8	Ciceu-Csikcsicsó . . .	—	78	120	—	63
9	Cioboteni-Csobotfalva . . .	—	—	—	—	—
10	Ciucani-Csikcsekefalva . . .	—	10	35	—	6
11	Ciucsângeorgiu-Csiksz györgy. . .	—	178	110	—	139
12	Ciumani-Gyergyócsomafalva . . .	—	72	75	—	127
13	Cozmeni-Kozmás . . .	—	23	35	—	54
14	Dănești-Csikdánfalva . . .	—	38	55	—	—
15	Delința-Csikdelne . . .	—	5	35	—	—
16	Ditrău-Ditró . . .	—	300	190	—	277
17	Frumoasa-Szépviz . . .	—	143	95	—	—
18	Gârciu-Gőricsfalva . . .	—	10	—	—	—
19	Ghimeș-Făget-Gyimesbükk . . .	—	271	95	—	32
20	Iacobeni-Kászónjakabfalva . . .	—	—	70	—	239
21	Imper-Kászónimper . . .	—	—	155	—	—
22	Ineu-Csikjenőfalva . . .	—	47	45	—	131
23	Jigodin-Zsögöd . . .	—	25	70	—	25
24	Joseni-Gyergyóalfalu . . .	—	286	250	—	418
25	Lăzarea-Szárhegy . . .	—	104	95	—	60
26	Lăzărești-Lázárfalva . . .	—	63	95	—	259
27	Lelicieni-Csikszentlélek . . .	—	200	20	—	—
28	Lunca de Jos-Gyimesközéplók. . .	—	—	—	—	707
29	Lunca de Sus-Gyimesfelsőlók. . .	—	—	—	—	
30	Mădăraș-Csikmadaras . . .	—	47	95	—	60
31	Mihăileni-Czikszentmihály . . .	—	213	225	—	188
32	Misentea-Csikmindszent . . .	—	11	5	—	7
33	Nicolești-Csikszentmiklós . . .	—	40	45	—	—
34	Pauleni-Csikpálfalva . . .	—	24	30	—	58
35	Plăieșii de Jos-Kászónáltiz . . .	—	{ 323	15	—	{ 588
36	Plăieșii de Sus-Kászónfeltiz . . .	—		155	—	
37	Racul-Csikrákos . . .	—	57	70	—	29
38	Remetea-Gyergyóremete . . .	—	62	50	—	6
39	Sâncreni-Csikszentkirály . . .	—	50	75	—	69

Statistica confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
25	127	—	—	2	102	297	*) Pare a fi greșală de tipar.
—	35	—	—	—	50	239	
—	—	—	—	—	—	64	
700	1111	—	—	3	207	209	
—	—	—	—	—	1	247	
—	24	—	—	—	2	34	
—	—	—	—	—	4	5	
30	100	—	—	—	50	34	
—	—	—	—	—	—	10	
—	—	—	—	2	18	2	
134	197	—	—	5	183	498	
130	159	—	—	1	71	123	
28	50	—	—	—	15	137	
—	56	—	—	2	111	226	
45	20	—	—	—	1	75	
68	306	—	—	362	556	500	
17	40	—	—	93	644	569	
—	—	—	—	—	—	459*	
282	1261	—	—	1725	2299	2542	
—	—	—	—	7	376	317	
—	—	—	—	10	251	289	
147	76	—	—	—	29	694	
23	10	—	—	2	10	308	
330	437	—	—	15	474	308	
60	96	—	—	155	286	99	
115	—	—	—	—	264	324	
—	—	—	—	—	—	219	
—	28	—	—	22	159	108	
—	43	—	—	4	67	40	
48	70	—	—	1	18	222	
—	—	—	—	334	355	418	
—	—	—	—	1	325	325	
116	124	—	—	—	—	154	
28	60	—	—	—	79	136	
—	—	—	—	3	88	125	
—	—	—	—	—	244	228	
15	40	—	—	—	24	15	
25	—	—	—	2	84	63	
32	63	—	—	—	39	119	

In 1839 Luncile erau colonizate de Moldoveni. Erau deasemenia o filială gr. cat.

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
40	Sândominic-Csikszentdorokos	—	258	185	—	98
41	Sânmartin-Csikszentmárton	—	48	40	—	11
42	Simonești-Csikszentsimon	—	55	45	—	9
43	Sântimbru-Csikszentimre	—	54	110	—	11
44	Siculeni-Mádéfalva	—	21	30	—	—
45	Suseni-Gyergyóújfalu	—	54	75	—	—
46	Șoimeni-Csikcsomortán	—	51	30	—	52
47	Șumuleu-Várdotfalva	—	21	5	—	—
48	Tomești-Csiksentsmász	—	73	100	—	240
49	Toplița Ciuc-Csiktápolcza	—	43	45	—	5
50	Tușnad-Tușnád	—	32	30	—	17
51	Valea Strâmbă-Tekerőpatak	—	23	10	—	147
52	Văcărești-Vacsárcsi	—	21	55	—	30
53	Voslăbeni-Vasláb	—	184	160	—	746
54	Vrabia-Csikverebes	—	20	5	—	13
55	Gheorgheni-Gyergyószentmiklós	—	—	290	—	—
56	Mercurea Ciuc-Csikszereda	—	—	—	—	—
57	Bicaz-Gyergyóbékás	—	—	—	—	1017
58	Bilbor-Bélbor	—	—	—	—	538
59	Borsec-Borszék	—	—	—	—	67
60	Corbu-Gyergyóholló	—	—	—	—	110
61	Sărmaș-Szalamás	—	—	—	—	807
62	Subcetate-Gyergyóvárhegy	—	—	85	—	1327
63	Toplița rom.-Maroshéviz	—	—	—	1640	—
64	Tulgheș-Gyergyótölgyes	—	—	—	—	626
JUD. MUREȘ						
1	Abud-Székelyabod	—	—	10	—	—
2	Acățari-Akosfalva	—	—	110	65	91
3	Adrianul Mare-Nagyadorján	—	—	10	—	—
4	Adrianul Mic-Kisadorján	—	—	5	—	—
5	Bandul-Mezőbánd	500	601	425	980	939
6	Bărdești-Marosbárdos	180	236	235	—	340
7	Bâra-Berekeresztúr	—	—	25	10	—
8	Bedeni-Bede	—	—	25	—	4
9	Bereni-Székelybere 1)	—	—	5	—	—
10	Berghia-Mezőbergenye	120	161	180	445	381
11	Beu-Székelybő	—	—	—	20	—

Statistica confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920	
121	220	—	—	8	318	487	} Aceste comune formau o filială în jurisdicția Ciucului.
15	7	—	—	3	23	288	
7	6	—	—	1	6	19	
18	33	—	—	1	16	1	
—	—	—	—	3	13	43	
90	75	—	—	21	162	88	
23	75	—	—	—	69	12	
—	—	—	—	—	9	23	
207	360	—	—	—	260	814	
—	—	—	—	—	1	3	
24	60	—	17	—	80	324	
60	96	—	—	502	602	215	
—	—	—	—	—	1	—	
605	803	—	—	803	827	798	
—	10	—	—	—	14	2	
—	—	—	—	155	447	466	
—	—	—	—	44	116	268	
655	—	—	—	6559	6577	6735	
425	—	—	—	1161	1149	1067	
—	—	—	—	126	140	176	
—	—	—	—	889	866	783	
—	—	—	—	1430	1456	1379	
755	1713	—	—	2547	2562	2559	
234	—	—	—	4194	4356	4133	
—	—	—	—	1032	1071	1022	
11	6	—	—	—	6	—	
—	23	—	—	1	44	171	
7	—	—	—	—	12	138	
5	—	—	—	—	4	—	
220	357	555	560	1230	1279	1499	
338	368	—	—	409	409	382	
—	—	—	—	—	2	1	
—	2	—	—	—	2	—	
—	—	—	—	—	1	23	
17	—	268	286	297	300	350	
—	5	—	—	—	7	14	
In 1839 era un orașel locuit de Secui și Valahi (Lenk).							

In 1839 era un orașel locuit de Secui și Valahi (Lenk).

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
12	Bolintineni-Nyárádbálintfalva	—	204	120	100	139
13	Bozed-Bázed	135	166	155	—	350
14	Bozeni-Székelybós	—	—	45	65	49
15	Budiul Mic-Hagymásbodon	125	533	135	—	89
16	Buza-Buzaháza	—	—	25	—	—
17	Călimănești-Kelementelke	—	—	—	—	7
18	Călugăreni-Mikháza	—	—	15	—	7
19	Călușeri-Székelykál	—	—	60	55	25
29	Câmpenița-Mezőfeje	—	—	20	—	16
21	Cându-Kendő	—	—	15	—	—
22	Cevașul de Câmp-Mezőcsávás	135	190	250	—	383
23	Chibed-Kibéd	—	—	60	—	55
24	Chinari-Várhegy	—	94	225	—	—
25	Ciba-Csiba	—	—	15	—	11
26	Cinta-Fintaháza	375	300	160	135	152
27	Cioc-Csokfalva	—	—	60	20	55
28	Cocoși-Székelykakasd	—	—	5	15	3
29	Corbești-Székelycsoka	—	—	15	25	10
30	Cornățel-Egerszeg	250	317	90	105	109
31	Cornești-Somosd	—	—	25	25	18
32	Corunca-Koronka	250	501	165	255	267
33	Cotuș-Cseid	—	—	50	—	14
34	Crăciunești-Nyárádkarácson	—	—	130	—	209
35	Cristești-Maroskeresztúr	115	192	180	180	350
36	Cuieșd-Székelykövesd	50	66	50	495	168
37	Culpiu-Mezőkölpeny	95	166	130	—	269
38	Curteni-Udvarfalva	195	81	80	—	75
39	Dămieni-Deményháza	—	—	30	15	3
40	Drojdii-Seprőd	—	—	35	—	—
41	Dumitrești-Demeterfalva	—	—	35	25	2
42	Eremieni-Nyárádszentimre	—	—	25	—	—
43	Eremitul-Nyárádremete	—	—	30	80	—
44	Erneul Mare-Nagyernye	190	388	160	—	269
45	Fântânele-Gyalakuta	—	—	30	—	16
46	Foi-Folyafalva	—	—	75	—	31
47	Găești-Gőcs	—	—	10	—	19
48	Gălățeni-Szentgericze	—	—	60	90	13
49	Galești-Nyárádgálfalva	—	—	65	—	36
50	Ghindari-Makfalva	—	—	20	5	11
51	Ghinești-Geges	—	—	35	25	—
52	Gruisor-Kisgörgény	—	—	30	—	6

Statistica confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limba	conf.	1920	
95	182	—	—	191	209	214	
290	350	—	—	452	452	452	
27	—	—	—	28	47	46	
105	—	—	—	—	28	75	
47	4	—	—	3	15	26	
516	—	—	—	5	8	14	
—	—	—	—	1	2	3	
55	—	—	—	6	10	33	
20	9	—	—	9	9	19	
10	—	—	—	4	5	—	
333	415	—	—	490	496	560	
50	22	—	—	—	4	—	
—	—	—	—	329	351	282	
—	4	—	—	—	4	33	
105	—	—	—	5	110	167	
—	—	—	—	—	17	18	
—	4	—	—	1	1	116	
—	—	—	—	—	—	—	
—	639	—	95	100	103	84	
19	5	—	—	1	17	24	
—	2	331	189	75	162	228	
4	—	—	—	23	43	28	
213	—	—	—	5	217	228	
—	—	346	394	362	386	686	
120	130	—	—	121	179	109	
248	30	—	—	210	226	202	
80	15	—	—	33	45	50	
16	—	—	—	10	15	—	
12	—	—	—	—	—	—	
23	4	—	—	—	—	—	
118	—	—	—	2	3	14	
—	15	—	—	14	139	246	
276	260	—	—	31	336	440	
—	—	—	—	—	2	6	
58	35	—	—	—	5	32	
22	20	—	—	—	9	—	
42	5	—	—	14	26	249	
—	—	—	—	3	17	394	
9	7	—	—	3	9	15	
39	—	—	—	—	3	—	
20	3	—	—	4	10	—	

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. cat. și ort.	Gr. ort.	G ₁ . cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
53	Herghelia-Mezőménes	130	116	110	—	193
54	Hartău-Harczó	75	—	95	—	230
55	Hodosa-Székelyhodos	—	—	15	—	7
56	Hotești-Atosfalva	—	—	60	20	—
57	Icland-Ikland	—	281	25	—	22
58	Iedu-Jedd	—	—	65	15	79
59	Ihod-Ehod	—	—	5	15	—
60	Ilieni-Lukailenczfalva	—	—	20	15	5
61	Ilieși-Illyésmező	—	—	20	—	137
62	Iobăgeni-Jobbágyfalva	365	229	95	—	150
63	Isla-Iszló	—	—	50	—	106
64	Ivănești-Kebeleszentivány	130	—	85	70	134
65	Laureni-Kissentlörincz	200	—	115	—	183
66	Lechincioara-Kislekencze	25	—	55	—	145
67	Leordeni-Lőrinczfalva	—	532	45	—	6
68	Luca-Lukafalva	—	—	30	25	5
69	Maia-Maja	—	—	20	—	—
70	Mădăraș-Mezőmadaras	290	356	325	—	922
71	Măgherani-Nyárádmagyaros	—	—	60	40	4
72	Maiad-Nyomát	—	—	80	—	119
73	Mărculeni-Márkod	—	—	—	15	3
74	Mercurea Niraj-Nyárádszereda	—	—	25	10	7
75	Matrici-Nyárádközvényes ¹⁾	—	—	—	—	—
76	Micești-Maroskisfalud	—	—	105	—	—
77	Mitrești-Nyárádszentmárton	—	—	35	—	50
78	Morăreni-Malomfalva	200	253	130	290	328
79	Moșuni-Székelymoson	220	254	50	150	200
80	Mureșeni-Meggyesfalva	115	385	280	325	504
81	Murgești-Nyárádszentbenedek	—	—	85	—	264
82	Nazna-Náznánfalva	240	327	145	255	536
83	Neaua-Havad	—	—	15	20	3
84	Nicolești-Káposztásszentmiklos	—	—	—	70	70
85	Oaea-Székelyvaja	—	196	70	70	117
86	Ogari-Marosogárd	120	361	90	—	164
87	Oroiș-Székelyuraly	115	281	195	230	—
88	Panet-Mezőpanit	135	289	145	48	195
89	Pășăreni-Baczkamadaras	230	—	170	—	257
90	Porumbeni-Galambod	100	—	195	—	170
91	Răgmani-Rigmány	—	—	5	—	—
92	Roteni-Harasztkerek	—	—	60	65	136

Situația confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1925	
182	—	—	—	225	230	326	In 1839 era o filială în parohia Chiherul de Jos.
169	240	—	—	175	207	151	
13	—	—	—	1	17	4	
3	—	—	—	4	6	—	
31	12	—	—	7	9	56	
61	20	—	—	29	54	66	
—	—	—	—	5	6	13	
15	—	—	—	15	15	34	
58	121	—	—	1	142	151	
133	160	—	—	1	57	277	
—	—	—	—	3	89	82	
87	120	—	—	176	191	185	
200	232	—	—	237	265	265	
60	125	—	—	160	158	179	
—	—	—	—	1	21	7	
16	—	—	—	15	17	89	
16	—	—	—	5	7	5	
816	979	—	—	1133	1191	1214	
—	—	—	—	1	10	22	
133	70	—	32	1	73	465	
39	—	—	—	1	7	5	
—	—	—	—	8	58	53	
26	—	—	—	11	15	15	
—	—	—	—	515	517	543	
80	23	—	—	8	33	41	
—	—	320	400	406	409	395	
—	—	547	343	244	278	262	
—	—	524	573	699	750	827	
—	—	—	—	23	104	201	
—	—	876	382	394	394	345	
3	—	—	5	—	1	1	
162	43	—	—	—	35	130	
118	150	—	—	13	6	86	
158	130	—	18	241	251	274	
336	—	—	—	449	474	497	
190	202	—	—	117	140	102	
130	230	—	—	24	182	351	
194	130	—	—	163	165	164	
—	—	—	—	—	5	—	
130	144	—	—	—	114	285	

No.	NUMELE COMUNELOR	Statistica confesională				Stat.
		Gr. cal.	Gr. cal.	Gr. cat și ort.	Gr. ort.	Gr. cat. și ort.
		1733	1750	1760	1805	1868
93	Șardut-Niraj-Székelysárd	—	—	50	—	205
94	Săbed-Szabéd	35	—	80	—	27
95	Săcăreni-Székes ¹⁾	—	—	—	—	—
86	Sărăteni (Sărata)-Sóvárád	125	—	125	80	67
9	Sâncraiu de M-M-sz. Király	—	—	120	190	302
98	Sântioana-Csitszentiván	215	240	100	—	183
99	Sângiorgiul de P.-Erdőszgyörgy	665	1296	275	590	—
100	Sângiorgiul d. M.-Marossz györgy	340	558	305	370	850
101	Sânișori-Kebele	—	—	70	115	—
102	Sânsimon-Nyárádszentsimon	—	—	—	—	—
103	Sântana de Mureș-Marosszentan	80	125	160	—	469
104	Sântana Niraj-Nyárádszentanna	—	170	30	15	7
105	Sântandrei-Nyárádandrásfalva	—	228	85	—	—
106	Sânvășii-Nyárádszentlászló	—	—	45	90	92
107	Șaușa-Székelysósapatak	125	—	60	15	—
108	Șilea-Niraj-Nyárádselye	—	—	—	—	—
109	Simbriași-Jobbágytelke	—	—	5	—	—
110	Sovata-Szováta	—	—	20	35	137
11	Stefănești-Székelyszentistán	—	—	45	—	22
112	Stejeris-Cserefalva	—	—	25	15	24
113	Surda-Süketfalva	—	—	—	50	18
114	Suveica-Szővérd	—	—	—	40	15
115	Tâmpa-Székelytompă ¹⁾	—	—	—	—	18
116	Tirimia-Nagyteremi	110	120	290	445	—
117	Tirimioara-Kisteremi ²⁾	—	—	—	—	—
118	Tufalău-Tófalva ³⁾	—	—	—	—	185
119	Torba-Torbaszló	—	—	10	—	—
120	Troița-Szentháromság	—	—	65	—	172
121	Țiptelnic-Száltelek	90	124	65	—	175
122	Ungheni-Nyárádtő	300	520	335	—	674
123	Vădu-Vadad	—	—	30	—	20
124	Vădas-Vadasd	—	—	60	35	42
125	Vărgata-Csikfalva	25	—	75	25	29
126	Veța-Vecze	—	—	50	110	27
127	Viforoasa-Havadtő	—	—	40	—	12
128	Voiniceni-Mézőszabad	—	434	270	—	672
129	Tg. Mureș-Maros Vásárhely	300	—	475	120	478

Statistica confesională				Statistica 1910		Dicționar statistic	OBSERVAȚIUNI
Gr. cat.	Gr. cat.	Gr. ort.	Gr. ort.	Români după			
1435	1871	1903	1412	limbă	conf.	1920	
151	223	—	—	118	273	240	1) Filială gr. cat. la Țufalău în 1859.
75	25	—	—	8	12	4	
14	—	—	—	1	22	8	
115	65	—	—	—	45	19	
—	—	—	353	357	371	408	
200	156	—	—	185	189	188	
8	4	824	954	351	879	890	
300	368	292	288	812	974	936	
35	30	—	122	96	109	155	
—	—	—	—	—	—	—	
320	678	—	—	747	751	787	1) Sate locuite de Secui și Valahi în 1839 (Lenk). 2) Sat românesc cu 2 parohii ortodoxe și gr. cat. 1859. 3) Era o biserică gr. cat. în 1839.
15	—	—	—	2	7	—	
195	220	—	—	4	265	298	
54	50	—	—	—	40	134	
206	—	—	—	—	171	—	
—	—	—	—	1	2	17	
15	—	—	—	—	—	1	
121	81	—	—	11	328	424	
17	12	—	—	—	1	8	
11	12	—	—	7	10	50	
96	40	—	—	—	6	—	
16	9	—	—	—	3	—	
—	10	—	—	1	33	23	
671	—	—	—	807	849	618	
71	—	—	—	10	104	84	
103	200	—	—	—	—	—	
9	—	—	—	2	4	—	
168	160	—	—	5	134	185	
133	180	—	—	249	268	238	
689	632	—	—	757	874	919	
8	7	—	—	1	24	12	
11	—	—	—	—	1	1	
25	8	—	—	—	14	46	
—	10	—	228	239	236	228	
9	—	—	—	—	9	26	
569	735	—	—	812	874	775	
247	635	59	90	1717	2983	3947	

COMUNE CU MAJORITATE ROMÂNEASCĂ

Locuitori Unguri Români Observațiuni

A. JUD. ODORHEIU

1 Feleag-Magyarfelek	557	14	543
2 Săcel-Székelyandrásfalva	418	60	317
3 Vidacutul român-Székelyhi-degkut	424	49	375

B. JUD. TREISCAUNE

4 Bicfalău-Bikfalva	1854	828	1026
5 Boroșinăul Mic-Kisborosnyó	1602	603	993
6 Dobârlău-Dobolló	1582	58	1524
7 Buzăul Ardelean-Magyarbodza	5366	350	4944
8 Mărcușa-Markos	703	4	699
9 Micfalău-Mikóújfalu 1)	1280	476	800
10 Poiana Sărată-Sósmező	1709	356	1346
11 Groapa Lupului-Farkasvágó (cătun) 1)	704	109	595
12 Vâlcele-Ellőpatak	765	209	553

N'au făcut
totdeauna parte
din județul
Trei-Scaune.

C. JUD. CIUC

13 Bicz-Gyergyóbékás	7133	495	6559
14 Bilbor-Bélbor	1351	188	1161
15 Corbu-Gyergyóholló	1396	500	899
16 Sármas-Salamás	1597	134	1430
17 Subcetate-Gyergyóvárhegy	2729	179	2547
18 Toplița Română-Maroshéviz 2)	7388	2417	4194
19 Voslăbeni-Vasláb	940	110	803

N'au făcut
totdeauna parte
din jud. Ciuc.

2) N'a făcut
totdeauna parte
din jud. Ciuc.

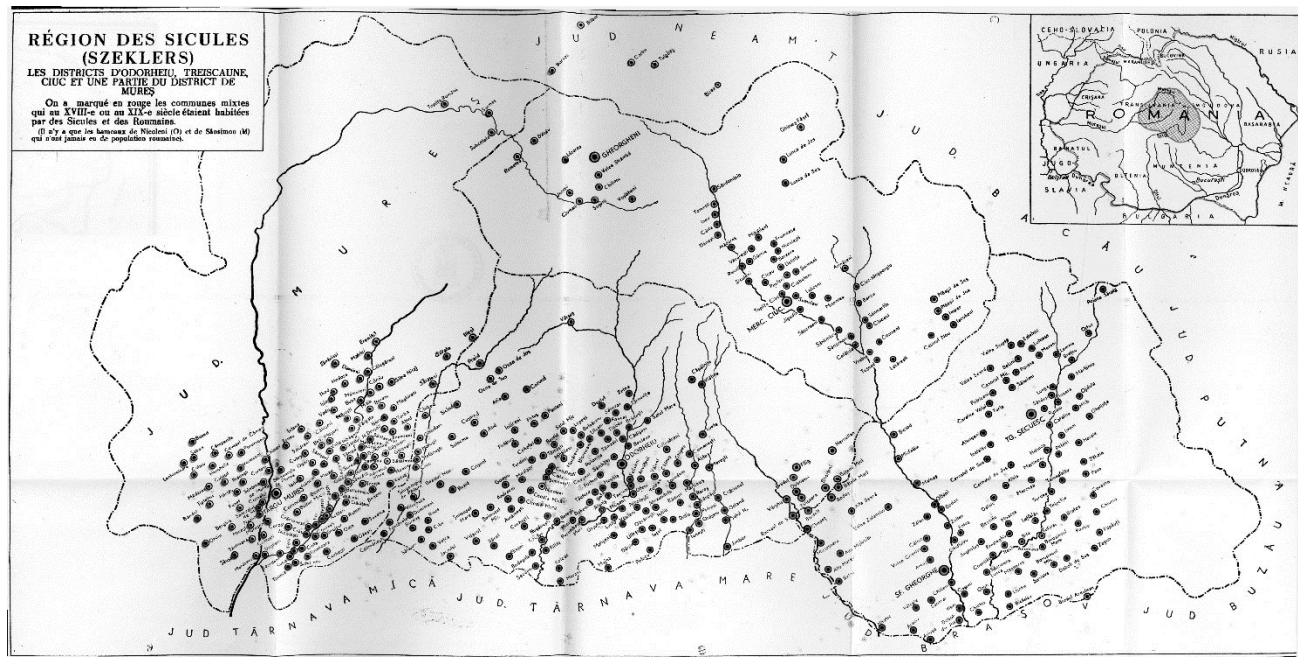
D. JUD. MUREȘ

20 Bărdești-Marosbados	415	6	409
----------------------------------	-----	---	-----

1) După statistica confesiunilor gr. cat. și gr. ort. de Orbán Balázs, *A. Székelyföld leirása*, Pest, 1868.

	<u>Locuiteri</u>	<u>Unguri</u>	<u>Români</u>	<u>Observațiuni</u>
21 Bolintineni-Nyárádbálint-falva	225	29	191	
22 Bozed-Bazéd	468	16	452	
23 Chinari-Várhegy	576	209	329	
24 Cornățel-Egerszeg	175	75	100	
25 Crăciunești-Karácsonfalva 1)	409	195	209	
26 Cristești-Maroskeresztúr 1)	616	262	350	
27 Hărtău-Harczó 1)	403	172	230	
28 Herghelia-Mezőménés	392	167	225	
29 Ilieși-Illyésmező 1)	171	38	137	
30 Ivănești-Kebeleszentiván	227	17	176	
31 Laureni-Kisszentlőrincz	283	37	236	
32 Lechincioara-Kislekencze	172	12	160	
33 Micești-Maroskisfalud	559	44	515	
34 Moșuni-Székelymoson	468	224	244	
35 Mureșeni-Meggyesfalva	1262	463	699	
36 Nazna-Náznánfalva	575	181	394	
37 Ogari-Marosagárd	329	88	241	
38 Oroiu-Székelyurály	480	1	449	
39 Remetea-Remeteszeg 1)	175	15	160	
40 Sântana-Marosszentanna	1250	503	747	
41 Sântandrei-Nyárádandrás-falva 1)	506	211	295	
42 Sângeorgiu-Marosszentgyörgy 1)	1201	324	860	
43 Șardul-Székelysárd 1)	361	142	205	
44 Șăușa-Székelysospatak	171	—	163	
45 Tiptelnic-Száltelek	335	63	249	
46 Țufalău-Tófalva 1)	197	11	185	
47 Ungheni-Nyárádtő	1171	321	757	
48 Veța-Vecze	236	6	230	
49 Voiniceni-Mezőszabad	905	28	812	

După statistica confesiunilor gr. cat. și gr. ort. de Orbán Balász; A Székelyföld leírása, Pest, 1868.

Din publicațiunile autorului

Mitologia greco-romană în lectură ilustrată, 2 vol. cu ilustrațiuni și planșii.

Legende și povești antice, cu stampe și ilustrațiuni,

Monografia Drâstorului-Silistra, cu hărți și ilustrațiuni.

Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei, cu o hartă și ilustrațiuni.

Romanica (Tablele cerate, Insula Șerpilor, etc.) studii istorice, filologice și arheologice, cu o hartă și ilustrațiuni.

Vieța și opera lui G. Lazăr (în colaborare).

Basarabia, privire istorică.

Românii în izvoarele istorice medievale.

Limba română în izvoarele istorice medievale. Continuitatea Românilor în Dacia.

Versificațiunea latină, Prosodia și Metrica.

Istoria literaturii latine, Antologie și Crestomație.

Studii pedagogice, Limbile clasice în învățământul secundar și metodică lor.

Secuții și secuizarea Românilor.

Sicules et Roumains, Un procès de dénationalisation.

Date privitoare la maghiarizarea Românilor.

Plinius, *Corespondența cu împăratul Traian*, traducere..

Apuleius, *Amor și Psyche*, cu ilustrațiuni, traducere. Lucian,

Toxaris sau Prietinia, traducere.

Cicero, *Discursul pentru Archias*, traducere.

Colecțiunea Izvoarelor Istoriei Românilor

Au apărut:

1. Anonymus Bele régis notarius
Gesta Hungarorum
2. Anonymus geographus
Descriptio Europae Orientalis
3. **Daco-romani in Carminibus medii aevi**
4. Simon de Keza
Chronicon Hungaricum
5. Rogerius
Miserabile Carmen
6. Ricardus
De inventa Ungaria magna
7. Nestor
Chronica
8. Priscus Panites
Excerpta de Legationibus
9. Flavius Vopiscus
Divus Aurelianus
10. Eutropius
Breviarium historiae Romanac
11. **Chronicon pictum Vindobonense**
12. **Brodnici**
13. Ammianus Marcellinus
**Rerum gestarum liber XXXI
(Bellum Gothicum).**
14. Jordanes
De origine actibusque Getarum.
15. Procopius
De aedificiis.

